Grey Scale #13
R G B WH GR BL C M Y K
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

S 27

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
m. gen. broni K. Świerczewskiego

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

Egz. Nr 19
Tylko do użytku wewnętrznego ASG

mjr dypl. Cz. KRZEMIŃSKI

Temat: WYSIŁEK ORGANIZACYJNY I OPERACYJNO-TAKTYCZNA ANALIZA DZIAŁAŃ BOJOWYCH LUDOWEGO LOTNICTWA POLSKIEGO W DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

(Skrypt)

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/3506
05-000526-007-0
BIBLIOTEKA GŁÓWNA-ARCHIWUM
Nr ewid.
61111

REMBERTÓW STYCZEŃ 1965

Druk. ASG – O-XV – 2562

Colour Chart #13
Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black
Inches Centimetres

CF

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
m. gen. broni K. Świerczewskiego

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

Egz. Nr 19

Tylko do użytku wewnętrznego ASG

mjr dypl. Cz. KRZEMIŃSKI

Temat: WYSIŁEK ORGANIZACYJNY I OPERACYJNO-TAKTYCZNA ANALIZA DZIAŁAŃ BOJOWYCH LUDOWEGO LOTNICTWA POLSKIEGO W DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

(Skrypt)

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/506
05-000526-007-0

BIBLIOTEKA GŁÓWNA-ARCHIWUM
Nr ewid.

61111

REMBERTÓW STYCZEŃ 1965

Druk. ASG – O-XV – 2562

A K A D E M I A S Z T A B U G E N E R A L N E G O
im. gen.broni K. Świerczewskiego

- -

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

Tylko do użytku wewnętrznego

ASG

BIBLIOTEKA GŁÓWNA AKADEMII Obrony Narodowej
Nr ewid. 61111

ZATWIERDZAM
SZEF KATEDRY HISTORII SZTUKI
WOJENNEJ

/-/ gen.bryg.prof. St. OLĘCKI

mjr dypl. Cz. KRZEMIŃSKI

WYSIŁEK ORGANIZACYJNY I OPERACYJNO-TAKTYCZNA ANALIZA DZIAŁAŃ BOJOWYCH LUDOWEGO LOTNICTWA POLSKIEGO W DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

/Skrypt/

- -

REMBERTÓW Styczeń 1965r.

T R E Ś Ć

Str.

Wstęp 4

1. Rozwój organizacyjny ludowego lotnictwa polskiego w latach 1943 - 1945 15

2. Wnioski 17

3. Analiza i ocena działań bojowych ludowego lotnictwa polskiego w latach 1944-1945 21

4. Wyniki i wnioski z działań bojowych 40

5. Węzłowe problemy współdziałania lotnictwa polskiego z wojskami 1 armii WP w operacji berlińskiej 44

a/ Ważniejsze zagadnienia współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi 44

b/ Niektóre problemy organizacji współdziałania lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą 54

Zakończenie 62

Załączniki:

1. Organizacja lotnictwa WP w latach 1944-1945.
2. Schemat organizacyjny dowództwa i sztabu 4 MDL.
3. Schemat struktury organizacyjnej i podległości 4 MDL.
4. Organizacja 1 mieszanego korpusu lotniczego.
5. Tabela danych taktyczno-technicznych samolotów będących na wyposażeniu 4 MDL.
6. Organizacja szefostwa tyłów Dowództwa Lotnictwa WP.
7. Organizacja dowództwa i sztabu 7 rejonu bazowania lotnictwa.
8. Organizacja oddziałów i pododdziałów OPL tyłów ludowego lotnictwa polskiego.
9. Organizacja batalionu obsługi lotnisk.
10. Organizacja kompanii lotniskowo-technicznej.
11. Działania 1 dywizji lotniczej na korzyść powstańców Warszawy we wrześniu 1944r.
12. Działania 1 dywizji lotniczej na kierunku Jabłonny i Legionowa w październiku 1944r.

13. Działania rozpoznawcze 1 plm i 3 plsz 4 mieszanej dywizji lotniczej przed operacją warszawską /listopad - grudzień i pierwsza połowa stycznia 1945r/.
14. Działania 4 mieszanej dywizji lotniczej w czasie walk o wyzwolenie Warszawy /16 - 19 styczeń 1945r./.
15. Schemat organizacji łączności przewodowej 4 MDL.
16. Schemat organizacji łączności radiowej na SD 4 MDL /wg stanu na 20 stycznia 1945r/.
17. Działania 4 mieszanej dywizji lotniczej na Wale Pomorskim w lutym 1945r.
18. Działania 4 dywizji lotniczej w czasie walk o wyzwolenie Kołobrzegu /9 - 18 marca 1945r/.
19. Działania 4 dywizji lotniczej w rejonie Kołobrzegu - Kamień Pomorski /w okresie 19.III - 8.IV.1945r/.
20. Manewr lotniskowy 4 MDL w czasie operacji berlińskiej.
21. Schemat łączności przewodowej 4 MDL w czasie operacji berlińskiej.

W S T Ę P

Powstanie ludowego lotnictwa polskiego, jego organizacja oraz działania bojowe w operacjach na froncie wschodnim w latach 1944-1945 są jedną z najpiękniejszych kart naszych ludowych Sił Zbrojnych.

Z lotnictwa polskiego zrodzonego na ziemi radzieckiej powstały nasze dzisiejsze wojska lotnicze, będące spadkobiercami chlubnych tradycji polskich oddziałów i związków lotniczych prowadzących działania na froncie wschodnim w końcowym okresie drugiej wojny światowej.

Ludowe lotnictwo polskie wniosło istotny wkład w dzieło zwycięstwa nad faszyzmem niemieckim, gromiąc oddziały hitlerowskie na przestrzeni od Wisły do Żaby i biorąc w ten sposób sprawiedliwy odwet za zbrodnie popełnione w Polsce przez Luftwaffe we wrześniu 1939 roku. Na każdym etapie trudnych i ciężkich walk prowadzonych nad Wisłą, Warszawą, Wałem Pomorskim, Kołobrzegiem, nad Bałtykiem, Odrą i Berlinem ludowe lotnictwo polskie z honorem wypełniało każde postawione mu zadanie.

W niniejszym opracowaniu przedstawiony został krótki zarys działań bojowych ludowego lotnictwa polskiego w aspekcie operacyjno-taktycznej analizy i oceny tych działań. Ponadto w początkowej części tej pracy omówione zostały zagadnienia formowania i struktury organizacyjnej oddziałów i związków taktycznych lotnictwa polskiego.

Ze względu na dość liczny udział lotnictwa polskiego w operacji berlińskiej oraz z uwagi na to, że zagadnienia współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi w tej operacji są ciekawe i pouczające, ujęte zostały nieco szerzej w końcowej części opracowania.

Opisywane tu wydarzenia oparte zostały w głównej mierze o oryginalne dokumenty znajdujące się w Centralnym Archiwum Wojskowym. Opracowanie to bynajmniej nie należy uważać za całościowe i skończone ujęcie prezentowanego tematu. Poruszono tu jedynie ważniejsze problemy i to tylko w ograniczonym zakresie.

1. ROZWÓJ ORGANIZACYJNY LUDOWEGO LOTNICTWA POLSKIEGO W LATACH 1943 - 1945

Gdy w maju 1943r. Związek Patriotów Polskich z pomocą rządu radzieckiego przystąpił do organizowania 1 dywizji piechoty im. Tadeusza Kościuszki, kierownictwo formujących się polskich oddziałów, uwzględniając potrzeby ówczesnego pola walki, podjęło również decyzję o tworzeniu zrębów lotnictwa polskiego. Mimo, że etat 1 DP[x] de facto nie przewidywał jednostek lotniczych, postanowiono jednak utworzyć w ramach tej dywizji eskadrę lotnictwa myśliwskiego, na bazie której można byłoby kontynuować dalszą rozbudowę lotnictwa polskiego.

Do formowania 1 eskadry lotnictwa myśliwskiego przystąpiono 7 lipca 1943r.[xx], a już 23 lipca 17 uczniów - pilotów eskadry przystąpiło do szkolenia na lotnisku Grigoriewskoje /około 150 km na południe od Moskwy/. W ten sposób powstał zalążek ludowego lotnictwa polskiego.

Pomyślne sformowanie 1 DP im. T. Kościuszki oraz fakt, że jej wystawienie bynajmniej nie wyczerpało możliwości mobilizacyjnych Polonii radzieckiej posłużyło Związkowi Patriotów Polskich za podstawę do podjęcia starań o uzyskanie zgody rządu radzieckiego na sformowanie dalszych jednostek polskich. Od 19 sierpnia 1943r. rozpoczęto organizowanie 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych. Już w pierwszym rozkazie organizacyjnym, dowódca korpusu nakazywał w oparciu o 1 eskadrę lotnictwa myśliwskiego sformować 1 pułk lotnictwa myśliwskiego /1 plm/,[xxx] do organizowania którego przystąpiono z dniem 20 sierpnia.[xxxx]

Rozpatrując sprawę organizacji pierwszych polskich jednostek ludowego lotnictwa polskiego należy podkreślić, że było to przedsięwzięcie niesłychanie trudne. Brak było

---

x/ por. Inwentarz akt ludowego WP z lat 1943-1945, część I. Oprac. Centralnego Archiwum Wojskowego, Warszawa 1961, s. 5.

xx/ CAW, t. 506 /1 DP, s. 52. Dowódcą eskadry mianowany został kpt. Czesław Kozłowski.

xxx/ CAW, t. 883/1 AWP, s. 13.

xxxx/ CAW, t. 9/1 plm, s. 19.

wyszkolonych kadr lotniczych, ponieważ niemal cały personel lotniczy przedwojennej Polski, który znalazł się na terenie Związku Radzieckiego, został wysłany do Anglii i na Środkowy Wschód.[x] W rezultacie w obozie sieleckim, gdzie były formowane pierwsze jednostki ludowego Wojska Polskiego, znalazło się zaledwie paru żołnierzy, którzy mieli jakie takie kwalifikacje lotnicze.

Organizując zatem lotnictwo polskie trzeba było szkolić kadrę od podstaw. Wyszkolenie zaś pilota lub jakiegokolwiek innego specjalisty lotniczego jest zadaniem znacznie trudniejszym i wymaga dłuższego czasu niż na przykład przygotowanie do walki żołnierza piechoty.

Wszechstronnej pomocy w szkoleniu polskiego personelu latającego i technicznego udzielił nam Związek Radziecki. Pomoc ta przejawiała się nie tylko w udostępnieniu sprzętu lotniczego i lotnisk szkoleniowych, co w warunkach prowadzenia działań wojennych na tak wielką skalę nie było rzeczą łatwą, lecz przede wszystkim w wytężonej pracy instruktorów radzieckich, którzy intensywnie szkolili polski personel latający i techniczny.

Na początku września 1943 roku w 1 plm przystąpiono do szkolenia druga 15-osobowa grupa[xx], a w październiku dalszych 16 młodych kandydatów na pilotów myśliwskich. Proces szkolenia bojowego w pułku przebiegał na ogół dość sprawnie. Szkolenie oparto na na-jświeższych doświadczeniach i sprawdzonych w praktyce zasadach prowadzenia działań bojowych.

Pokonanie wielu trudności organizacyjnych podczas tworzenia pierwszych jednostek lotniczych oraz uzyskanie pomyślnych wyników w szkoleniu w 1 plm[xxx] wskazywało, że w najbliższym okresie można będzie przystąpić do formowania nowych oddziałów lotnictwa polskiego. Ze względu na swoje przeznaczenie pułk lotnictwa myśliwskiego mógł być

---

x/ Patrz: T.Pawski: "Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie w latach 1939-1945". "Myśl Wojskowa" nr 6/1958 oraz J. Klimkowski: "Byłem adiutantem generała Andersa". Wyd. MON, Warszawa 1959, s. 185.

xx/ Pierwsza grupa licząca 11 młodych pilotów po 6 tygodniach ukończyła kurs na samolotach UT-2.

xxx/ Już 2 listopada 1943r. pierwsza grupa pilotów zakończyła szkolenie na samolotach bojowych Jak-1.

wykorzystany do osłony, jak również do prowadzenia rozpoznania. Jednakże potrzeby ówczesnego pola walki wymagały użycia, na korzyść polskich związków wojsk lądowych, również innych rodzajów lotnictwa, a zwłaszcza lotnictwa szturmowego oraz bombowego. Dlatego też w planach rozbudowy wojska trzeba było przewidzieć organizowanie następnych jednostek lotniczych.

Wyzwolenie przez Armię Radziecką na początku 1944 roku części Zachodniej Ukrainy /Tarnopolskie, Wołyń/ zamieszkałej dość licznie przez ludność polską, stworzyło nowe źródło uzupełnień dla formujących się jednostek polskich. W tej sytuacji ZPP zwrócił się do rządu radzieckiego z propozycją dalszego powiększenia oddziałów polskich oraz z prośbą o udzielenie pomocy w realizacji tego zamierzenia. W wyniku przeprowadzonych rozmów polsko - radzieckich w połowie marca 1944 roku uzgodniono rozwinięcie 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w 1 Armię Polską.

Te zasadnicze zmiany, nie pozostały bez wpływu na rozwój organizacyjny ludowego lotnictwa polskiego. W ramach tych zmian organizacyjnych postanowiono również utworzyć polską dywizję lotniczą. Dowódca 1 Armii Polskiej w ZSRR w swym rozkazie organizacyjnym nr 001 z dnia 1 kwietnia 1944 roku[x/] nakazywał m.in. włączyć w skład armii 1 plm "Warszawa" oraz sformować pułk nocnych bombowców, pułk lotnictwa szturmowego i eskadrę lotnictwa łącznikowego.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że z chwilą rozpoczęcia formowania związku operacyjnego, jakim była 1 Armia Polska, natychmiast przystąpiono do organizowania lotniczego związku taktycznego. Wydaje się, że było to uwarunkowane dwoma zasadniczymi przyczynami:

- po pierwsze - rozwojem zarówno ilościowym, jak i jakościowym Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR. Wraz z rozbudową wojsk lądowych należało również rozwijać lotnictwo polskie;
- po wtóre - koniecznością lotniczego zabezpieczenia przyszłych działań wojsk 1 armii przez polski lotniczy związek taktyczny.

---

x/ CAW, t. 61/1 AP, s. 30,31.

Z różnych jednak przyczyn, a zwłaszcza z powodu braku przeszkolonej polskiej kadry lotniczej, organizacja dywizji lotniczej nie doszła do skutku w przewidzianym terminie. Dywizja miała być zorganizowana do 15 kwietnia 1944r., faktycznie jednak organizacja jej przeciągnęła się do końca sierpnia, a nawet dłużej. Najpierw rozpoczęto formowanie pułku nocnych bombowców, któremu nadano nazwę 2 pułk nocnych bombowców "Kraków" i 103 samodzielnej eskadry lotnictwa łącznikowego. Przystąpiono też do szkolenia polskich kadr lotniczych w szkołach radzieckich. W tym celu z Ośrodka formowania i uzupełnienia Armii Polskiej w Sumach w maju i czerwcu 1944r. wysłano 600 kandydatów na przyszłych lotników do 14 Oficerskiej Szkoły Lotniczej w Jegoriewsku, 2 Szkoły Lotniczej Pilotów - Nawigatorów w Czkałowie, 67 Szkoły Strzelców Pokładowych w Graczewce /50 km na płd zach od Buzułuku/, 2 Szkoły Mechaników Lotniczych w Wolsku /w obwodzie saratowskim nad Wołgą/, 9 Szkoły Podstawowego Wyszkolenia Lotniczego w Bugurusłanie /w obwodzie czkałowskim/ i 10 Szkoły Podstawowego Wyszkolenia w Seroczyńsku.[x] 172 absolwentów dwóch ostatnich szkół jesienią tegoż roku skierowano do szkół poszczególnych rodzajów lotnictwa w Krasnym Kucie, w Engelsku i do Szkoły Pilotów w Czkałowie. Poszczególne grupy w miarę kończenia programów szkoleniowych ze swej specjalności już od października 1944r. zaczęły stopniowo zasilać stan osobowy organizujących się polskich jednostek lotniczych.[xx]

Mimo że rozkaz organizacyjny dotyczący sformowania 2 pułku nocnych bombowców /2 pnb/ ogłoszony został dopiero 1 kwietnia 1944r.[xxx], wcześniej jednak wydano szereg zarządzeń mających zapewnić formowanie 2 pnb. 17 lutego 1944r. dowódca 1 KPSZ polecił dowódcy 3 DP wytypować z oddziałów dywizji 30 kandydatów do służby w lotnictwie. Dowódca 1 plm "Warszawa" otrzymał rozkaz adaptacji pomieszczeń na lotnisku w Grigoriewskoje z przeznaczeniem dla formowanej jednostki oraz skierowania do 2 pnb "Kraków"

---

x/ J. Koliński: "Z historii wojskowego lotnictwa polskiego". Wojskowy Przegląd Lotniczy nr 9/1962, s. 61.
xx/ Tamże, s. 62.
xxx/ CAW, t. 4/4 MDL, s. 1.

grupy wyszkolonych żołnierzy.[x] Dowódcą 2 pnb został płk Józef Smaga.[xx]

Krótki dwutygodniowy termin wyznaczony na formowanie 2 pnb, brak wyszkolonych kadr, małe zainteresowanie dowództwa 1 Armii Polskiej /w tym czasie dowództwo 1 AP znajdowało się w Żytomierzu, odległym od Grigoriewskoje o ponad 1000 km/ przyczyniły się do tego, że przy organizacji 2 pnb popełniono niedociągnięcia na odcinku doboru kadr instruktorskich i szkolenia polskiego personelu latającego i technicznego. Dowódca 2 pnb - płk J. Smaga - chcąc wywiązać się możliwie szybko z nałożonych nań zadań spowodował skierowanie do pułku takiej liczby instruktorów radzieckich, że do połowy kwietnia 1944r. miał w zasadzie sformowany pułk w składzie trzech eskadr bojowych. Niestety wśród skierowanych instruktorów znajdowała się poważna grupa pilotów i nawigatorów, którzy posiadali bardzo małe doświadczenie bojowe.[xxx]

Na początku czerwca 1944r. 1 plm i 2 pnb przebazowano w rejon Kijowa na lotnisko Gostomel. Tutaj, mając lepsze warunki szkoleniowe, do końca lipca pułki przerabiały program szkolenia bojowego.

W międzyczasie sformowano także 103 eskadrę lotnictwa łącznikowego, które weszło w skład 1 Armii Polskiej /od 6 kwietnia 1944r./. Eskadra ta przeznaczona była przede wszystkim do utrzymywania łączności pomiędzy dowództwem 1 armii a dowództwami i sztabami nadrzędnymi.

Dalszym przedsięwzięciem w zakresie organizacji polskich wojsk lotniczych było sformowanie 5 czerwca 1944r. oddziału lotniczego przy sztabie 1 Armii Polskiej w ZSRR.[xxxx] Na szefa tego oddziału został wyznaczony dotychczasowy dowódca 2 pułku - płk J. Smaga, a na jego miejsce przybył kpt. Siemion Worobiow.

Zorganizowanie oddziału lotniczego posiadającego w swoim składzie odpowiednią ilość specjalistów lotniczych,[xxxxx]

---

x/ J. Malinowski: "Rozwój kadr lotniczych ludowego lotnictwa polskiego na ziemi radzieckiej". Wojskowy Przegląd Lotniczy nr 2/1962, s. 67.

xx/ Płk Józef Smaga urodził się i wychował w Lubelskim. Po I wojnie światowej znalazł się w ZSRR, gdzie wstąpił do lotnictwa radzieckiego.

xxx/ J. Malinowski, op.cit. s. 67.

xxxx/ CAW, t. 163/1 AWP, s. 150.

xxxxx/ Oddział lotniczy miał liczyć 15 ludzi. Faktycznie jego

c.d. na str. 10

stwarzało dowództwu 1 armii możliwości bezpośredniego wpływu na całokształt spraw związanych z formowaniem lotnictwa w ramach armii. Zasadniczym zadaniem oddziału lotniczego w tym okresie było kierowanie przygotowaniami polskich jednostek lotniczych /1 plm i 2 pnb/ do działań bojowych oraz praca w zakresie organizacji dywizji w całości i jej podległych pododdziałów.

W drugiej połowie lipca 1944r. zaszły zasadnicze zmiany organizacyjne w dziedzinie formowania Polskich Sił Zbrojnych, które miały bardzo istotny wpływ na dalszy rozwój lotnictwa polskiego. Mianowicie 21 lipca w wyzwolonym Chełmie powstał Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. W dniu następnym wraz z Manifestem PKWN ogłoszono dekret Krajowej Rady Narodowej o przejęciu zwierzchnictwa nad 1 Armią Polską w ZSRR i o scaleniu Armii Ludowej i Armii Polskiej w ZSRR w jednolite Wojsko Polskie. Jednocześnie opublikowano dekret KRN o utworzeniu Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego. W ciągu miesiąca po opublikowaniu dekretu zorganizowano Naczelne Dowództwo, opracowano plany rozwinięcia wojska oraz uzgodniono je z radzieckim Naczelnym Dowództwem, bez którego daleko idącej pomocy powiększenie wojska byłoby niemożliwe.

Na początku sierpnia Naczelne Dowództwo WP ustaliło już plan utworzenia dalszych dwóch armii ogólnowojskowych oraz postanowiło też zwiększyć liczbę jednostek lotniczych. W tym celu 12 sierpnia szef oddziału lotniczego 1 armii Wojska Polskiego[x] /płk J. Smaga/ na polecenie Naczelnego Dowódcy WP /gen.broni M. Roli-Żymierskiego/ przedstawił, opracowany przez oddział, projekt rozbudowy lotnictwa polskiego.[xx] Uwzględniając terytorialne właściwości Polski i jej zdolność obronną projekt ten przewidywał rozbudowę lotnictwa do siedmiu dywizji, w tym jednej morskiej, o ogólnej liczebności od 660 do 760 samolotów /w tym 40% samolotów myśliwskich, 25% szturmowych,

---

c.d. ze str. 9
stan nie przekroczył nigdy 10 osób. Należy zaznaczyć, że zastępcą szefa oddziału był płk Aleksander Romeyko-dowódca Wojsk Lotniczych w latach 1947-1950.

---

x/ Od 21 lipca 1944r. 1 Armia Polska w ZSRR została przemianowa na 1 armię Wojska Polskiego.

xx/ CAW, t. 11/SG, s. 1,2.

15% bombowych, 10% rozpoznawczych i 10% samolotów lotnictwa pomocniczego/. Do 1 stycznia 1945r. 60% proponowanych jednostek lotniczych miało zostać zorganizowanych, a pozostałe do końca czerwca tego roku. Ponadto omawiany memoriał proponował utworzyć szkołę lotniczą, zapasowy pułk szkolno-treningowy i tyły lotnicze.

Dokładnie trudno jest ustalić na ile memoriał oddziału lotniczego 1 armii WP został uwzględniony w planach rozbudowy ludowego WP. Jak wynika jednak z późniejszej organizacji w znacznym stopniu został on urzeczywistniony w praktyce, bowiem wysuwał szereg realnych postulatów.

Na początku sierpnia Dowództwo Radzieckich Sił Powietrznych odkomenderowało do dyspozycji Naczelnego Dowództwa WP 611 pułk lotnictwa szturmowego /dowódca - ppłk Jan Mironow/. W późniejszym terminie miano przekazać dalsze jednostki. W tym okresie przebazowane zostały do Polski, na lotnisko Dys pod Lublinem, 1 plm "Warszawa" i 2 pnb "Kraków". Powstała zatem możliwość utworzenia dywizji lotniczej, o sformowanie której zabiegało dowództwo 1 armii jeszcze na początku kwietnia.[x/]

W sierpniu 1944 roku 1 armia WP w składzie 1 Frontu Białoruskiego prowadzi intensywne walki nad środkową Wisłą. W celu lotniczego zabezpieczenia wojsk 1 armii wprowadzone zostają do walki polskie pułki lotnicze, wchodzące w skład armii. Po raz pierwszy rozpoczęły wykonywać zadania bojowe w dniu 23 sierpnia 1944r. poddoddziały z 1 plm i 611 plsz,[xx/] niszcząc czołgi niemieckie w rejonie Warki. Wraz z rozpoczęciem regularnych działań bojowych przez polskie pułki lotnicze powstała konieczność ścisłego, organizacyjnego ujęcia całości spraw związanych z prowadzeniem przez nie działań. W tym celu dowództwo 1 armii WP postanowiło utworzyć tymczasowe dowództwo dywizji lotniczej. Rozkaz w tej sprawie dowódca 1 armii wydał 30 sierpnia 1944 roku.[xxxx/] Zgodnie z tym rozkazem

---

x/ J. Koliński, op.cit., s. 63.
xx/ Pułki te działają z lotniska Zadybie Stare.
xxx/ J. Koliński, op.cit., s. 64.
xxxx/ Rozkaz dowódcy 1 armii WP nr 0213/KG z dnia 30.08.1944r., CAW, t. 164/1 AWP, s. 140.

dowództwo i sztab dywizji utworzono na bazie oddziału lotniczego sztab armii, a dywizji nadano tymczsowo nazwę 1 dywizji lotniczej.x/ Od tej pory w skład 1 dywizji lotniczej weszły: 1 plm "Warszawa", 2 pnb "Kraków", 611 plsz, kompania łączności i klucz łącznikowy oddziału lotniczego.

Tak więc 1 dywizja lotnicza była w tym okresie pierwszym polskim lotniczym związkiem taktycznym, posiadając na swym wyposażeniu 108 samolotów /w tym myśliwskich Jak-1 i Jak-9/, szturmowych /Ił-2/ i nocnych bombowców /Po-2/.

W okresie od sierpnia do listopada 1944 roku nastąpił dalszy rozwój organizacyjny ludowego Wojska Polskiego. 20 sierpnia rozpoczęto formowanie 2 armii WP[xx/] a później i innych oddziałów i pododdziałów wojsk lądowych podległych Naczelnemu Dowództwu WP. W związku z zamierzonym utworzeniem Frontu Polskiego z dniem 6 października przystąpiono do formowania 3 armii WP.[xxx/] W sumie na dzień 1 listopada 1944 roku stan liczebny Wojska Polskiego wynosił 221.743 żołnierzy.[xxxx/]

W tym stanie rzeczy należało również organizować nowe związki lotnicze oraz jednostki pomocnicze i obsługi wraz z Dowództwem Lotnictwa WP. Nie mając możliwości rozwiązania tych zagadnień własnymi siłami Naczelno Dowództwo zwróciło się o pomoc do ZSRR. We wrześniu, zgodnie z wynikami rozmów polsko-radzieckich, rozpoczęło się formowanie 1 polskiego mieszanego korpusu lotniczego, złożonego z trzech dywizji. Jako rejon formowania dla korpusu przewidziano początkowo Lublin i okolice.[xxxxx/] Jednak z wielu względów, a w szczególności z powodu zbyt małej odległości od linii frontu, formowanie przeniesiono na obszar ZSRR w rejon Charkowa i Orła. Formowanie 1 korpusu lotniczego

---

x/ Dowódcą 1 dywizji lotniczej mianowany został płk J. Smaga, a szefem sztabu - płk A. Romeyko.
xx/ CAW, t. 745/SG, s. 6.
xxx/ Tamże, s. 77.
xxxx/ "Organizacja i działania bojowe ludowego Wojska Polskiego". Wybór materiałów źródłowych. Wyd. MON, 1958.T.I. s. XXX.
xxxxx/ CAW, t. 754/SG, s. 31-33.

rozpoczęto tam 7 września 1944 roku[x] w następującym składzie:

- dowództwo i sztab korpusu;
- 1 dywizja lotnictwa bombowego /3,4 i 5 plb/;
- 2 dywizja lotnictwa szturmowego /6,7 i 8 plsz/;
- 3 dywizja lotnictwa myśliwskiego /9,10 i 11 plm/;
- 2 eskadra lotnictwa łącznikowego.

Stan osobowy 1 mieszanego korpusu lotniczego początkowo rekrutował się z różnych jednostek lotnictwa radzieckiego, stopniowo jednak, w miarę możliwości, uzupełniano go personelem polskim. W październiku 1944 roku na przykład skierowano do pułków 2 dywizji lotnictwa szturmowego /2 DLSz/ tego korpusu 73-osobową grupę Polaków - strzelców pokładowych, którzy ukończyli szkołę lotniczą w Graczówce. Do 6 plsz skierowano 25, do 7 plsz - 24 i do 8 plsz - 24 strzelców pokładowych.[xx]

Tak więc w 2 DLSz przygotowywały się do działań bojowych, a później wykonywały razem zadania bojowe radziecko-polskie załogi samolotów: pilot-radziecki, a strzelec pokładowy - polski. Podobna sytuacja była i w innych jednostkach naszego lotnictwa. Było to niewątpliwie najkonkretniejszym wyrazem polsko-radzieckiego braterstwa broni w ludowym lotnictwie polskim.

W celu wykorzystania samolotów w systemie organizacji łączności środkami ruchomymi, na początku września sformowano dla bezpośrednich potrzeb wojsk lądowych, trzy eskadry lotnictwa łącznikowego /3,4 i 5/. 3 samodzielna eskadra lotnictwa łącznikowego weszła w skład 2 armii WP,[xxx] natomiast 4 i 5 samodzielne eskadry lotnictwa łącznikowego podporządkowano bezpośrednio Dowództwu Łączności WP.[xxxx]

Istotne zmiany w rozwoju organizacyjnym lotnictwa polskiego nastąpiły w końcu października 1944 roku. Mianowicie 31 października Naczelny Dowódca WP podał do wiadomości, że zorganizowane zostało Dowództwo Lotnictwa

---

x/ CAW, t. 61/DWLot., s. 96. Dowódcą korpusu mianowano gen.bryg. Agałcowa.
xx/ CAW, t. 10/DLotn., s. 178,179,180.
xxx/ Tadeusz Stępniowski: "Z dziejów 2 armii WP", wyd. MON 1962, s. 35.
xxxx/ Sprawozdanie z 4 i 5 eskadry łącznikowej - CAW t. 4/ DWŁączn. WP.

WP, któremu podporządkowano wszystkie polskie jednostki lotnicze.[x] Dowództwo to powstało na bazie 6 radzieckiej armii lotniczej[xx], którą odkomenderowano do dyspozycji Naczelnego Dowódcy WP. Dowódcą Lotnictwa WP został gen. dyw. Teodor Połynin, a szefem sztabu dowództwa gen.bryg. Konstanty Tielnow. Należy zaznaczyć, że wraz z dowództwem 6 AL, przybyły również do dyspozycji polskiej jednostki lotnictwa pomocniczego oraz niektóre jednostki tyłów lotniczych. Tak więc w skład lotnictwa polskiego z chwilą utworzenia Dowództwa Lotnictwa WP zostały włączone w tym okresie następujące jednostki:

- 12 pułk lotnictwa sanitarnego /12 pls/;
- 13 pułk lotnictwa transportowego /13 plt/;
- 17 pułk lotnictwa łącznikowego /17 płł/;
- 6 samodzielny pułk łączności /6 spł/;
- 1596 pułk obrony przeciwlotniczej lotnisk;
- 14 batalion budowy lotnisk /14 bbl/;
- 495 batalion obsługi lotnisk /495 bol/ oraz 15 różnych pododdziałów, zakładów i urządzeń tyłowych.

W październiku 1944r. same tylko jednostki tyłów lotniczych liczyły 5085 ludzi, z tego 725 oficerów.[xxx]

Należy również zaznaczyć, że wraz z utworzeniem Dowództwa Lotnictwa zmieniono nazwę 1 dywizji lotniczej na 4 mieszaną dywizję lotniczą[xxxx], a nazwę 611 pułku, na 3 pułk lotnictwa szturmowego.[xxxxx]

---

x/ CAW, t. 28/DWLotn., s. 1.

xx/ 6 AL - /wraz z 16 AL/ wchodziła w skład 1 Frontu Białoruskiego. Zabezpieczała ona wojska lewego skrzydła Frontu w operacji brzesko-lubelskiej w 1944r. 6 AL została przekazana bez bojowych jednostek lotniczych, które przekazano do 2 i 16 AL. Początkowo, dokąd istniała koncepcja utworzenia Frontu Polskiego, przemianowane dowództwo 6 AL nosiło nazwę: Dowództwo Lotnictwa Frontu WP.

xxx/ CAW, t.93/DWLotn., s. 164.

xxxx/ Prawdopodobnie zmiana numeracji dywizji z 1 na 4 spowodowana była tym, że formujący się 1 mieszany korpus lotniczy miał w swoim składzie 1,2 i 3 dywizję. Przemianowano więc 1 dywizję lotniczą /o nazwie tymczasowej/ na 4 mieszaną dywizję lotniczą. Ta nowa nazwa odzwierciedlała również różnorodny charakter pułków wchodzących w skład dywizji.

xxxxx/ W końcu października 1944r. do tego pułku skierowano 19 strzelców pokładowych - Polaków, absolwentów szkoły lotniczej w Graczówce.

Utworzenie Dowództwa Lotnictwa WP miało bardzo duże znaczenie dla dalszego rozwoju ludowego lotnictwa polskiego. Naczelne Dowództwo WP miało bowiem od tej pory w swej dyspozycji specjalistyczny organ, który przejął całokształt spraw związanych z organizacją i przygotowaniem do działań polskich oddziałów i związków lotniczych.

Z uwagi na to, że pułki lotnictwa pomocniczego /12 pls, 13 plt i 17 plł/ wyposażone były w samoloty typu Po-2, mogły być przeto wykorzystane w krótkim czasie dla potrzeb walczących wojsk polskich.[x/] Pułki 1 mieszanego korpusu lotniczego, ze względu na konieczność przerobienia programu szkolenia mogły osiągnąć pełną gotowość bojową dopiero w kwietniu 1945 roku.

W celu szkolenia kadr lotniczych na terenie Polski na początku listopada 1944r. w Zamościu została zorganizowana pierwsza w ludowym lotnictwie polskim Oficerska Szkoła Lotnicza.[xx/] 28 listopada został włączony w skład lotnictwa polskiego 15 samodzielny zapasowy pułk lotniczy[xxx/], w którym od tej pory polski personel latający przechodził praktyczno przeszkolenie na samolotach różnych typów.

Pomimo tego, że lotnictwo polskie posiadało już w swoim składzie pewną liczbę jednostek zaopatrzenia i obsługi, to jednak tyły lotnicze w całości posiadanymi siłami i środkami nie były w stanie zabezpieczyć istniejących i organizujących się oddziałów i związków lotniczych. Szefostwo tyłów Dowództwa Lotnictwa WP początkowo bowiem dysponowało tylko jednym - 495 batalionem obsługi lotnisk. Zachodziła więc konieczność posiadania w lotnictwie polskim tyłowego związku lotniczego, zdolnego do zaopatrywania i obsługi oddziałów lotnictwa polskiego prowadzących działania bojowe, jak również organizujących się. Tym warunkom odpowiadał wówczas rejon bazowania lotnictwa. Dlatego też na podstawie dyrektywy Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej

---

x/ Przeszkolenie na samolocie Po-2 trwało stosunkowo krótko.

xx/ Komendantem szkoły został dotychczasowy dowódca 4 MDL płk J. Smaga, a obowiązki jego przejął płk A. Romeyko. W drugiej połowie marca dowódcą tej dywizji został płk J. Turykin.

xxx/ CAW, t. 68/SM i U, s. 151. Dowódcą tego pułku był ppłk Antonow.

nr org. 10/1257 z dnia 29 listopada 1944r.[x] 7 rejon bazowania lotnictwa ze wszystkimi podległymi jednostkami odkomenderowany został do lotnictwa polskiego i od 6 grudnia tego roku włączony w skład Wojska Polskiego.[xx]

7 rejon bazowania lotnictwa /7 RBL/ po przybyciu na teren Polski posiadał w swoim składzie pięć batalionów obsługi lotnisk /73,74,129,130 i 686/, jeden samodzielny batalion samochodowy /107/, sześć kompanii lotniskowo-technicznych oraz jedenaście pododdziałów i zakładów tyłowych o rozmaitym przeznaczeniu.[xxx] Natychmiast w skład 7 RBL włączono 495 bol, a na początku marca 1945r. podporządkowano rejonowi dwa dalsze bataliony obsługi lotnisk: 483 i 513.[xxxx] Do połowy kwietnia 1945r. miano sformować na terenie kraju dwa dalsze bataliony budowy lotnisk /1 i 2/,[xxxxx] które były niezbędne dla pomyślnej realizacji manewru lotniskowego i przygotowania lotnisk odbudowującemu się lotnictwu cywilnemu.

W międzyczasie też przybył do Polski w marcu 1945 roku 14 samodzielny pułk lotniczy korygowania i zwiadu, który jednak nie brał udziału w działaniach na froncie.

Na początku 1945 roku ludowe lotnictwo polskie miało ogółem siedemnaście pułków lotniczych /w tym dwanaście pułków bojowych/ i cztery samodzielne eskadry. W wyposażeniu tych jednostek było ponad 600 samolotów różnych typów, w tym w pułkach bojowych znajdowało się około 440 samolotów, a pozostałe w jednostkach pomocniczych, specjalnych i szkolnych.

Według stanu na 1 kwietnia 1945 roku we wszystkich jednostkach lotniczych ludowego Wojska Polskiego znajdowało się 720 pilotów i 235 nawigatorów.[xxxxxx] W składzie tyłów lotnictwa polskiego w tym czasie było 45 oddziałów, zakładów tyłowych i samodzielnych pododdziałów. Natomiast

---

x/ CAW, t. 11/DWLotn., s. 96.
xx/ Rozkaz organizacyjny nr 83/org. Naczelnego Dowódcy WP z 6 grudnia 1944r. /CAW, t. 745/SG, s. 177/.
xxx/ CAW, t. 71/7 RBL, s. 23.
xxxx/ CAW, t. 14/513 bol, s. 1.
xxxxx/ CAW, t. 88/DWLotn., s. 51.
xxxxxx/ Ogólne zestawienie pilotów i nawigatorów w poszczególnych jednostkach ilustruje załącznik nr 1a.

ogólny stan liczebny ludzi w tyłach lotniczych na 15 kwietnia 1945 roku wynosił 9538 żołnierzy, w tym 1454 oficerów.x/

Jak więc z powyższych danych wynika, w budownictwie ludowego lotnictwa polskiego uzyskaliśmy w stosunkowo krótkim czasie imponujące rezultaty. Już na wiosnę 1945 roku lotnictwo Polski Ludowej stanowi poważną siłę bojową. Osiągnięcie jednak tych wyników było możliwe głównie dzięki pomocy Związku Radzieckiego. W bardzo krótkim czasie lotnictwo polskie na Wschodzie rozrosło się od eskadry do kilkunastu oddziałów i związków, których prawowitym dziedzicem tradycji są dzisiejsze pułki i dywizje naszego lotnictwa.

2. WNIOSKI

Całokształt rozważań dotyczących organizacji lotnictwa polskiego w latach 1943 - 1945 nasuwa następujące wnioski:

1. Poszczególne oddziały i związki ludowego lotnictwa polskiego były formowane zgodnie z ogólnym planem tworzenia i rozbudowy regularnych jednostek ludowego Wojska Polskiego. Mimo na ogół sprawnej realizacji zamierzeń objętych planem, organizowanie jednak lotnictwa było dla kierownictwa Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR dość złożonym problemem.

Największą trudność sprawiał brak polskiej kadry lotniczej wszystkich rodzajów służb i specjalności. Przybywający do polskich jednostek lotniczych personel, poza nielicznymi wyjątkami, nie był przygotowany do służby w lotnictwie. Należało go więc szkolić od podstaw zarówno w nowo utworzonych jednostkach lotniczych, jak i w szkołach różnej specjalności lotniczej na terenie ZSRR. A zatem w początkowym stadium swego rozwoju lotnictwo polskie pozbawione było prawie zupełnie wykwalifikowanych polskich oficerów personelu latającego i służby inżynieryjno-technicznej.

Szkolenie personelu latającego oraz innych specjalistów lotniczych, mimo przyspieszonego tempa, trwało rzecz jasna znacznie dłużej niż szkolenie żołnierzy dla wojsk lądowych. Problem więc uzupełnienia jednostek lotniczych

---

x/ CAW, t.93/DWLotn., s. 164.

przez polską kadrę mógł być praktycznie rozwiązany w dużym stopniu w późniejszym okresie. Natomiast ogólna rozbudowa Wojska Polskiego oraz sytuacja na froncie wymagały jak najszybszego użycia do działań bojowych polskich jednostek lotniczych. Dlatego też odkomenderowywano do dyspozycji Naczelnego Dowództwa WP cały szereg radzieckich jednostek lotniczych, które sukcesywnie uzupełniano polskim personelem lotniczym.

2. Istotną cechą formowania ludowego lotnictwa polskiego była efektywność wysiłku organizacyjnego. Było ono bowiem organizowane począwszy od eskadry /lelm/, przez pułk /1 plm "Warszawa"/ i dywizję /4 MDL/ po korpus /1 MKL/ oraz Dowództwo Lotnictwa WP.

3. Istotną sprawą podczas formowania polskich oddziałów i związków lotniczych było zastosowanie w praktyce wypróbowanych organizacyjnych wzorów radzieckich bazując na etatach lotnictwa radzieckiego z lat 1943-1944. Nie próbowano szukać jakiś odrębnych, własnych dróg i sposobów opracowania etatów jednostek lotniczych, na co niewątpliwie potrzeba byłoby dużo czasu i wysiłku.

4. Istniała ścisła współzależność i powiązanie w zakresie formowania jednostek wojsk lądowych WP i lotnictwa polskiego. To wzajemne uzależnienie było uwarunkowane rozwojem organizacyjnym ludowego WP. Z chwilą powstania 1 DP im. T. Kościuszki zostaje zorganizowana 1 eskadra lotnictwa myśliwskiego, z momentem sformowania 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR powstaje 1 plm "Warszawa", a z chwilą zorganizowania 1 Armii Polskiej w ZSRR rozpoczyna się formowanie 1 dywizji lotniczej /przemianowanej później na 4 MDL/. Gdy przystąpiono do tworzenia Frontu Polskiego w składzie trzech armii ogólnowojskowych powstaje Dowództwo Lotnictwa WP oraz organizowany jest korpus lotniczy /1 MKL/. Aktualne potrzeby wojsk lądowych dyktowały więc taką, a nie inną organizację lotnictwa polskiego.

5. O ile formowanie poszczególnych dywizji piechoty i innych związków wojsk lądowych stało w centrum uwagi dowództwa armii i naczelnych władz wojskowych, które okazywały im praktyczną pomoc, o tyle formowanie pierwszych jednostek lotniczych odbywało się w warunkach braku fachowej

instancji nadrzędnej. Wynikało to z tego, że Dowództwo Lotnictwa WP zostało dopiero zorganizowane 31 października 1944r., a jednostki lotnicze formowano już od lipca 1943r. Dlatego też siłą rzeczy nowo tworzone jednostki lotnicze nie mogły, w ciągu całego okresu swego formowania, otrzymywać fachowej, praktycznej pomocy ze strony wyższego sztabu lotniczego.

6. Przebieg organizowania lotnictwa WP charakteryzuje się dwoma zasadniczymi okresami. W pierwszym okresie, trwającym do końca 1944r. główną uwagę zwraca się na tworzenie jednostek bojowych. W drugim zaś okresie, obejmującym pierwsze miesiące 1945r., organizuje się również tyły lotnicze, które były niezbędne do zaopatrywania i obsługi oddziałów i związków lotniczych.

Przyjęta koncepcja formowania w pierwszej kolejności bojowych jednostek lotniczych była w swoim założeniu słuszna. W zależności bowiem od charakteru i ilości tych jednostek organizowano określone oddziały i zakłady tyłów lotniczych. Tak więc stan i potrzeby oddziałów i związków lotniczych rzutowały na strukturę organizacyjną i rozmiary rozbudowy tyłów lotnictwa polskiego.

7. Dość charakterystyczna jest struktura organizacyjna 4 mieszanej dywizji lotniczej, pierwszego regularnego związku taktycznego w dziejach ludowego lotnictwa polskiego. Perspektywa dalszego rozwoju polskich formacji lotniczych, potrzeba zapewnienia dywizji samodzielności taktyczno-operacyjnej oraz istniejące możliwości i potrzeby wojsk 1 armii WP[x] w zakresie lotniczego zabezpieczenia sprawiły, że w skład 4 dywizji lotniczej weszły pułki różnych rodzajów lotnictwa bojowego. Widzimy więc w strukturze organizacyjnej 4 MDL zapowiedź dalszego rozwoju lotnictwa. Istnieją bowiem zalążki lotnictwa myśliwskiego, szturmowego i bombowo-nocnego.

Struktura organizacyjna 1 mieszanego korpusu lotniczego stanowiła również swego rodzaju ewenement, gdyż korpus składał się z trzech dywizji o zupełnie różnym przeznaczeniu /DLB, DLSz i DLM/. Wprawdzie w latach 1944-1945 niekiedy można było spotkać w lotnictwie radzieckim

---

x/ 4 MDL wchodziła w skład 1 armii WP.

mieszane korpusy lotnicze, lecz z reguły miały one w swym składzie dwie DLSz i jedną DLM lub na odwrót.

8. Jest rzeczą znamienną fakt, że zarówno dla dowódców i sztabów mieszanych dywizji lotniczych, jak i dla mieszanych korpusów nie było w tym okresie opracowanych specjalnych etatów, ponieważ tego rodzaju związki w lotnictwie radzieckim były w tym okresie nietypowe. Z tego względu struktura organizacyjna dowództwa i sztabu 4 MDL i 1 MKL oparta była na etatach związków lotniczych posiadających jednolite podległe jednostki. Dlatego też struktura ta nie mogła, siłą rzeczy, uwzględniać wszystkich specyficznych cech, typowych dla mieszanego związku lotniczego. Taka sytuacja wymagała od kadry oficerskiej dowództwa i sztabu 4 MDL oraz 1 MKL bardziej uniwersalnego przygotowania w zakresie znajomości zasad działania różnych rodzajów lotnictwa. Dany szef służby lub inny oficer na kierowniczym stanowisku w dowództwie mógł być na przykład dobrym fachowcem w dziedzinie lotnictwa myśliwskiego, a ogólnie orientować się tylko w specyfice lotnictwa szturmowego czy też bombowego. I na odwrót. W tym stanie rzeczy przed dowództwami 4 MDL i 1 MKL stały bardzo odpowiedzialne i trudne zadania wymagające dużego wysiłku i inwencji od kierowniczej kadry oficerskiej.

9. Oceniając strukturę organizacyjną tyłów ludowego lotnictwa polskiego należy stwierdzić, że składa się ona z dwóch zasadniczych elementów: z 7 rejonu bazowania lotnictwa oraz z jednostek i zakładów tyłowych bezpośrednio podległych szefowi tyłów Dowództwa Lotnictwa WP.

Struktura organizacyjna 7 rejonu bazowania lotnictwa nie była stała i zależała głównie od ilości obsługiwanych oddziałów lotniczych. Przydzielano więc do rejonu, w miarę rozszerzania się jego zakresu zadań, dodatkowe oddziały i zakłady tyłowe ze szczebla Dowództwa Lotnictwa WP. 7 RBL był jedynym tyłowym związkiem taktycznym lotnictwa WP, który musiał w tym okresie zabezpieczać wszystkie istniejące jednostki lotnicze.

10. Rozpatrując rozwój organizacyjny ludowego lotnictwa polskiego w latach 1943-45, jego dodatnie i ujemne strony, należy zawsze patrzeć na tę problematykę przez

pryzmat ówczesnych warunków, które zmuszały do przyjęcia takich rozwiązań, jakie były możliwe do zrealizowania w tym okresie.

3. ANALIZA I OCENA DZIAŁAŃ BOJOWYCH LUDOWEGO LOTNICTWA POLSKIEGO W LATACH 1944-1945

Od rozpoczęcia działań bojowych aż do zakończenia wojny oddziały i związki lotnictwa polskiego działały na kierunku 1 armii WP. Tam gdzie prowadziły walki wojska 1 armii, tam też wykonywały zadania bojowe oddziały lotnictwa Wojska Polskiego.

Ludowe lotnictwo polskie rozpoczęło swój szlak bojowy od działań w rejonie przyczółka warecko-magnuszewskiego, gdzie walczyły związki taktyczne 1 armii WP. W okresie od 23 sierpnia do 2 września 1944r. na kierunku przyczółka pod Warką i w rejonie Magnuszewa oddziały 1 dywizji lotniczej osłaniały wojska 1 armii od uderzeń i rozpoznania z powietrza, wspierały działania wojsk naziemnych przez wykonywanie uderzeń na siłę żywą i środki ogniowe nieprzyjaciela oraz na jego drogi dowozu. Ponadto myśliwce i szturmowce prowadziły rozpoznanie powietrzne. Ogółem w rejonie przyczółka warecko-magnuszewskiego 1 dywizja lotnicza wykonała 66 samolotolotów na wykonanie zadań bojowych.x/

Należy zaznaczyć, że personel latający 1 plm do końca sierpnia był wprowadzany praktycznie do działań bojowych przez grupę doświadczonych pilotów, skierowanych z 233 mińskiego pułku lotnictwa myśliwskiego /z 234 DLM wchodzącej w skład 16 AL/. Piloci tej grupy latali razem z pilotami 1 plm na zadania bojowe i w ten sposób uczyli ich praktycznie taktyki działań w powietrzu. Fakt ten jest jeszcze jednym wymownym dowodem braterskiej współpracy bojowej lotników radzieckich i polskich.

Na początku września 1944 roku Niemcy utrzymywali jeszcze na wschodnim brzegu Wisły obszar o powierzchni ponad 500 km^2. Szczególnie niebezpieczny był dość duży

---

x/ J. Koliński: "Działania 1 dywizji lotniczej w rejonie przyczółka warecko-magnuszewskiego i Pragi", Wojskowy Przegląd Lotniczy nr 9/1961, s. 48.

przyczółek niemiecki w widłach Bugu i Wisły, zagrażający prawemu skrzydłu 1 Frontu Białoruskiego.[x] W celu zlikwidowania tego zagrożenia wojska radzieckie rozpoczęły 10 września działania zaczepne z zadaniem wyzwolenia Pragi.

W walkach tych brała udział również 1 DP z 1 armii oraz 2 pułk nocnych bombowców "Kraków". Na początku operacji praskiej 2 pnb nie mógł działać z powodu trudnych warunków atmosferycznych. W trakcie prowadzenia walk wojska lądowe napotykały na coraz silniejszy opór nieprzyjaciela, który przerzucał w rejon Pragi posiłki z zachodniego brzegu Wisły. W tej sytuacji 2 pnb otrzymał zadanie wykonania w nocy z 11 na 12 września 1944r. uderzeń bombowych na grupujące się w m. Nowe Bródno siły 19 dywizji pancernej.

Ogółem w czasie od 22.30 11 września do godz. 6.10 12 września załogi 2 pnb wykonały z lotniska Wola Rawska 50 samolototolotów i zrzuciły na wojska i sprzęt bojowy nieprzyjaciela w rejonie Nowe Bródno 70 bomb 50-kilogramowych, 1819 bomb o małym wagomiarze oraz 51 bomb oświetlających.[xx] Z uwagi na stosunkowo długi czas trwania nalotu, który z przerwami wyniósł 7 godzin oraz dużą ilość bomb zrzuconych tej nocy, należy przypuszczać, że omawiane działania bojowe poczyniły nieprzyjacielowi znaczne straty w ludziach i sprzęcie oraz wyczerpały jego wojska psychicznie /na skutek nękającego bombardowania/, a w rezultacie zdezorganizowały przygotowania oddziałów przeciwnika do wejścia do walki i stworzyły dla wspieranych własnych wojsk lądowych korzystne warunki do dalszego natarcia, w wyniku którego w dniu 14 września wyzwolona została Praga.

Po wyzwoleniu Pragi oddziały 1 dywizji lotniczej rozpoczęły <u>działania w celu udzielenia pomocy oddziałom powstańczym Warszawy.</u> Szczególnym elementem pomocy były zrzuty amunicji i żywności w różnych punktach walczącej stolicy. Gdy 3 DP 1 armii rozpoczęła 15 września forsowanie Wisły w celu uchwycenia przyczółka na kierunku ośrodka

---

x/ E. Jadziak: "Działania związków taktycznych 1 armii WP na kierunku Pragi i Jabłonny w drugiej połowie 1944r.". Wybrane operacje i walki ludowego WP. Wyd. MON 1957, s. 164.

xx/ CAW, t. 1/2 pnb, s. 1.

powstańców na Czerniakowie, 2 pnb w ciągu dwóch godzin, nalatując kolejnymi załogami na cel, obezwładniał środki ogniowe nieprzyjaciela w rejonie parku czerniakowskiego.

Podobne zadania pułk wykonywał i w następnych dniach. Gdy 19 września na przykład oddziały polskie rozpoczęły forsowanie Wisły między mostem kolejowym linii średnicowej a mostem Poniatowskiego, 1 dywizja lotnicza działaniami szturmowymi i uderzeniami bombowymi niszczyła oraz obezwładniała stanowiska ogniowe artylerii i moździerzy nieprzyjaciela w parku Ujazdowskim, Ogrodzie Botanicznym, w Łazienkach, na polu mokotowskim, w rejonie Siekierek i Politechniki. Uderzenia polskich pułków lotniczych na środki ogniowe wojsk niemieckich, rozmieszczone w wyżej wymienionych rejonach oraz na polu mokotowskim w dużej mierze ułatwiły forsowanie Wisły oddziałom 1 armii WP oraz stanowiły konkretną pomoc dla walczących powstańców, których pozycje ostrzeliwane były właśnie z tych rejonów.

Podczas działań w okresie od 13 do 24 września 1944 roku 1 dywizja lotnicza wykonała ogółem na zadania bojowe 609 samolotolotów, z czego tylko załogi 2 pnb wykonały 442 samolotoloty. Pułk ten na zrzuty dla powstańców wykonał 183 samolotoloty, dostarczając 33,2 ton żywności i 72 skrzynie z bronią i amunicją. W pozostałych natomiast 259 lotach pułk bombardował stanowiska ogniowe wojsk niemieckich, zrzucając 50,3 ton bomb.[x] W tym okresie działała także 103 samodzielna eskadra lotnictwa łącznikowego, która z lotniska Sopliców0 /koło Otwocka/ wykonała wiele lotów w celu przeprowadzenia rozpoznania i nawiązania łączności z powstańcami Warszawy.[xx]

W październiku 1 dywizja lotnicza wykonywała zadania w ramach ogólnego planu lotniczego zabezpieczenia działań zaczepnych związków 1 armii WP i 47 armii /radz/ na kierunku Jabłonny i Legionowa.

---

x/ J. Koliński: "Działania 1 dywizji lotniczej nad Warszawą", Wojskowy Przegląd Lotniczy nr 10/1961, s. 68.

xx/ Por.: B.Balwierczak: "103 samodzielna eskadra łączności zapomniana jednostka lotnictwa ludowego", Wojskowy Przegląd Lotniczy nr 10/1958, s. 40.

W ciągu kilkunastu dni pułki 1 dywizji lotniczej zarówno w dzień, jak i w nocy obezwładniały i niszczyły środki ogniowe i siłę żywą nieprzyjaciela w rejonie Żerania, Wiśniewa, Tarchomina, Henrykowa, Jabłonny, Legionowa, Nowego Dworu, a także dezorganizowały i obezwładniały kolumny wojsk niemieckich na szosie Modlin-Jabłonna. Do południa 28 października oddziały 1 DP im. T.Kościuszki zdobyły Jabłonnę, a wojska radzieckie Legionowo. Nastąpiła przerwa w intensywnych działaniach 1 dywizji lotniczej; prowadziła ona tylko rozpoznanie powietrzne ugrupowań wojsk nieprzyjaciela na zachodnim brzegu Wisły, w ramach ogólnego przygotowania wojsk do operacji wiślańsko-odrzańskiej. Ogółem 1 dywizja lotnicza na kierunku Jabłonny i Legionowa wykonała 1314 samolotolotów bojowych, z tego 1068 w nocy. Wszystkie loty były wykonywane w interesie oddziałów 1 armii WP. Uderzenia lotnictwa pozbawiły wojska niemieckie swobody manewru i przerzucania sił przez Wisłę oraz po szosie Modlin-Jabłonna. Działania dywizji ułatwiły również wykonanie zadań przez nacierające w tym rejonie oddziały 47 armii i w sumie przyczyniły się do zepchnięcia oddziałów niemieckich w głąb widełek Wisły i Bugu. Na skutek tego przyczółek niemiecki utracił charakter zaczepny i przestał zagrażać znajdującym się w tym rejonie wojskom polskim i radzieckim.x/

Udział w walkach w rejonie Jabłonny i Legionowa zamyka pierwszy okres działań 1 dywizji lotniczej, trwający od 23 sierpnia do 28 października 1944 r. W tym okresie dywizja działała w różnej sytuacji operacyjno-taktycznej i w warunkach atmosferycznych zarówno w dzień, jak i w nocy. Oddziały 1 dywizji lotniczej wykonywały rozmaite zadania. Wspierały wojska lądowe w działaniach obronnych na przyczółku oraz podczas natarcia na duże miasto i na zawczasu przygotowaną obronę nieprzyjaciela. Osłaniały też wojska od uderzeń z powietrza, prowadziły rozpoznanie oraz wspierały walki i zaopatrywały drogą powietrzną oddziały powstańcze w Warszawie. Ogółem w omawianym okresie dywizja wykonała 1889 samolotolotów na zadania bojowe xx/, uzyskując

x/ E. Jadziak, op.cit., s. 184.

xx/ J.Koliński: "Działania 1 dywizji lotniczej w rejonie Jabłonny i Legionowa", Wojskowy Przegląd Lotniczy nr 11/1961, s. 79.

nalot 2875 godzin 35 minut /w tym 10 lotów wykonały radzieckie załogi z 233 plm/. Godny podkreślenia jest fakt, że tylko 2 pułk nocnych bombowców wykonał 1510 samolotolotów, a więc 75% z ogólnej ilości wykonanej przez całą 1 dywizję lotniczą. Ilustracją dużego wysiłku 2 pnb może być noc z 14 na 15 października, kiedy to załogi tego pułku wykonały po sześć lotów o łącznej długotrwałości ponad ośmiu godzin. Takie intensywne wykorzystanie 2 pnb było w konkretnej sytuacji słuszne. Znając bowiem rozmieszczenie naziemnych środków obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela, można było stosunkowo łatwo w warunkach lotów nocnych uniknąć ich skutecznego przeciwdziałania, a nawet zwalczać je bez strat własnych. Poza tym warunki nocne ułatwiały zaskoczenie, wychodzenie pojedynczych samolotów w rejon celu na małej wysokości, co w dzień byłoby ryzykowne i spowodowałoby znaczne straty w personelu latającym i samolotach.

W okresie od 23 sierpnia do 28 października 1 polska dywizja lotnicza zrzuciła 232 tony bomb i zużyła 107.863 sztuki amunicji pokładowej, niszcząc 13 baterii artylerii polowej, 2 baterie artylerii przeciwlotniczej, 244 samochody, 3 czołgi, 2 ciągniki, 2 baterie moździerzy, 1 skład paliwa, 55 pojazdów konnych, 2 lokomotywy i kilka wagonów oraz 12 reflektorów, 18 baterii artylerii polowej, 31 baterii artylerii przeciwlotniczej i 2 baterie moździerzy zostały obezwładnione. W wyniku uderzeń dywizji spowodowano 24 wybuchy i 104 pożary, zburzono 127 zabudowań - punktów oporu.[x/]

Ogólne straty dywizji /od ognia naziemnych środków obrony przeciwlotniczej/ w ciągu omawianego okresu wyniosły dwóch pilotów, dwóch strzelców pokładowych, 4 samoloty zestrzelone i 14 samolotów uszkodzonych.[xx/] Cenne doświadczenia zdobyte przez personel latający i techniczny, sztaby i dowództwa poszczególnych pułków oraz sztab i dowództwo dywizji, były z powodzeniem wykorzystywane w następnych działaniach bojowych.

---

x/ J. Koliński, op.cit., s. 66.
xx/ Tamże.

Po zakończeniu działań na środkową Wisłą 4 mieszana dywizja lotnicza[x] od 1 listopada 1944 roku do 13 stycznia 1945 roku rozpoczęła wykonywanie zadań w ramach przygotowania operacji wiślańsko-odrzańskiej. Podstawowym zadaniem bojowym wykonywanym w tym okresie przez pułki 4 MDL było prowadzenie rozpoznania powietrznego umocnień obronnych, środków ogniowych, rozmieszczenia odwodów, zgrupowań artylerii oraz czołgów na kierunku przyszłego natarcia wojsk 1 armii WP. Zakres, terminy i rejony rozpoznania określał oddział rozpoznawczy 16 AL.[xx] W zarządzeniach rozpoznania nakazywano wykonywanie zdjęć fotograficznych lotnisk i przepraw. Fotografowanie natomiast pozostałych obiektów pozostawiono do decyzji załóg wykonujących rozpoznanie.

Dla ułatwienia prowadzenia rozpoznania teren przed frontem 1 armii WP - od Modlina do Góry Kalwarii - został podzielony na rejony, w których działały stałe, wyznaczone załogi rozpoznawcze.

Znamienne i charakterystyczne było polecenie sztabu 4 MDL prowadzenia rozpoznania na maksymalny zasięg i maksymalną długotrwałość lotu oraz stwierdzenie, że załogi nie muszą ograniczać się do prowadzenia rozpoznania tylko w wyznaczonych rejonach, lecz mogą działać z własnej inicjatywy. W tym wypadku należało bardzo dokładnie obliczyć zużycie paliwa, ażeby po przebyciu w powietrzu czasu zbliżonego do maksymalnej długotrwałości lotu pilot zdołał wrócić na własne lotnisko. Podczas rozpoznania poszczególnych obiektów, a zwłaszcza kolumn wojsk nieprzyjaciela, wykonywano również uderzenia szturmowe.[xxx] Rozpoznanie było prowadzone przez dywizję nie tylko w dzień, ale również w nocy, jakkolwiek z dużo mniejszym natężeniem. Prowadziły je załogi 2 pnb, które w listopadzie wykonały na ten cel 7 samolotolotów.[xxxx]

- -

x/ W końcu października 1944r. 1 dywizja lotnicza została przemianowana na 4 mieszaną dywizję lotniczą, a 611 plsz na 3 plsz.

xx/ 4 MDL podlegała pod względem operacyjnym 16 AL, która zabezpieczała wojska 1 Frontu Białoruskiego.

xxx/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 14.

xxxx/ Tamże.

Analizując rozpoznanie powietrzne prowadzone w omawianym czasie przez 4 MDL należy podkreślić niektore charakterystyczne i pouczające momenty, a mianowicie:

- dążenie do zachowania ciągłości w rozpoznawaniu obiektów, co wyrażało się w systematycznych lotach rozpoznawczych oraz prowadzeniu rozpoznania również w nocy;
- wyznaczanie stałych rejonów rozpoznania tym samym załogom, co umożliwiało rozpoznanie każdego szczegółu terenowego;
- prowadzenie rozpoznania z jednoczesnym szturmowaniem celów, co dawało dobre rezultaty w wykrywaniu zamaskowanych obiektów nieprzyjaciela;
- pozostawienie załogom dużej inicjatywy w wyborze obiektów i rejonów rozpoznania;
- prowadzenie rozpoznania na szerokim froncie z koncentracją wysiłków na kierunkach najważniejszych /np. w miarę intensywne rozpoznanie przed frontem przyszłego głównego zgrupowania uderzeniowego 1 armii WP lub 47 A/;
- intensywne fotografowanie rubieży obronnych nieprzyjaciela, na krótko przed rozpoczęciem działań zaczepnych;
- wykorzystanie do rozpoznania w głównej mierze myśliwców /1 plm/ ze względu na ich właściwości samoobrony oraz z uwagi na fakt, że szturmowce /3 plsz/ należało oszczędzać do działań w toku natarcia.

Wymienione sposoby i metody prowadzenia rozpoznania powietrznego zachowują swoje aktualne znaczenie i we współczesnych warunkach.

Dane z rozpoznania były przekazywane niezwłocznie do dowództwa 1 armii, bowiem przy sztabie armii znajdowała się specjalna radiostacja do przyjmowania wiadomości z rozpoznania powietrznego.[x/] Ponadto, jak stwierdza sprawozdanie 4 dywizji lotniczej ..."po każdym wylocie zdjęcia niezwłocznie wywoływano w fotolaboratorium i rezultaty meldowano dowództwu 1 armii WP!"[xx/]

W wyniku rozpoznania przeprowadzonego przez załogi pułków 4 MDL w okresie przygotowawczym do operacji wiślańsko-odrzańskiej wykryto i ustalono: rozmieszczenie środków ogniowych nieprzyjaciela, odwodów, zgrupowań piechoty, czołgów oraz umocnione miejscowości. Ponadto roz-

x/ CAW, t. 16/DWLotn., s. 10.
xx/ CAW, t.2/DWLotn., s. 26.

poznano intensywność przewozów na liniach komunikacyjnych nieprzyjaciela oraz stopień rozbudowy jego pasów obronnych. Na odcinku od Modlina do Józefowa została sfotografowana nadwiślańska rubież obrony nieprzyjaciela na głębokość do 12 km.x/

4 MDL prowadziła na korzyść 1 armii WP oraz sąsiednich armii radzieckich rozpoznanie na głębokość 80-120 km, wykonując w tym celu 201 samolotolotów.xx/ Oprócz prowadzenia rozpoznania pułki 4 MDL wykonywały i inne zadania. 2 pnb na przykład wykonał w nocy z 1 na 2 oraz z 2 na 3 listopada 130 samolotolotów, bombardując artylerię i wojska nieprzyjaciela w rejonie Sadowa, Dąbrowa, Łomianki, Dziekanów Polski.xxx/ 1 pułk lotnictwa myśliwskiego oprócz prowadzenia rozpoznania osłaniał węzeł lotniskowy 4 MDL przed rozpoznaniem i uderzeniami nieprzyjaciela z powietrza sposobem dyżurowania klucza samolotów na lotnisku Zadybie Stare.

Reasumując trzeba stwierdzić, że w okresie przygotowawczym do operacji 4 MDL prowadziła stosunkowo ograniczone działania bojowe, nacelowane na rozpoznanie powietrzne. Powodem takiego stanu rzeczy były przede wszystkim wybitnie niesprzyjające warunki atmosferyczne panujące w tym okresie. Zachmurzenie przeważnie było pełne, o niskiej podstawie, często występowały opady deszczu i śniegu, na skutek czego lotniska 4 MDL o słabej, trawiastej nawierzchni uniemożliwiały start i lądowanie samolotów. Pomimo trudności loty na rozpoznanie były wykonywane dość systematycznie i przyniosły wojskom lądowym istotną korzyść.

Następnym okresem dość intensywnych działań lotnictwa polskiego była operacja warszawska, w której m.in. wzięła udział 1 armia WP. Operacja ta, rozpoczęta 14 stycznia 1945r., była pierwszym etapem operacji wiślańsko-odrzańskiej. Z powodu jednak nie sprzyjających warunków atmosferycznych 4 MDL nie mogła przystąpić do działań na początku operacji. Jedynie w nocy 2 pnb od 14 do 19 sty-

---

x/ CAW, t. 16/DWLotn., s. 7.
xx/ CAW, t. 2/DWLotn, s. 3,14,18,31.
xxx/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 20.

cznia, startując z lotniska podskokowego w Radzyminie, bombardował zgrupowanie nieprzyjaciela w rejonie Błonia oraz niszczył i dezorganizował ruch kolumn niemieckich na drogach prowadzących z Warszawy w kierunku zachodnim w rejonie Modlina, Leszna, Błonia i Sochaczewa.

1 plm i 3 plsz zadania bojowe w operacji warszawskiej wykonywały od 16 do 21 stycznia. 16 stycznia 3 plsz pod osłoną myśliwców z 1 plm działaniami kolejnymi po 4-8 Ił-2 towarzyszył nacierającym wojskom 47 A. Podczas tych działań szturmowce niszczyły i obezwładniały środki ogniowe i siłę żywą, szczególnie w rejonach: Modlin, Adamówek, Palmiry, Dziekanów, Sieraków, Kaliszki. Grupy były naprowadzane na cele przez oficerów naprowadzania lotnictwa, którzy przebywali w związkach taktycznych pierwszego rzutu armii. Oficerowie ci otrzymywali zadania od dowódcy 4 MDL, który miał zorganizowane swoje SD przy PO dowódcy 47 armii.

W następnych dniach operacji główny wysiłek pułków 4 MDL koncentruje się na zwalczaniu wycofujących się wojsk niemieckich po drogach. Szybkie bowiem tempo natarcia wojsk radzieckich spowodowało pospieszne wycofywanie się nieprzyjaciela spod Warszawy. Ponadto specjalnie wydzielony klucz myśliwców, przebazowany na lotnisko Radzymin, prowadził rozpoznanie pola walki w pasie od Modlina do Grodziska.

Po wyzwoleniu Warszawy 4 MDL w dalszym ciągu prowadziła rozpoznanie, a jej myśliwce /1 plm/ osłaniały Warszawę przed nalotami lotnictwa nieprzyjaciela, częścią zaś sił wzięła udział w zwycięskiej defiladzie. Szczególne znaczenie miała osłona przepraw i budowy mostu na Wiśle, jak również kolumn związków 1 armii WP, przesuwających się na zachód za rozwijającymi pościg pierwszorzutowymi oddziałami radzieckimi.

Najintensywniej w operacji warszawskiej działał 1 plm, który ogółem wykonał w styczniu 221 samolotolotów, z czego 123 w celu osłony wojsk. 2 pnb wykonał w tym okresie 107 samolotolotów, a 3 plsz - 81.x/

---

x/ Sprawozdanie z działań bojowych za styczeń 4 MDL /CAW, t.2 /DWL/.

W opisywanej operacji poważnego wysiłku dokonał 13 samodzielny pułk lotnictwa transportowego, podległy szefowi tyłów Dowództwa Lotnictwa WP. Pułk ten podczas operacji wykonał ogółem 666 samolotolotów, przewożąc 4620 kg bojowych środków materiałowych i 176 oficerów łącznikowych.x/

Następny etap działań lotnictwa polskiego to jego udział podczas walk 1 armii WP na Pomorzu. Działania te obejmują okres od pierwszej połowy lutego do początku kwietnia 1945r. W tym czasie oddziały ludowego lotnictwa polskiego zabezpieczają działania bojowe wojsk 1 armii WP podczas przełamywania Wału Pomorskiego, w okresie walk o opanowanie Kołobrzegu oraz w czasie obrony przeciwdesantowej wybrzeża Morza Bałtyckiego w pasie od Kołobrzegu do Stepnicy.

W związku z szybkim przesunięciem się linii frontu w kierunku zachodnim oraz otrzymaniem zadania dalszego zabezpieczenia oddziałów 1 armii WP, 4 MDL przebazowała się w końcu stycznia na lotnisko Sanniki, a w początkach lutego na lotnisko Bydgoszcz, z którego działała w okresie trwania walk na Wale Pomorskim.

Do zasadniczych zadań wykonywanych przez 4 MDL podczas walk 1 armii WP na Wale Pomorskim należy zaliczyć:
- niszczenie okrążonego ugrupowania nieprzyjaciela /w Pile/;
- niszczenie transportów kolejowych w ruchu i na stacjach;
- wspieranie natarcia wojsk towarzyszeniem szturmowców;
- obezwładnianie obiektów pola walki w ramach artyleryjsko-lotniczego przygotowania ataku;
- ubezpieczanie działań szturmowców przez myśliwce;
- działania metodą swobodnego polowania w celu niszczenia ważnych obiektów nieprzyjaciela;
- prowadzenie rozpoznania.

Najwcześniej rozpoczął działania podczas walk 1 armii WP na Pomorzu 3 plsz, który parami samolotów Ił-2 prowadził rozpoznanie w rejonach: Szczecinek, Wałcz, Górnica, Barwice, Czaplinek, Węgorzyno, Białogard.xx/

---

x/ T. Kaczmarczyk "Polskie lotnictwo pomocnicze w drugiej wojnie światowej", WAP 1963, s. 16.
xx/ CAW, t. 1/4 MDL, s. 16.

Dość charakterystyczny jest fakt, że do bombardowania pozycji Wału Pomorskiego wykorzystywano również 103 samodzielną eskadrę lotnictwa łącznikowego, która właściwie przezhaczona była do utrzymywania łączności. W nocy z 8 na 9 lutego 8 samolotów Po-2 z tej eskadry bombardowało umocnienia Wału Pomorskiego. Zadanie zostało wykonane pomyślnie i bez strat własnych.[x/]

W pierwszej połowie lutego powstała konieczność niszczenia zgrupowania wojsk niemieckich, okrążonego w rejonie Piły.[xx/] Głównym zadaniem 4 MDL było więc nie bezpośrednie wsparcie oddziałów 1 armii WP, lecz zwalczanie we współdziałaniu z 47 armią radziecką okrążonego nieprzyjaciela oraz rozpoznanie jego sił broniących się na terenie Pomorza. Zadanie to wykonywała dywizja siłami 3 plsz, który w okresie od 9 do 14 lutego wykonał w tym celu ogółem 166 samolotolotów z zadaniem obezwładnienia okrążonych wojsk hitlerowskich oraz 78 samolotolotów na prowadzenie rozpoznania.[xxx/]

1 plm przystąpił do działań bojowych 13 lutego, po dokonaniu przebazowania na lotnisko w Bydgoszczy. Prowadził on rozpoznanie oraz ubezpieczał szturmowce sposobem towarzyszenia. Do końca lutego 1 plm i 3 plsz prowadziły w dalszym ciągu intensywne rozpoznanie w nakazanych rejonach, atakując jednocześnie transporty kolejowe na wielu stacjach. W dniach 15 i 16 lutego załogi 1 plm i 3 plsz brały udział w niszczeniu grup nieprzyjacielskich, które przedarły się z Piły na tyły 1 armii WP w rejonie Tarnówki, a 19 lutego wspierały działania wojsk naziemnych, wykonując uderzenia w rejonach: Orla, Wierzchowo, Złocieniec, Szczecinek.[xxxx/] W następnym zaś dniu 3 plsz niszczył transporty kolejowe nieprzyjaciela na stacjach Szczecinek i Złocieniec.

Największego wysiłku w lutym dokonał 3 plsz, wykonując 391 samolotolotów /w tym 161 na rozpoznanie/. 1 plm natomiast wykonał 124 samolotoloty, a 2 pnb tylko 51 samolotolotów. W wyniku tych działań 4 MDL zniszczyła

---

x/ B.Balwirczak, op.cit., s. 41.
xx/ Około 12 tysięcy żołnierzy hitlerowskich.
xxx/ CAW, t. 1/4 MDL, s. 6-14.
xxxx/ CAW, t. 2/DWLotn, s. 70-74.

ponad 300 samochodów, 21 parowozów, ponad 140 pojazdów konnych, 163 wagony kolejowe oraz wiele innego sprzętu bojowego nieprzyjaciela.[x/] O ile w poprzednich miesiącach notowano słabe przeciwdziałanie naziemnych środków obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela, to w lutym było ono stosunkowo duże, w związku z czym straty dywizji wyniosły: 5 samolotów zniszczonych/2 Jak-9, 2 Ił-2 oraz 1 Po-2/. Zginęło 6 osób z personelu latającego /4 pilotów i 2 strzelców pokładowych/.

W pierwszych dniach marca 1945r. 4 MDL wspierała siłami 1 plm i 3 plsz natarcie wojsk 1 armii WP na pozycję ryglową Wału Pomorskiego. Szczególnie dużej pomocy udzieliła wojskom 1 armia 4 MDL w pierwszym dniu natarcia - 1 marca. W dniu tym załogi 3 plsz atakowały w ramach artyleryjsko-lotniczego przygotowania ataku grupami 4-8 samolotów Ił-2, umocnione budynki położone na południowym skraju Borujska i w rejonie Żabina oraz punkt oporu na wzgórzu 156,6. Następnie 3 plsz towarzyszył własnej piechocie i czołgom, niszcząc i obezwładniając siłę żywą i sprzęt bojowy nieprzyjaciela w rejonie Wierzchowa, Żabina i Żabinka. Ogółem 3 plsz wykonał w dniu 1 marca 1945r. 55 samolotolotów, zrzucając 16 ton bomb oraz niszcząc 6 dział, obezwładniając 3 baterie moździerzy i 2 baterie artylerii przeciwlotniczej, burząc 6 umocnionych budynków i wzniecając 22 pożary. Załogi 1 plm wykonały w tym dniu 20 samolotolotów na osłonę działań 3 plsz sposobem towarzyszenia po całej trasie. Część samolotów myśliwskich atakowała nakazane cele wspólnie ze szturmowcami.[xx/]

Dowództwo 1 armii WP wyraziło podziękowanie stanowi osobowemu 4 mieszanej dywizji lotniczej za skuteczne działania w pierwszym dniu operacji zaczepnej armii w marcu 1945r. Dowódca 1 armii WP gen.dyw. Stanisław Popławski przesłał do dowódcy 4 MDL telegram następującej treści:

"Podkreślam wspaniałą pracę bojową lotnictwa podczas operacji 1 armii WP prowadzonej 1.3.1945r. Całemu składowi osobowemu biorącemu udział w działaniach i Wam osobiście składam podziękowanie - Popławski".[xxx/]

---

x/ Tamże.
xx/ CAW, t. 20/1 plm, s. 61.
xxx/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 88.

2 i 3 marca 3 plsz pod osłoną 1 plm wspierał w dalszym ciągu natarcie wojsk lądowych. Ponadto obydwa wymienione pułki prowadziły rozpoznanie powietrzne.

Na przykładzie działań 4 MDL na Wale Pomorskim można zaobserwować pełną realizację podstawowej zasady użycia lotnictwa na głównych kierunkach działań. Takim kierunkiem w pierwszej połowie lutego było m.in. prawe skrzydło 1 Frontu Białoruskiego oraz rejon Piły, gdzie wielotysięczny garnizon wojsk niemieckich wiązał poważne siły 47 armii. Słuszne też było położenie dużego nacisku ze strony dowództwa 1 armii WP na rozpoznanie powietrzne przed prawym skrzydłem armii i działającymi na prawo od niej wojskami radzieckimi. Z tego bowiem kierunku zagrażało przeciwuderzenie wojsk niemieckich, które grupowały poważne siły na Pomorzu Zachodnim. Przeprowadzane równocześnie z rozpoznaniem powietrznym ataki, przede wszystkim na transporty kolejowe i drogowe nieprzyjaciela, utrudniały mu w poważnym stopniu dokonywanie niezbędnego przegrupowania. Dane uzyskane z rozpoznania powietrznego ułatwiły również dowódcy armii powzięcie właściwej decyzji do natarcia w celu przełamania tzw. pozycji ryglowej Wału Pomorskiego.

W natarciu na tzw. pozycję ryglową dowódca 1 armii wykorzystał 4 dywizję lotniczą na kierunku głównego uderzenia do obezwładnienia najsilniejszych punktów oporu nieprzyjaciela w okresie artyleryjsko-lotniczego przygotowania ataku, a następnie do towarzyszenia piechocie i czołgom w toku natarcia. Takie użycie oddziałów 4 MDL w zaistniałej wówczas sytuacji operacyjnej było bardzo słuszne. W sumie działania 4 MDL stanowiły dla 1 armii WP silny środek oddziaływania na pole walki oraz pożądany element rozpoznania. Z uwagi na to 1 armia mogła w pewnym sensie uniezależnić się od 1 Frontu Białoruskiego w zakresie lotniczego zabezpieczenia.

Po działaniach na Wale Pomorskim 4 MDL przystąpiła do <u>wsparcia wojsk 1 armii podczas walk o opanowanie Kołobrzegu.</u> Działania bojowe 4 MDL sprowadzały się

1/ Przekazano [illegible]
[illegible]

w tym okresie do wykonania następujących podstawowych zadań:

- zwalczania niemieckich jednostek morskich w rejonie portu kołobrzeskiego;
- wykonywania uderzeń na urządzenia obronne nieprzyjaciela w mieście, a szczególnie na artylerię i moździerze;
- prowadzenia rozpoznania.

Należy podkreślić, że wybitnie niesprzyjające warunki atmosferyczne, niedostateczny zapas paliwa /szczególnie benzyny B-70 do samolotów Po2/ oraz trwające kilka dni przebazowanie pułków[x/] ograniczyły w dużym stopniu możliwości działań 4 MDL w rejonie Kołobrzegu. Na skutek tego w okresie walk 1 armii o Kołobrzeg, trwających 11 dni, pułki 4 MDL działały tylko przez pięć dni, a mianowicie: 9,10,11,13 i 15 marca,[xx/] przy czym 2 pnb działał tylko w ciągu jednej nocy z 11 na 12 marca, wykonując 20 lotów bojowych.[xxx/]

Duże znaczenie dla walczących wojsk polskich miały uderzenia 4 MDL przeciwko niemieckim okrętom i innym środkom pływającym, ponieważ dezorganizowano w ten sposób ewakuację i dowóz nowych sił oraz zaopatrywanie okrążonego Kołobrzegu drogą morską. Aktywność lotnictwa niemieckiego w rejonie Kołobrzegu była słaba. W tych warunkach samoloty myśliwskie 1 plm, osłaniające działania 3 plsz, atakowały również cele naziemne w mieście.

Podczas walk o Kołobrzeg załogi 4 MDL wykonały ogółem 125 samolotolotów i zrzuciły 25 ton bomb. W wyniku działań bojowych dywizji zatopiono okręt transportowy i trzy barki z ładunkiem; zniszczono i obezwładniono dziewięć baterii moździerzy, trzy baterie artylerii polowej oraz osiem baterii artylerii przeciwlotniczej; zniszczono 27 samochodów oraz zburzono i zapalono wiele budynków - punktów oporu nieprzyjaciela.[xxxx/]

Jak więc widać z osiągniętych rezultatów polskie jednostki lotnicze wniosły również poważny wkład w walki o Kołobrzeg - pomimo stosunkowo ograniczonych działań bojowych.

---

x/ Przebazowanie dywizji na lotnisko Mirosławiec trwało od 5 do 17 marca 1945r.

xx/ CAW, t.1/4 MDL, s. 39-40, t.20/1 plm, s. 62.

xxx/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 86.

xxxx/ CAW, t. 1/4 MDL, s. 39-40.

Po zakończeniu walk o Kołobrzeg i przejściu 1 armii WP do obrony przeciwdesantowej wybrzeża, 4 MDL rozpoczęła w nowych warunkach wykonywanie zadania bojowego. W okresie od 19 marca do 8 kwietnia 1945r. oddziały 4 dywizji lotniczej prowadziły rozpoznanie okrętów i statków nieprzyjaciela na wodach przybrzeżnych Morza Bałtyckiego, na odcinku Kołobrzeg, Dziwnów oraz rozpoznanie rozmieszczenia wojsk nieprzyjaciela na wyspach Wolin i Chrząszczewskiej, umocnień inżynieryjnych i ruchu na drogach prowadzących w kierunku linii frontu. Ponadto 1 plm osłaniał węzeł lotniskowy Mirosławiec od uderzeń i rozpoznania powietrznego nieprzyjaciela. Najwięcej uwagi poświęcono wzrokowemu i fotograficznemu rozpoznaniu wojsk i obiektów nieprzyjaciela na wyspach Wolin i Chrząszczewskiej. W rezultacie rozpoznania załogi 1 plm wykryły na wyspie Chrząszczewskiej między innymi wyrzutnie rakiet V-2, co zasługuje na szczególne podkreślenie. Załogi 3 plsz natomiast wykonały uderzenie na wykryte wyrzutnie. W wyniku uderzenia wyrzutnie te zostały uszkodzone.

Ogółem w okresie od 19 marca do 8 kwietnia 1945r. załogi 1 plm, działając w ciągu 7 dni, wykonały dla celów rozpoznania 30 samolotolotów, a załogi 3 plsz /w ciągu 4 dni/ 12 samolotolotów.[x/]

Pod względem materiałowo-technicznym, działania bojowe 4 dywizji lotniczej zabezpieczane były w tym okresie przez 73 i 129 bataliony obsługi lotnisk, wydzielone z 7 rejonu bazowania lotnictwa. Oceniając pracę tych batalionów, należy zaznaczyć, że podczas walk na Pomorzu jedynie 73 bol wywiązał się należycie ze swych zadań. 129 bol natomiast wskutek złej organizacji pracy nie dostarczył na początku marca paliwa dla 2 pnb, w związku z czym pułk ten nie mógł wykonywać stawianych mu zadań. Dlatego też 129 bol pod koniec marca 1945r. został zamieniony przez 74 bol.[xx/]

Ogólnie biorąc 4 MDL podczas walk 1 armii WP na Pomorzu z powierzonych jej zadań wywiązała się należycie.

- -

x/ CAW, t. 1/4 MDL, s. 41-43.
xx/ CAW, t. 21/513 bol. s. 7.

Nie można jednak zapominać, iż dywizja wykonywała postawione jej zadania w warunkach pełnego panowania w powietrzu lotnictwa radzieckiego, co było niewątpliwie czynnikiem sprzyjającym w realizacji zadań bojowych.

Rola 4 MDL wykonującej postawione jej zadanie na korzyść wojsk lądowych, wypływała głównie z jej możliwości bojowych. Stosunkowo ograniczone możliwości bojowe dywizji w zakresie bezpoś-redniego wsparcia wojsk na polu walki pozwalały na wypełnianie jedynie najważniejszych zadań, których nie były w stanie wykonać wojska lądowe /np. atakowanie transportów kolejowych, prowadzenie rozpoznania na dużą głębokość, niszczenie obiektów nieprzyjaciela rozmieszczonych w głębi poza zasięgiem artylerii, niszczenie okrętów transportowych i barek z ładunkiem itp/.

Kolejnym etapem działań bojowych ludowego lotnictwa polskiego był jego udział w operacji berlińskiej na kierunku natarcia 1 armii WP. Od początku operacji berlińskiej wzięła udział w działaniach 4 mieszana dywizja lotnicza, a w toku operacji /od 24 kwietnia 1945r./ rozpoczął działania bojowe 1 mieszany korpus lotniczy. W celu prowadzenia walk na kierunku natarcia 1 armii WP, 4 dywizja lotnicza przebazowana została 14 kwietnia 1945r. na węzeł lotniskowy Barnówko, położony w odległości 35 km od przedniego kraju obrony wojsk niemieckich.

Już przed rozpoczęciem operacji, a mianowicie w nocy z 15 na 16 kwietnia 1945r., przystąpił do działań 2 pnb, wykonując uderzenia bombowe na wojska niemieckie w rejonie Bad Freienwalde oraz artylerię na stanowiskach ogniowych w rejonie: Neu Ranft, Neu Rüdnitz i Alt Reetz.

W dniu 16 kwietnia - w pierwszym dniu operacji - lotnictwo nie działało, wskutek trudnych warunków atmosferycznych. W nocy z 16 na 17 kwietnia natomiast 2 pnb prowadził intensywne działania bojowe, obezwładniając wojska nieprzyjaciela w głównym pasie obrony między Odrą i Starą Odrą, a w nocy z 18 na 19 kwietnia na drugim pasie obrony, na kierunku głównego uderzenia 1 armii WP.

Podczas walk 1 armii WP w taktycznej strefie obrony nieprzyjaciela, załogi 3 plsz pod osłoną myśliwców z 1 plm niszczyły i obezwładniały siłę żywą i środki ogniowe

nieprzyjaciela, działając grupami w składzie 4-8 do 12 samolotów.

W okresie forsowania Odry i Starej Odry przez związki taktyczne 1 armii WP 1 plm skupiał główny wysiłek na osłonie przepraw, stosując ciągłe patrolowanie grup w składzie 2-4 samolotów.x/

Po przełamaniu przez wojska 1 armii WP obrony nieprzyjaciela i przejściu do pościgu, oddziały 4 MDL niszczyły i zwalczały wycofujące się wojska hitlerowskie w rejonach Hochenfinow, Trampe, Danenberg, oraz na północ od kierunku natarcia 1 armii WP - w rejonie Eberswalde.

24 kwietnia 1 armia przeszła całością sił do obrony na rubieży: /wył/ Bernöwe, Sandhausen, Ruppiner Kanal, Kremmen, Flatow, /wył/ Nauen, tworząc wspólnie z 61 armią radziecką północne skrzydło zewnętrznego frontu okrążenia wokół berlińskiego zgrupowania nieprzyjaciela. W tej sytuacji powstała konieczność osłony wojsk 1 armii WP przed rozpoznaniem i uderzeniami ze strony lotnictwa niemieckiego, które w tym okresie przejawiało znaczną aktywność. Do osłony wojsk 1 armii został wydzielony 1 plm, który wykonywał to zadanie, patrolując grupami samolotów w rejonie Bernicke, Kremmen, Oranienburg, Felten. Ponadto 4 MDL w okresie czasowego przejścia do obrony 1 armii prowadziła również intensywne rozpoznanie powietrzne. Tymczasem w okresie od 20 do 24 kwietnia związki 1 mieszanego korpusu lotniczego zostały przebazowane na przyfrontowe lotniska /Białęgi, Barnówko, Kruszwin/, aby wziąć udział w operacji berlińskiej. Ze względu na to, że 1 DLB nie osiągnęła jeszcze w pełni wymaganego poziomu wyszkolenia bojowego /jeden jej pułk - 5 plb nie został nawet przebazowany do Polski/ dlatego nie została wykorzystana w operacji.xx/ Korpus rozpoczął działania bojowe 24 kwietnia i prowadził je z niewielkimi przerwami, spowodowanymi trudnymi warunkami atmosferycznymi, do dnia 3 maja 1945r.

---

x/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 104.

xx/ Dywizja ta mogła wziąć udział w działaniach dopiero około 15-20 maja 1945r., po pełnej realizacji programu wyszkolenia bojowego.

Związki 1 MKL /2 DLSz i 3 DLM/ wykonując postawione im zadania bojowe współdziałały z wojskami 1 armii i 7 korpusu kawalerii gwardii gen. Kriukowa. W okresie od 25 do 27 kwietnia korpus lotniczy główny wysiłek skupiał na osłonie ugrupowania wojsk 1 armii WP. Zadanie to wykonywała 3 DLM przez ciągłe patrolowanie grupami samolotów Jak-9. Ponadto 2 DLSz obezwładniała siłę żywą i niszczyła sprzęt bojowy nieprzyjaciela na polu walki, jak również zwalczała kolumny wojsk niemieckich na drogach. Na podkreślenie zasługuje skutecznie wykonane uderzenie w dniu 27 kwietnia przez grupę 18 samolotów Ił-2 z 2 DLSz na kolumny czołgów nieprzyjaciela maszerujące po drodze Betzin, Dechtow w odległości 10 km od linii frontu. W wyniku uderzenia zniszczono około 10 czołgów.x/

Z chwilą wznowienia natarcia przez 1 armię WP, to znaczy od 27 kwietnia, oddziały 4 MDL niszczyły i obezwładniały wojska niemieckie w głębi obrony, wykonując uderzenia w rejonach: Dechtow, Ferbellin, Valefanz, Schwante. W następnych dniach operacji pododdziały z 4 MDL i 1 [illegible] wspierały wojska 1 armii podczas prowadzenia przez nie pościgu w kierunku zachodnim, zwalczając wycofujące się wojska nieprzyjaciela.

2 maja związki taktyczne 1 armii WP [illegible]wyszły nad rzekę Hawelę, a myśliwce 3 DLM i 1 plm osłaniały przeprawy na tej rzece. Szturmowce natomiast 2 DLSz i 3 plsz obezwładniały i niszczyły wojska i sprzęt bojowy nieprzyjaciela w międzyrzeczu Haweli i Łaby.

3 maja oraz w nocy z 3 na 4 maja wojska 1 armii wyszły nad Łabę. 1 MKL zakończył działania w operacji berlińskiej 3 maja, a 4 MDL 7 maja.

Jednym z ważnych zadań wykonywanych przez jednostki lotnictwa polskiego w ciągu całej operacji było prowadzenie rozpoznania i obserwacji pola walki. Zadania związane z prowadzeniem rozpoznania polskie związki lotnicze wykonywały nie tylko na korzyść 1 armii WP, ale również w interesach sąsiednich armii radzieckich. Szczególnie

---

x/CAW, t. 2/DWLotn., s. 142.

[illegible], s. 93.

duże znaczenie posiadały dane z rozpoznania powietrznego prowadzonego w rejonach: Joachimstal, Grannsee, Neurupin[x], gdzie znajdowały się wojska grupy Steinera, które miały wykonać przeciwuderzenie w kierunku Eberswalde i dalej na południe, z zamiarem przerwania blokady Berlina. Wiadomości dostarczane przez przez polskie oddziały lotnicze umożliwiały odpowiednim dowódcom związków wojsk lądowych powzięcie słusznej decyzji na działania bojowe.[xx]

1 korpus i 4 dywizja lotnicza w okresie operacji berlińskiej przebazowywały się trzykrotnie na nowe węzły lotniskowe, nie przerywając prowadzenia systematycznych działań bojowych. Właśnie w celu sprawnego zabezpieczenia manewru lotniskowego w toku operacji zorganizowano specjalną operacyjną grupę lotniskową na szczeblu szefostwa tyłów Dowództwa Lotnictwa WP. Rozpoznawczy zespół tej grupy przesuwał się w ślad za nacierającymi wojskami na 3-4 samochodach, rozpoznając lotniska opuszczone przez nieprzyjaciela. Decydował on na miejscu o odbudowie i rozmieszczeniu sprzętu na opanowanym lotnisku. Ponadto rozpoznanie lotnisk przeprowadzano również przy użyciu samolotów z 13 pułku lotnictwa transportowego. Razem z rozpoznawczym zespołem grupy lotniskowej przesuwały się czołówki batalionów obsługi lotnisk, które brały udział w odbudowie /remoncie/ lotnisk i ustalały termin gotowości przyjęcia oddziałów lotniczych na danym lotnisku. Wiele doświadczeń z zakresu lotniskowego zabezpieczenia lotnictwa polskiego w operacji berlińskiej nie utraciło swej aktualności i w dobie obecnej.

Materiałowo-techniczne zabezpieczenie działań bojowych ludowego lotnictwa polskiego w opisywanej operacji realizowane było przez pięć batalionów obsługi lotnisk /73, 74, 129, 130 i 483 bol/. Średnio więc jeden bol zaopatrywał dwa pułki lotnicze. Tyły lotnicze były urzutowane w czasie operacji w dwóch strefach. W pierwszej strefie rozmieszczone były oddziały tyłowe, które bezpośrednio brały udział w zabezpieczeniu działań bojowych, w drugiej zaś pozostałe oddziały i zakłady tyłowe.

---

x/ Tamże, s. 103.
xx/ Łącznie na rozpoznanie wykonano 429 samolotolotów.

Podsumowując całość działań ludowego lotnictwa polskiego w operacji berlińskiej należy podkreślić, że zadania postawione przed nim zostały w pełni wykonane. Ogółem podczas operacji polskie związki lotnicze wykonały ponad 2200 samolotolotów, zadając wojskom hitlerowskim poważne straty. W sumie zniszczono 558 samochodów, 93 pojazdy o trakcji konnej, 53 działa artylerii polowej, 72 wagony kolejowe, 14 samolotów, 4 parowozy oraz obezwładniono 10 baterii moździerzy i 50 baterii artylerii przeciwlotniczej.[x/] Należy zaznaczyć, że polskie jednostki lotnicze działały w czasie operacji w warunkach silnego przeciwdziałania ze strony niemieckiego lotnictwa myśliwskiego. Ogółem w okresie operacji polskie oddziały lotnicze stoczyły 57 walk powietrznych, z czego 48 stoczył 1 plm "Warszawa".[xx/] W wyniku działań bojowych 15 pilotów i strzelców pokładowych złożyło w walkach ofiarę najwyższą - swoje życie.

Oprócz pułków bojowych, wydatnej pomocy wojskom lądowym udzieliły w tych działaniach jednostki lotnictwa pomocniczego. Samoloty 17 pułku lotnictwa łącznikowego w ściśle oznaczonym terminie i bez względu na warunki atmosferyczne dostarczały rozkazy, zarządzenia i inne dokumenty oraz przewoziły oficerów wyższych sztabów, wykonując w kwietniu 621 lotów.[xxx/] 12 pułk lotnictwa sanitarnego, ewakuując rannych z pola bitwy, tylko w kwietniu dokonał 701 samolotolotów.[xxxx/] 13 pułk lotnictwa transportowego natomiast przewożąc bojowe środki materiałowe na lotniska operacyjne, również tylko w kwietniu wykonał 627 samolotolotów.[xxxxx/]

Tak więc udział lotnictwa polskiego w operacji berlińskiej stanowi ukoronowanie wysiłku zbrojnego polskich lotników w latach drugiej wojny światowej.

- -

x/ CAW, t. 6/DWLotn., s. 34-36.
xx/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 103,104.
xxx/ Tamże, s. 170.
xxxx/ Tamże, s. 121.
xxxxx/ CAW, t. 89/DWLotn., s. 84.

4. WYNIKI I WNIOSKI Z DZIAŁAŃ BOJOWYCH

Na szlaku bojowym od Warszawy do Berlina, od Wisły po Łabę lotnictwo polskie, uzyskując szereg sukcesów w działaniach, wniosło poważny wkład w rozgromienie sił zbrojnych hitlerowskich Niemiec. W okresie od 23 sierpnia 1944r. do zakończenia wojny tylko pułki bojowe ludowego lotnictwa polskiego ogółem wykonały na zadania bojowe 5816 samolotolotów w czasie 6108 godzin. Również jednostki lotnictwa pomocniczego dokonały dużego wysiłku w czasie wojny. Sama tylko 103 samodzielna eskadra lotnictwa łącznikowego wykonała 1512 samolotolotów w ciągu 3537 godzin, wypełniając różne zadania.

Imponująco przedstawia się bilans strat zadanych wojskom hitlerowskim przez lotnictwo polskie. W ciągu ośmiu i pół miesiąca działań bojowych oddziały lotnictwa polskiego zniszczyły i uszkodziły ponad 1250 samochodów, około 280 wagonów kolejowych, 27 parowozów i 23 czołgi. Obezwładniono też ponad 40 baterii artylerii polowej i około 25 baterii moździerzy oraz spowodowano 371 pożarów. Zniszczono i uszkodzono również dużą liczbę innego sprzętu bojowego nieprzyjaciela oraz zabito i raniono kilka tysięcy żołnierzy hitlerowskich. Należy zaznaczyć, że rezultaty działań bojowych były fotografowane przez specjalnie wydzielone załogi.

Straty bojowe 4 mieszanej dywizji lotniczej i 1 mieszanego korpusu lotniczego za cały okres działań wyniosły: 19 pilotów, 10 strzelców pokładowych oraz 35 samolotów. Większa część strat została zadana przez naziemne środki obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela.

Na swym szlaku bojowym polskie jednostki lotnicze musiały wykonywać rozmaite, typowe dla danej operacji zadania. I tak na przykład podczas walk w rejonie Warszawy w 1944r. lotnictwo dokonywało zrzutów broni, amunicji i żywności dla oddziałów powstańczych w warunkach nocnych, na ograniczonych terenach miasta objętego walkami ulicznymi. W okresie przygotowawczym do operacji wiślańsko-odrzańskiej lotnictwo polskie prowadziło rozpoznanie umocnień obronnych, środków ogniowych, rozmieszczenia odwodów oraz zgrupowań

artylerii na kierunkach przyszłego natarcia 1 armii WP. W okresie operacji warszawskiej szczególnie ważnym zadaniem było zwalczanie wycofujących się wojsk nieprzyjaciela.

Podczas walk 1 armii WP na Pomorzu, do najważniejszych zadań wykonywanych przez lotnictwo należało wsparcie wojsk lądowych podczas przełamywania umocnień Wału Pomorskiego, udział w walkach z okrążonym polskim zgrupowaniem, wykonywanie uderzeń na okręty w rejonie portu kołobrzeskiego, prowadzenie rozpoznania ruchu jednostek morskich i wojsk w rejonie Kamienia Pomorskiego i wyspy Wolin oraz wykrycie wyrzutni pocisków rakietowych V-2. W czasie operacji berlińskiej duże znaczenie miało wsparcie i osłona wojsk lądowych przez lotnictwo podczas forsowania wielu przeszkód wodnych i w trakcie pościgu.

Widzimy więc ciągłą zmienność i dużą różnorodność zadań, które musiało wykonywać lotnictwo polskie pod koniec 1944r. i w pierwszej połowie 1945r.

Na przykładzie działań 4 MDL i 1 MKL obserwujemy wykorzystanie lotnictwa zgodnie z jego podstawowymi zasadami użycia, a mianowicie:

- koncentrowanie wysiłków lotnictwa na głównym kierunku działań i do wykonania zasadniczych zadań;
- ciągłość działań lotnictwa;
- działania z zaskoczenia;
- ekonomia sił;
- stałe i ścisłe współdziałanie z wojskami lądowymi;
- operatywność działań.

Realizację pierwszej zasady użycia lotnictwa widzimy na przykładzie działań lotnictwa w operacji warszawskiej, podczas walk 1 armii WP na Wale Pomorskim i w operacji berlińskiej. W operacji warszawskiej w dniach 16 i 17 stycznia 1945r. 4 MDL działa głównie na kierunku 47 armii, która spełnia ważniejszą rolę w tej operacji niż 1 armia WP.x/ Także samo w czasie walk na Wale Pomorskim lotnictwo polskie w pierwszej połowie lutego główny wysiłek skupia nie na bezpośrednie wsparcie wojsk 1 armii WP, lecz w celu niszczenia okrążonych wojsk w Pile, gdzie wielotysięczny garnizon wiązał poważne siły 47 armii. Również w operacji

---

x/ Mimo że 4 MDL wchodziła w skład 1 armii WP.

berlińskiej znacznie większa część lotów na rozpoznanie została wykonana przez lotnictwo polskie w pasie 61 armii i lewego skrzydła 2 Frontu Białoruskiego, niż w pasie 1 armii. Z tego bowiem kierunku zagrażało przeciwuderzenie i tam też nieprzyjaciel koncentrował swoje siły.

Następną zasadą zastosowania bojowego /użycia/ lotnictwa, która polega na ciągłości działań, realizowano poprzez oddziaływanie jednostek lotniczych na poszczególne obiekty w dzień i w nocy. W dzień lotnictwo szturmowe prowadziło działania urzutowane, czyli wykonywało kolejne uderzenia małymi grupami samolotów na te same obiekty celem ich długotrwałego obezwładnienia. Odstępy czasowe między kolejnymi uderzeniami były tym większe, im dłuższy był okres obezwładnienia danego obiektu w wyniku jednego uderzenia. Kiedy cel zaczynał ożywać i wznawiać swoją działalność - lotnictwo wykonywało następne uderzenie - paraliżując działalność celu. W rezultacie urzutowanych działań niewielkich grup samolotów szturmowych uzyskiwano obezwładnienie artylerii nieprzyjaciela, przerwanie przewozów, dezorganizację przepraw i prac remontowych na okres niezbędny z punktu widzenia potrzeb wojsk lądowych. 2 pnb również w nocy w sposób ciągły oddziaływał na wojska przeciwnika. Mianowicie nocne bombowce pojedynczymi samolotami, w bardzo krótkich odstępach czasu nadlatywały nad cel, wykonując bombardowanie. Działania takie, prowadzone systematycznie, bardzo często trwały od zmroku do świtu /np. na kierunku Jabłonny i Legionowa w 1944r./. Pełną realizację zasady ciągłości działań uniemożliwiały wówczas trudne warunki atmosferyczne oraz konieczność przebazowania jednostek lotniczych na nowe węzły lotniskowe.

W działaniach poszczególnych pododdziałów lotnictwa polskiego w miarę możliwości dążono do uzyskania zaskoczenia, które w tym czasie nie było problemem ze względu na słaby rozwój i wyposażenie wojsk obrony przeciwlotniczej w środki radiotechniczne. Taktyczne zaskoczenie w działaniach osiągano przede wszystkim przez niespodziewane wyjście na cel. Przestrzeganie i praktyczne

realizacja zasady użycia lotnictwa w działaniach z zaskoczenia nie sprawiała zasadniczych trudności, zwłaszcza w okresie natarcia własnych wojsk, gdyż wycofujący się nieprzyjaciel /np. w operacji warszawskiej i berlińskiej/ nie mógł mieć, siłą rzeczy, dobrze zorganizowanej służby obserwacji i powiadamiania.

Należy stwierdzić, że oddziały lotnictwa polskiego były użyte do działań bojowych z pełnym uwzględnieniem zasady ekonomii sił, co wyrażało się przede wszystkim w stawianiu dobrze przemyślanych zadań dla poszczególnych pułków z uwzględnieniem właściwości ich sprzętu. Na przykład zadania rozpoznania w okresie przygotowawczym do operacji wiślańsko-odrzańskiej wykonywały prawie wyłącznie myśliwce; szturmowce natomiast zgodnie ze swym przeznaczeniem, były wykorzystywane głównie do wsparcia wojsk podczas natarcia.

Działania bojowe lotnictwa polskiego przebiegały w warunkach bardzo ścisłego i stałego współdziałania z wojskami lądowymi. Lotnictwo wykonywało zadania wynikające z potrzeb wojsk lądowych i w miarę tych potrzeb. Rezultaty działań jednostek lotniczych miały istotny wpływ na przebieg operacji wojsk lądowych. Wykorzystanie jednostek lotnictwa polskiego zgodnie z zasadą ścisłego i stałego współdziałania z wojskami naziemnymi wynikało z istoty i charakteru walk prowadzonych przez związki taktyczne 1 armii WP na poszczególnych kierunkach operacyjnych.

Operatywność działań polegała na tym, że pododdziały lotnicze były stale gotowe do wykonania manewru taktycznego.x/ Skierowywanie grup samolotów, które były w powietrzu do wykonania innych /ważniejszych w danym okresie/ zadań miało miejsce zwłaszcza w operacji warszawskiej, kiedy to załogi prowadzące rozpoznanie były kierowane do niszczenia i dezorganizacji wycofujących się wojsk nieprzyjaciela. Wiele podobnych wypadków przecelowywania grup lotniczych z jednego obiektu działań na inny miało miejsce również w operacji berlińskiej.

---

x/ Taktyczny manewr lotnictwa polega na przeniesieniu działań lotnictwa z jednego obiektu na drugi w tym samym rejonie na polu walki.

5. WĘZŁOWE PROBLEMY WSPÓŁDZIAŁANIA LOTNICTWA POLSKIEGO Z WOJSKAMI 1 ARMII WP W OPERACJI BERLIŃSKIEJ

W zagadnieniu tym przedstawione zostaną w najogólniejszym zarysie węzłowe problemy z doświadczeń organizacji oraz realizacji współdziałania ludowego lotnictwa polskiego z wojskami 1 armii w operacji berlińskiej. Wybór tej operacji jest uzasadniony tym, że w operacji berlińskiej na kierunku natarcia 1 armii WP działały już trzy polskie dywizje lotnicze: 4 mieszana dywizja lotnicza, 2 dywizja lotnictwa szturmowego i 3 dywizja lotnictwa myśliwskiego oraz, że współdziałanie ludowego lotnictwa polskiego z wojskami 1 armii WP w operacji berlińskiej zawiera wiele momentów pouczających nawet dla współczesnych warunków prowadzenia działań bojowych.

a/ Ważniejsze zagadnienia współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi

1 armia WP razem z 61 armią radziecką tworzyły zgrupowanie pomocnicze, działające na prawym skrzydle głównego zgrupowania uderzeniowego 1 Frontu Białoruskiego. Zadaniem ich było poszerzenie ogólnego frontu przełamania, utworzenie zewnętrznego frontu okrążenia i zabezpieczenie w ten sposób prawego skrzydła głównych sił Frontu od przeciwdziałań nieprzyjaciela z północy. W związku z takim postawieniem zadania na kierunku 1 armii WP nie było wykorzystane lotnictwo ze szczebla 1 Frontu Białoruskiego /16 AI/, które wspierało przede wszystkim główne zgrupowanie uderzeniowe Frontu, wyznaczone do rozgromienia i likwidacji berlińskiego zgrupowania wojsk niemieckich. Dlatego też wojska 1 armii WP, a częściowo i 61 armii /radz./ korzystały z lotniczego zabezpieczenia realizowanego przez lotnictwo polskie.

Zasady współdziałania

W zależności od charakteru działań i skali wykonywanych zadań współdziałanie lotnictwa z wojskami lądowymi może być taktyczne lub operacyjne.x/ Współdziałanie

x/ Współdziałanie operacyjne polega na uzgodnieniu działań do do czasu, miejsca i celu dla zabezpieczenia wykonywania zadań

c.d. na str. 45

lotnictwa polskiego z wojskami 1 armii w operacji berlińskiej było współdziałaniem taktycznym. Organizowała je 1 armia WP, której zostały wydzielone do wsparcia polskie lotnicze związki taktyczne.

Współdziałanie operacyjne natomiast było organizowane na szczeblu 1 Frontu Białoruskiego, w którego skład wchodziła 1 armia WP.

Współdziałanie lotnictwa polskiego z wojskami 1 armii polegało na uzgodnionym wykonywaniu przez jednostki lotnicze zadań bojowych w takich okolicznościach, gdy wyniki ich działań bezpośrednio wpływały na przebieg walki. Przykładem tego mogą być działania 4 mieszanej dywizji lotniczej /4 MDL/ w czasie walk związków 1 armii WP w taktycznej strefie obrony nieprzyjaciela w dniach od 16 do 19 kwietnia 1945r. Podczas tych działań 3 pułk lotnictwa szturmowego pod osłoną pododdziałów 1 pułku lotnictwa myśliwskiego oraz 2 pułku nocnych bombowców niszczył nieprzyjaciela w rejonach: Neu Ranft, Neu Rüdnitz, Königsretz, Alt Reetz, Bad Freinwalde, Altranft, Ratsdorf, Wrietzen.x/ Obiektami działań w tym wypadku były cele położone w bezpośredniej bliskości działań wojsk 1 armii. Rezultaty działań lotnictwa wpływały tu natychmiast zarówno na przebieg forsowania rzeki Odry, jak i na tok walki.

Podobny charakter miały działania 2 DLSz, która pod osłoną myśliwców z 3 DLM pod koniec kwietnia 1945r. wykonywała uderzenia na obiekty pola walki znajdujące się przed frontem wojsk 1 armii.xx/

Lotnictwo polskie wykonywało zadania, według planu dowództwa 1 armii WP, ściśle wiążąc i uzgadniając własne działania z zadaniami i działaniami poszczególnych dywizji piechoty w celu osiągnięcia ogólnego celu walki.

---

c.d. ze str. 44

o znaczeniu operacyjnym, skierowanych na osiągnięcie ogólnego celu operacji. W tym wypadku działania bojowe lotnictwa są prowadzone przeważnie w głębokości operacyjnej poza strefą ognia własnych wojsk lądowych. Operacyjne współdziałanie organizuje się na szczeblu organizującym operację.

---

x/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 103 i t. 1/4 MDL, s. 45,46.
xx/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 138-139.

Szczególnym rodzajem współdziałania taktycznego jest współdziałanie ogniowe. W operacji berlińskiej współdziałanie to miało miejsce podczas wykonywania uderzeń przez lotnictwo polskie na cele znajdujące się w takiej odległości od walczących wojsk 1 armii, przy której musiał być uwzględniony wpływ uderzeń lotnictwa nie tylko na obiekty ataku, lecz i na własne wojska i odwrotnie, uwzględniano wpływ ognia wojsk armii, zwłaszcza jej artylerii, na działania lotnictwa polskiego. Było to konieczne ze względu na wzajemne bezpieczeństwo współdziałających sił. Szturmowce /2 DLSz i 3 plsz/ wykonywały uderzenia nawet w odległości do 500 m od walczących wojsk 1 armii. Dlatego też uderzenia szturmowców w warunkach współdziałania ogniowego musiały być wykonywane ze szczególną dokładnością w czasie i miejscu. Było to możliwe, ponieważ samoloty te dokładnie naprowadzano z ziemi przez specjalnie wydzielone radiostacje naprowadzania.x/

Wydaje się, że i we współczesnych działaniach bojowych współdziałanie taktyczne lotnictwa z wojskami lądowymi będzie miało również duże znaczenie. W warunkach bowiem stosowania środków masowego rażenia, których użycie wpłynie na przyśpieszenie zmian w sytuacji bojowej na polu walki, lotnictwo powinno wykonywać zadania w czasie i miejscu, stosownie do sytuacji i potrzeb wojsk lądowych. Szczególnie ważnym jednak zadaniem będzie zwalczanie przez lotnictwo celów ruchomych, które jest trudniej zniszczyć przy pomocy broni rakietowej lub artylerii.

Drugim nader istotnym problemem są sposoby współdziałania lotnictwa polskiego z wojskami 1 armii w operacji berlińskiej. Wzajemna zależność dowódców współdziałających związków ogólnowojskowych i lotniczych określa sposób współdziałania. Są znane dwa sposoby współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi, a mianowicie:

- współdziałanie na zasadzie wsparcia /zabezpieczenia/ związków ogólnowojskowych przez lotnictwo zgodnie z planem operacji;
- współdziałanie na zasadzie przydzielenia /operacyjnego podporządkowania/ związku lotniczego na pewien czas do dyspozycji dowódcy związku ogólnowojskowego.

---

x/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 141.

Obydwa te sposoby współdziałania miały miejsce w operacji berlińskiej 1 armii WP. Wynikało to ze specyficznych warunków, w których prowadziło działania bojowe nowo sformowane ludowe lotnictwo polskie. Współdziałanie 4 mieszanej dywizji lotniczej z wojskami lądowymi było realizowane przez przydzielenie /operacyjne podporządkowanie/ lotnictwa. Ten sposób współdziałania było rzadko stosowany w latach 1944-1945 w radzieckich armiach ogólnowojskowych. W niektórych tylko wypadkach, na ważnym kierunku operacyjnym lub w celu lotniczego zabezpieczenia grup szybkich, współdziałanie lotnictwa z wojskami lądowymi realizowane było na zasadach operacyjnego podporządkowania.

W wypadku 1 armii WP istniały dość specyficzne warunki lotniczego zabezpieczenia wojsk armii. Niezależnie od tego, że 4 MDL wchodziła w skład 1 armii, przy sztabie armii był zorganizowany oddział lotniczy, który zapewniał dowództwu 1 armii utrzymywanie ścisłego kontaktu z 4 MDL. Należy jednak zaznaczyć, że 4 dywizja lotnicza zadania bojowe wykonywała nie tylko według planu 1 armii WP, ale w niektórych sytuacjach podczas operacji realizowała zadania stawiane jej przez dowództwo 16 armii lotniczej /np. prowadzenie rozpoznania/.

1 mieszany korpus lotniczy współdziałał z 1 armią na zasadzie wsparcia. Podlegał on bezpośrednio Dowództwu Lotnictwa WP, które stawiało mu zadania bojowe do wsparcia działań 1 armii WP. Ten sposób współdziałania lotnictwa z wojskami ułatwiał zmasowanie wysiłku lotnictwa na głównym kierunku działań w najbardziej decydujących momentach walki /operacji/ oraz scentralizowane dowodzenie lotnictwem.

Rola dowódcy związku ogólnowojskowego współdziałającego z lotnictwem na zasadzie wsparcia /zabezpieczenia/ polegała na konkretyzacji zadań dla lotnictwa, określeniu obiektów i czasu wykonania uderzeń w ramach ogólnych zadań i wydzielonego limitu lotnictwa.

Współdziałanie na zasadzie przydzielenia - które miało miejsce między 4 MDL a 1 armią WP - było związane z częściową decentralizacją dowodzenia lotnictwem, gdyż

4 dywizja lotnicza wykonywała zadania prawie wyłącznie według planu dowódcy 1 armii. Wydaje się, że ten sposób współdziałania znajdzie ograniczone zastosowanie w praktyce bojowej. Może on mieć miejsce na przykład w warunkach bezwzględnej konieczności działań lotnictwa na korzyść jakiegoś związku ogólnowojskowego niezależnie od rozwoju ogólnej sytuacji, lub w warunkach działań związku ogólnowojskowego na oddzielnym oddalonym kierunku.

Organizacja współdziałania

Już w okresie przygotowawczym dowództwo 1 armii WP określiło zadania 4 MDL na czas operacji. Zadania te zostały podane w rozkazie[x], planie operacji[xx] oraz w planie współdziałania 1 armii WP.[xxx] W tym ostatnim dokumencie zadania te zostały ustalone na następujące okresy działań:

- do chwili rozpoczęcia artyleryjskiego przygotowania ataku[xxxx];
- na czas ataku i wykonania zadań bliższych przez dywizje piechoty. W okresie wykonywania zadań następnych przez dywizje piechoty 4 MDL miała działać według planu dowódcy 16 armii lotniczej.

Najdokładniej zostało zorganizowane współdziałanie lotnictwa z wojskami 1 armii na pierwszy dzień operacji, a szczególnie na okres forsowania rzeki Odry. Opracowany został nawet dość szczegółowy plan współdziałania 4 mieszanej dywizji lotniczej ze związkami 1 armii WP podczas forsowania Odry i w czasie uchwycenia przyczółków na jej zachodnim brzegu /patrz: plan/[xxxxx]. W planie tym, zatwierdzonym przez dowódcę 1 armii, zostały określone zadania, czas działań i siły, jakie miały wydzielić 4 dywizja lotnicza do wykonania zadań bojowych postawionych przez armię.

W celu należytej realizacji współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi w toku operacji berlińskiej

---

x/ Rozkaz bojowy 1 armii nr 00108/OP z dnia 14.4.1945r. CAW t. 19/1 AWP, s. 2.

xx/ CAW, t. 19/1 AWP, s. 15.

xxx/ Tamże, s. 30.

xxxx/ W tym okresie miał działać tylko 2 pułk nocnych bombowców.

xxxxx/CAW, t. 19/1 AWP, s. 33-34.

sztab 1 armii WP na podstawie szyfrogramu 1 Frontu Białoruskiego nr 00479 /z dnia 29.3.1945r./[x] wysłał do podległych związków taktycznych zarządzenie[xx] ustalające sygnały współdziałania wojsk lądowych z lotnictwem na kwiecień 1945r. Zarządzenie zostało przesłane również jednostkom lotniczym.

W zarządzeniu podano sygnały rozpoznawcze wojsk lądowych /"Tu nasz przedni skraj"/, "Tu swoje wojska"/ zarówno dzienne, jak i nocne. Ustalono również sposób i środki, jakie należy wydzielić do wskazywania celów dla lotnictwa przez wojska armii. Sygnały wskazywania celów dla lotnictwa mogły być stosowane tylko na rozkaz dowódcy pułku piechoty /i równorzędnego/ i wzwyż.

Sygnały dla lotnictwa /"Ja swój samolot"/ były ustalone na kwiecień 1945r. zarządzeniem sztabu 1 armii WP nr 0013[xxx], na każdą dobę w dwu wariantach: zasadniczym i dublującym. Forma i treść wymienionego zarządzenia została w oryginale przedstawiona /załącznik nr 3a/.

Cechą charakterystyczną sygnałów współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi w operacji berlińskiej była ich prostota i zrozumiałość dla obu współdziałających stron. Nie ulega wątpliwości, że i we współczesnych warunkach rakietowo-atomowego pola walki będą stosowane również sygnały rozpoznania i wskazywania celów, mimo iż lotnictwo będzie obecnie działało w większej odległości od własnych wojsk lądowych. Jednak sposoby i środki, przy pomocy których będą stosowane sygnały współdziałania ulegną znacznym zmianom w porównaniu na przykład z podanymi w dokumentach współdziałania z operacji berlińskiej 1 armii WP.

Jednym z ważnych zagadnień dla organizacji i sprawnego przebiegu współdziałania w operacji berlińskiej było wysłanie lotniczych grup operacyjnych na pole walki. Grupy te organizowały swoje stanowiska dowodzenia w pobliżu SD dowódcy 1 armii, skąd praktycznie kierowały

---

x/ CAW, t. 18/3 plsz, s.7.
xx/ Zarządzenie sztabu 1 armii WP nr 0012 z dnia 30.3.1945r. CAW, t. 18/3 plsz, s. 7.
xxx/ Zarządzenie to sztab 1 armii WP wydał na podstawie szyfrogramu 1 Frontu Białoruskiego nr 0089/OP z dnia 30.3.1945r. - CAW, t. 18/3 plsz, s.8.

działaniami własnych oddziałów i związków lotniczych.

Z Dowództwa Lotnictwa WP wydzielona została grupa operacyjna w składzie: dowódca[x], trzech oficerów z oddziału operacyjnego, dwóch z rozpoznawczego, dwóch z łączności /wraz ze środkami łączności/ i jeden oficer - meteorolog z samochodową stacją meteorologiczną.[xx] Grupa ta rozpoczęła kierowanie działaniami lotnictwa od 18 kwietnia 1945r.[xxx]

Ponadto ze sztabu 4 mieszanej dywizji lotniczej wydzielono dwóch oficerów - przedstawicieli lotnictwa, z których jeden znajdował się przy sztabie 1 armii WP, a drugi przy radiostacji naprowadzania.[xxxx]

Z chwilą rozpoczęcia działań przez 1 mieszany korpus lotniczy /od 24 kwietnia 1945r./ stanowisko dowodzenia dowódcy korpusu znajdowało się przy SD zastępcy dowódcy 1 armii WP, a na stanowisko dowodzenia dowódcy armii została wydzielona z korpusu grupa operacyjna w składzie: oficer sztabu, pomocnik szefa łączności i oficer łączności specjalnej.[xxxxx]

Rola wymienionych grup operacyjnych polegała na koordynacji i dowodzeniu działaniami lotnictwa polskiego zgodnie z potrzebami wojsk armii i wytycznymi dowódcy 1 armii. Za pośrednictwem tych grup dowództwo 1 armii mogło utrzymywać ścisły kontakt z lotnictwem zabezpieczającym działania wojsk armii.

Dowódcy grup operacyjnych i przedstawiciele lotnictwa, będąc w stałym kontakcie z dowództwem 1 armii, mogli się dobrze orientować w sytuacji wspieranych wojsk i ich potrzebach, informując o bieżącej sytuacji naziemnej sztaby związków lotniczych, które z kolei przekazywały te dane pułkom wykonującym zadania bojowe na polu walki. Jednocześnie dowództwo armii było zorientowane w aktualnych możliwościach działających związków lotniczych.

---

x/ Dowódcą tej grupy był gen.dyw. T. Połynin - dowódca lotnictwa WP.
xx/ CAW, t. 6/DWLotn., s. 6.
xxx/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 105.
xxxx/ Tamże, s. 108.
xxxxx/ Tamże, s. 140.

W dobie obecnej istnieje również celowość przybliżania organów dowodzenia lotnictwem do wojsk, na których korzyść lotnictwo działa. W związku właśnie z tym zrodziły się tendencje do organizowania etatowych grup współdziałania, przeznaczonych do kierowania działaniami lotnictwa wykonującego zadania w pasie działań danych związków ogólnowojskowych. Zapewnia to przede wszystkim bezpośredni kontakt dowódcy ogólnowojskowego z przedstawicielami lotnictwa.

W sumie więc, jak z powyższych ogólnych rozważań wynika, organizacja współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi jest procesem dość złożonym i wymaga całego kompleksu przedsięwzięć ze strony zarówno sztabu lotniczego, jak i ogólnowojskowego.

Realizacja współdziałania w toku operacji

W toku operacji berlińskiej grupy operacyjne oraz przedstawiciele lotnictwa utrzymywali stały kontakt z dowództwem 1 armii, informując je o przebiegu wykonywania zadań przez lotnictwo i w razie potrzeby przedstawiali własne propozycje dalszego użycia lotnictwa. Dowództwo 1 armii informowało zaś o przebiegu działań wojsk naziemnych, zapoznawało z zamiarem dalszych działań oraz konkretyzowało zadania dla wspierającego lotnictwa.

Do naprowadzania samolotów na cele wydzielone były radiostacje typu RSB-F[x]. Grupy samolotów lecące na wykonanie zadania, w odległości około 20 km od stanowiska dowodzenia grupy operacyjnej, nawiązywały z nim łączność i meldowały, jakie zadania mają wykonać. Jeśli zadanie nie zostało zmienione, wówczas radiostacja naprowadzania przekazywała: "Wykonujcie postawione zadanie". Jeśli natomiast rejon i obiekt działań zmieniono, grupy samolotów przecelowywano na nowe cele.[xx]

W celu zachowania wzajemnego bezpieczeństwa wojsk 1 armii i lotnictwa ważnym zagadnieniem było przestrzeganie ustalonych sygnałów współdziałania. Ponadto radiostacje naprowadzenia podawały grupom lotniczym lecącym wykonać zadania, aktualny przebieg linii styczności bojowej wojsk własnych i nieprzyjaciela.

x/ CAW, t. 2/DWLotn., s. 141.
xx/ Tamże.

Należy zaznaczyć, że w toku operacji berlińskiej dwukrotnie zmieniano ustalone poprzednio sygnały rozpoznania - "Ja swój samolot". I tak na przykład zarządzeniem 1 armii WP nr 0015/OP[x] z dniem 17 kwietnia 1945r. wprowadzono nowe sygnały, ponieważ poprzednie /jak stwierdza zarządzenie/ zostały zdekonspirowane, a od 25 kwietnia 1945r. wprowadzono znów nowe, które obowiązywały do końca miesiąca.[xx] Zmiany te miały na celu uniemożliwienie nieprzyjacielowi posługiwanie się tymi sygnałami, ponieważ stosowanie przez dłuższy okres jednych i tych samych sygnałów mogłoby doprowadzić do zakłócenia współdziałania. Doświadczenie z operacji berlińskiej dowodzi, że sygnały rozpoznania typu "Ja swój samolot" powinny być ustalane nie raz na miesiąc, lecz co kilka - kilkanaście dni.

Dla dokładnego określenia celów na polu walki lotnicze stanowiska dowodzenia i prowadzący grup lotnictwa mieli mapy z ponumerowanymi kwadratami. Jak stwierdza jedno ze sprawozdań 1 mieszanego korpusu lotniczego, ..."miało to duże praktyczne znaczenie, ponieważ wskazanie danego punktu oporu według nazwy było skomplikowane i trudne. Natomiast wskazanie celu według kwadratu siatki ułatwiało odszukanie danego punktu na mapie".[xxx] Na przykład w dniu 3 maja 1945r. grupa szturmowców miała atakować punkt oporu w rejonie Kulhausen. Jednak zanim ona przyleciała, wojska naziemne zaczęły już opanowywać ten punkt oporu, stanowisko dowodzenia przecelowało więc tę grupę na inny obiekt działań, którego miejsce zostało podane przy pomocy siatki na mapie. To nowe zadanie zostało dobrze zrozumiane i dokładnie wykonane.

Do podstawowych dokumentów, którymi posługiwała się grupa operacyjna w celu utrzymania współdziałania podczas operacji, zaliczyć należy: tablice radiosygnałów, mapy kodowane, tablice rozmównicze i siatki do wskazywania celów.[xxxx]

---

x/ Zarządzenie to wydano na podstawie szyfrogramu 1 Frontu Białoruskiego nr 00559/OP z dnia 17.4.1945r. - CAW, t. 18/3 plsz, s. 13.

xx/ CAW, t. 18/3 plsz, s. 15.

xxx/ CAW, t. 2/DWLotn., s.141.

xxxx/ Tamże, s. 140.

Jest rzeczą bezsporną, że i we współczesnych działaniach bojowych ważne znaczenie dla ścisłego współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi będzie również posiadała odpowiednia dokumentacja i prawidłowe posługiwanie się nią.

Istotnym problemem w operacji berlińskiej była sprawa zachowania ciągłości współdziałania lotnictwa polskiego z wojskami 1 armii. Z chwilą zmiany stanowiska dowodzenia dowódcy 1 armii WP zmieniała stanowisko dowodzenia również grupa operacyjna Dowództwa Lotnictwa WP. Stanowiska te były rozmieszczone przez cały czas operacji w jednym rejonie. Tylko w okresie od 24 kwietnia do 9 maja 1945r. grupa operacyjna Dowództwa Lotnictwa WP aż dziewięć razy zmieniała swoje stanowisko dowodzenia.x/

Tak więc ciągłość współdziałania osiągano przede wszystkim poprzez stały kontakt obu stanowisk dowodzenia, który umożliwiała dobrze zorganizowana łączność zarówno radiowa, jak i przewodowa.

Należy jednak pamiętać, ażeby zmiana stanowisk dowodzenia nie wpłynęła ujemnie na ciągłość współdziałania i dowodzenia grupami wykonującymi zadania na korzyść wojsk lądowych. Dlatego też wydaje się celowym zmieniać stanowiska dowodzenia[xx/] w toku operacji nie jednocześnie, lecz rzutami.

x x

x

Reasumując całość rozważań wypada stwierdzić, że do podstawowych warunków zapewniających powodzenie współdziałania wojsk lądowych z lotnictwem należą:

- dokładne określenie zadań lotnictwa w miejscu i w czasie, w oparciu o znajomość i wzajemne zrozumienie roli i zadań współdziałających wojsk;
- stały kontakt osobisty przedstawiciela lotnictwa z dowódcą związku ogólnowojskowego, na którego korzyść lotnictwo działa;
- stała wzajemna informacja o zmianach sytuacji bojowej na ziemi i w powietrzu;

---

x/ CAW, t. 6/DWLotn., s. 6.

xx/ Obecna nazwa: stanowisko współdziałania lotnictwa /SWL/.

- terminowe i dokładne określenie obiektów działań oraz czasu uderzeń dla lotnictwa;
- dokładne informowanie działających grup lotnictwa o położeniu własnych wojsk;
- sprawnie działająca łączność dowodzenia i współdziałania.

Rzecz oczywista, iż zasady organizacji współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi zmieniają się wraz z rozwojem techniki lotniczej i taktyki działań lotnictwa. Niemniej jednak pewne doświadczenia z drugiej wojny światowej w tym zakresie mogą być wykorzystane także i we współczesnych warunkach prowadzenia walki.

b/ Niektóre problemy organizacji współdziałania lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą.

Do czasu operacji berlińskiej osłonę przeciwlotniczą wojsk 1 armii realizował jedynie 1 pułk lotnictwa myśliwskiego "Warszawa" wchodzący w skład 4 mieszanej dywizji lotniczej. W operacji berlińskiej natomiast od 24 kwietnia 1945r. wojska armii były osłaniane również przez 3 dywizję lotnictwa myśliwskiego z 1 polskiego mieszanego korpusu lotniczego. Z tego względu zagadnienie współdziałania lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą armii miało w tej operacji istotne znaczenie.

1 armia w operacji berlińskiej dysponowała 1 dywizją artylerii przeciwlotniczej, 1 samodzielnym dywizjonem artylerii przeciwlotniczej i 8 samodzielną baterią artylerii przeciwlotniczej - w sumie 105 działami małego i średniego kalibru i 56 przeciwlotniczymi karabinami maszynowymi.

Działaniami lotnictwa myśliwskiego /3 DLM i 1 plm/ kierował dowódca lotnictwa WP gen.dyw. T. Połynin /mając do pomocy grupę operacyjną/ ze stanowiska dowodzenia rozmieszczonego w rejonie SD dowódcy 1 armii. Za osłonę przeciwlotniczą wojsk armii realizowaną naziemnymi środkami OPL bezpośrednią odpowiedzialność ponosił zastępca dowódcy artylerii 1 armii do spraw OPL płk Babian, który dowodził działaniami artylerii przeciwlotniczej poprzez oddział OPL armii.

Rozmieszczenie SD dowódcy lotnictwa WP przy stanowisku dowodzenia dowódcy 1 armii zapewniało dogodne warunki

do organizacji i uzgadniania w toku działań bojowych współdziałania lotnictwa z artylerią przeciwlotniczą armii. Najlepsze bowiem wyniki we współdziałaniu lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą w ówczesnych warunkach prowadzenia działań bojowych można było osiągnąć przez osobistą styczność dowódców środków OPL oraz kierowanie walką z lotnictwem przeciwnika z położonych w pobliżu siebie stanowisk dowodzenia.

Nie ulega wątpliwości, że wykonanie zadań przez lotnictwo myśliwskie i artylerię przeciwlotniczą musiało być powiązane w czasie i przestrzeni. Ażeby ten cel osiągnąć należało zorganizować współdziałanie lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą, które by stworzyło jak najbardziej sprzyjające warunki do walki z lotnictwem przeciwnika.

Oddział OPL 1 armii w pracy swej szczególną uwagę zwracał na planowanie i organizację artyleryjskiej obrony przeciwlotniczej. Organizacja i planowanie obrony przeciwlotniczej realizowanej przez lotnictwo myśliwskie leżały natomiast w kompetencji dowódcy lotnictwa WP. Z powyższego wynika, że nie było jednolitego planowania obrony przeciwlotniczej wojsk armii, co w dużej mierze utrudniało współdziałanie głównych środków OPL, którymi były: lotnictwo myśliwskie i artyleria przeciwlotnicza.

W dokumentach archiwalnych brak opracowanego planu współdziałania lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą 1 armii na całą operację. Niemniej jednak współdziałanie takie było uzgodnione. Świadczą o tym niektóre dokumenty jednostek artylerii przeciwlotniczej[x/] oraz inne dane dotyczące działań oddziałów lotnictwa myśliwskiego.

W celu zapewnienia skutecznej osłony lotniska Barnówko, na którym w początkowym okresie bazowała 4 MDL, wydzielony został 16 pułk artylerii przeciwlotniczej mk. Pierwsza bateria tego pułku rozmieszczona została na wschodnim skraju Barnówka, druga 800 m na południowy zachód od Barnówka, trzecia 600 m na północ od m. Więcław, a czwarta

---

x/ Zarządzenie rozpoznawcze nr 06 1 DAPlot z 14 kwietnia 1945r. /CAW, t. 30/1 DAPlot/. Wytyczne dowódcy 18 paplot do kierowania ogniem /CAW, t. 3/18 paplot/ i inne.

200 m na zachód.[x]

Po osiągnięciu gotowości bojowej przez pułk został opracowany plan współdziałania artylerii przeciwlotniczej z lotnictwem myśliwskim[xx]. Plan ten , zatwierdzony przez dowódcę 4 MDL, przewidywał szczegółowe działanie lotnictwa i artylerii przeciwlotniczej w konkretnej sytuacji. Rozważono kilka wariantów nalotów nieprzyjaciela zarówno w dzień, jak i w nocy oraz przewidziano szczegółowe działanie artylerii przeciwlotniczej i lotnictwa myśliwskiego podczas każdego takiego nalotu. W wypadku na przykład blokowania lotniska przez samoloty przeciwnika przewidywano, że artyleria przeciwlotnicza będzie zwalczać przede wszystkim te samoloty nieprzyjaciela, które uniemożliwiają start samolotom własnym.

W procesie organizacji współdziałania lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą napotykano pewne trudności wynikające z konieczności jednoczesnego działania obydwu tych środków. Wymagało to ustalenia i ścisłego przestrzegania wielu warunków zapewniających bezpieczeństwo w działaniach bojowych własnego lotnictwa.

W związku ze zdarzającymi się w dotychczasowych działaniach wypadkami nieprzestrzegania nakazanych warunków lotu nad własnym terenem oraz naruszania przez załogi samolotów stref zakazanych[xxx] Dowództwo Lotnictwa WP wydało w tym celu podległym jednostkom lotniczym przed operacją specjalne zarządzenie.[xxxx] W celu zapewnienia bezpieczeństwa lotów wykonywanych nad własnym terenem zarządzenie nakazywało całemu personelowi latającemu przestudiować strefy zakazane oraz przestrzegać terminowego przesyłania zapotrzebowań na loty i przeloty.

Niezmiernie ważnym zagadnieniem w organizacji współdziałania lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą było ustalenie takich zasad, które by zapewniały pełne wykorzystanie wszystkich możliwości obu tych środków

---

x/ CAW, III-4/466, s.205.

xx/ Mjr dypl. S. Namedyński: Obrona przeciwlotnicza wojsk 1 armii WP w operacji berlińskiej. "Wojskowy Przegląd Historyczny", nr 4/60, s. 52.

xxx/ Chodzi tu głównie o strefy ognia własnej artylerii przeciwlotniczej.

xxxx/ Zarządzenie nr 074 z dnia 14.4.1945r. CAW, III-275/ s.9.

podczas zwalczania nieprzyjaciela powietrznego i wykluczały możliwość rażenia własnego lotnictwa przez artylerię przeciwlotniczą. Takie zasady współdziałania zostały ustalone na podstawie obowiązujących w tym czasie "Wytycznych do współdziałania lotnictwa i środków obrony przeciwlotniczej 1 Frontu Białoruskiego".[x/] Dokument ten zatwierdził dowódca 1 Frontu Białoruskiego, a podpisali dowódca 16 armii lotniczej i dowódca artylerii Frontu oraz zastępca dowódcy artylerii Frontu do spraw OPL.

Ustalone zasady współdziałania podkreślały, że w dzień lotnictwo myśliwskie ma pierwszeństwo wyboru celu i atakowania go w strefie ognia artylerii przeciwlotniczej, ale tylko w takim wypadku, gdy lotnictwo ma większe możliwości zniszczenia celu niż artyleria. Wydaje się, że ta zasada jest aktualna i w obecnych warunkach współdziałania współczesnego lotnictwa myśliwskiego z klasyczną artylerią przeciwlotniczą.

Lotnictwo myśliwskie rozpoczyna zwalczanie powietrznych środków napadu daleko za linią frontu, a ponadto jest środkiem bardziej manewrowym i najczęściej bardzo skutecznym. Dlatego też powinno przysługiwać mu pierwszeństwo wyboru celów.

Po wejściu w strefę ognia artylerii przeciwlotniczej jednego celu atakowanego przez lotnictwo myśliwskie zasady przewidywały, że artyleria prowadzi wówczas nieme strzelanie. W wypadku natomiast gdy w strefie ognia w tym samym czasie pojawią się inne cele, nie atakowane przez myśliwce, artyleria miała je intensywnie ostrzeliwać.[xx/] Zabroniono przy tym przekazywania celów w strefie przez myśliwce artylerii przeciwlotniczej i na odwrót.[xxx/] Dopuszczano jednak w wyjątkowym wypadkach możliwość atakowania przez myśliwce celu ostrzeliwanego przez artylerię przeciwlotniczą, szczególnie gdy możliwości zniszczenia celu przez myśliwce były większe niż przez artylerię.

---

x/ CAW, III-212/6, s. 66.

xx/ Tamże, s. 66.

xxx/ Uwarunkowane to było tym, że cel przelatywał strefę ognia artylerii przeciwlotniczej w ciągu 3-4 minut. Czas ten był zbyt krótki, aby można było wzajemnie przekazywać cel.

W wypadku takiego ataku pilot samolotu myśliwskiego obowiązany był podać przed radio sygnał "atakuję" i po 30 sekundach, potrzebnych na lot pocisku artyleryjskiego, atakować.

Było ustalone, że jeśli lotnictwo myśliwskie, atakując cel przed wejściem w strefę ognia artylerii przeciwlotniczej, ma przewagę i może w dalszym ciągu prowadzić walkę, to atak taki należało kontynuować także w strefie ognia artylerii przeciwlotniczej. Jeśli natomiast lotnictwo myśliwskie nie miało takich możliwości, to podczas podejścia do strefy ognia artylerii przeciwlotniczej powinno przerwać atak, ponawiając go dopiero po wyjściu celu z zasięgu ognia artylerii przeciwlotniczej.

W razie wyczerpania amunicji lub uszkodzenia samolotu piloci obowiązani byli podawać sygnał "odchodzę" i energicznym skrętem odejść w innym kierunku. Po odebraniu tego sygnału artyleria przeciwlotnicza miała natychmiast otworzyć ogień do celów powietrznych.

Jeśli lotnictwo myśliwskie nie atakowało celu grupowego do czasu jego wejścia w strefę ognia artylerii przeciwlotniczej, to w myśl ustalonych zasad współdziałania należało rozpocząć atak po wyjściu celu spod ostrzału artylerii przeciwlotniczej. Pojedynczy cel natomiast lotnictwo myśliwskie miało atakować w takim wypadku również w strefie ognia artylerii przeciwlotniczej, jeśli miało lepsze możliwości zniszczenia go niż artyleria.

Przewidywano, że podczas lotu celów w kierunku strefy ognia artylerii przeciwlotniczej lotnictwo myśliwskie miało lecieć na kursie równoległym do strefy, niszcząc poszczególne samoloty i małe grupy nieprzyjaciela oddzielone od głównego zgrupowania na skutek działania ognia artylerii przeciwlotniczej. Podkreślano jednocześnie, że pas bezpieczeństwa dla własnego lotnictwa myśliwskiego powinien wówczas być nie mniejszy niż jedna czwarta wysokości lotu celu.x/

Ustalając zasady współdziałania, przewidywano, że przy bardzo niekorzystnym stosunku sił w walce powietrznej samoloty własne przez zastosowanie manewru, a szczególnie przez obniżenie wysokości lotu, powinny odciągać

---

x/ CAW, III-212/6, s. 66.

samoloty nieprzyjaciela w strefę ognia artylerii przeciwlotniczej. Artyleria przeciwlotnicza w tym wypadku natychmiast miała otwierać ogień w celu oddzielenia samolotów nieprzyjaciela od własnych samolotów, ubezpieczając tym ostatnim wyjście z walki.

Przewidywano także, że w wyjątkowych wypadkach do pojedynczych samolotów i małych grup nieprzyjaciela artyleria przeciwlotnicza miała nie otwierać ognia /na rozkaz dowódcy artylerii armii/, aby nie demaskować swego ugrupowania bojowego. Te cele powietrzne miały być zwalczane przez lotnictwo myśliwskie.

Trasy lotów lotnictwa własnego na tyłach armii planowano w ten sposób, aby omijały obiekty osłaniane przez jednostki artylerii przeciwlotniczej. Znamienne jest to, że własne lotnictwo bombowe i szturmowe - zgodnie z omawianymi zasadami współdziałania - po wykonaniu zadania powinno odchodzić od celu w kierunku strefy ognia własnej artylerii przeciwlotniczej, jeżeli tylko warunki atmosferyczne umożliwiają zidentyfikowanie samolotów własnych.

Sygnały współdziałania /zasadnicze i zapasowe/, a zwłaszcza sygnały rozpoznawcze własnych samolotów, były ustalone na szczeblu Frontu na cały miesiąc. Zapoznano z nimi wszystkich pilotów lotnictwa myśliwskiego[x/] i dowódców baterii artylerii przeciwlotniczej.

W celu ułatwienia wspólnego działania artylerii przeciwlotniczej i lotnictwa został zorganizowany jednolity system obserwacji i powiadamiania w ramach Frontu. System ten był oparty na posterunkach obserwacyjno-meldunkowych organizowanych w armiach przez kompanie obserwacji przeciwlotniczej oraz przez bataliony obserwacji przeciwlotniczej na szczeblu 1 Frontu Białoruskiego. W pasie działań 1 armii WP siłami i środkami 11 samodzielnej kompanii obserwacji przeciwlotniczej zostało zorganizowanych 14 posterunków obserwacyjno-meldunkowych. Posterunki te były rozmieszczone, począwszy od przedniego skraju, na całą głębokość ugrupowania operacyjnego armii, łącznie z rejonem obiektów tyłowych.[xx/] W celu ściślejszego współdziałania

---

x/ Według relacji były pilotów 1 plm "Warszawa" płka pil. J. Szwarca i płka dypl. pil. M. Podgórskiego.

xx/ CAW, III-4/20, s. 57.

zalecano, aby oddziały lotnicze utrzymywały łączność telefoniczną z najbliższym posterunkiem obserwacyjno-meldunkowym.

Dla dokładniejszej analizy celów powietrznych organizowano współdziałanie lotniczej służby przelotów z systemem obserwacji i powiadamiania. Polegało ono między innymi na tym, że jednostki lotnicze mające wykonywać przeloty powinny były je zgłaszać do sztabu 16 armii lotniczej nie później niż trzy godziny przed wylotem.[x/] Sztab 16 AL z kolei podawał czas przelotu, trasę, liczbę i typ samolotów głównemu posterunkowi obserwacyjno-meldunkowemu Frontu, który powiadamiał o tym jednostki artylerii przeciwlotniczej. Jednostki lotnictwa polskiego dane o przelotach przekazywały grupie operacyjnej Dowództwa Lotnictwa WP.

W wypadku,gdy trasa lotów miała przebiegać tylko w pasie działań 1 armii, wówczas przelot uzgadniano z oddziałem obrony przeciwlotniczej armii. Jeśli jednak trasa lotu przebiegała również poza pasem działania 1 armii, to dane o przelocie grupa operacyjna podawała przez radio /w sieci współdziałania/ do sztabu 16 armii lotniczej.

Jeśli lotnictwo było wzywane na pole walki i nie było czasu na powiadamianie o przelocie, zadania bojowe wykonywano bez składania zapotrzebowań. Jednak w tym wypadku trasa przelotu omijała w zasadzie strefy ognia artylerii przeciwlotniczej.

Należy zaznaczyć, że na zagadnienie terminowego i właściwego składania zapotrzebowań na loty i przeloty, zwracano należytą uwagę. Świadczy o tym chociażby specjalnie wydane zarządzenie w dniu 14 kwietnia 1945r. przez szefa sztabu Dowództwa Lotnictwa WP.[xx/]

W celu powiadamiania własnego lotnictwa myśliwskiego o sytuacji w powietrzu - w myśl wytycznych Frontu - każda dywizja artylerii przeciwlotniczej /a więc i 1 DAPlot 1 armii WP/ miała na swym stanowisku dowodzenia specjalną radiostację. Zasadniczym zadaniem radiostacji powiadamiania było informowanie własnych myśliwców o ilości i położeniu

---

x/ CAW, III-212/6, s. 66.
xx/ CAW, III-275/1, s. 9.

nieprzyjaciela powietrznego oraz uprzedzenie własnych samolotów o niespodziewanym pojawieniu się lotnictwa myśliwskiego nieprzyjaciela.x/

W wypadku jednoczesnego pojawienia się w sektorze obserwacji radiostacji powiadamiania myśliwców własnych i nieprzyjaciela radiostacja niezwłocznie informowała o położeniu samolotów nieprzyjaciela w stosunku do własnych, przy czym informacje te były podawane w sposób następujący: "z tyłu, z prawa, wyżej...", "z przodu, z lewa, niżej..." lub też "od strony słońca, wyżej 2 FW-190" itd,itp. Zabraniano podawania komend przez radiostację powiadamiania. Wszystkie informacje podawano tekstem jawnym. Załogi myśliwskie były obowiązane potwierdzić przyjęcie danych od radiostacji powiadamiania.

Jak więc z powyższych rozważań wynika, współdziałanie lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą 1 armii WP w operacji berlińskiej polegało na wspólnym zwalczaniu lotnictwa nieprzyjaciela, uzgodnionym w przestrzeni, w czasie i co do sposobów działania, jak również na zapewnieniu bezpieczeństwa przelotów lotnictwa własnego w strefie ognia artylerii przeciwlotniczej oraz udzielaniu pomocy własnemu lotnictwu w walce z lotnictwem nieprzyjaciela.

Współdziałanie to organizowano na podstawie wytycznych Frontu, stosownie do postawionych zadań, możliwości każdego ze środków oraz konkretnej sytuacji naziemnej i powietrznej.

Doświadczenie z tej operacji dowiodło, że wszelkie zagadnienia dotyczące sposobów współdziałania lotnictwa myśliwskiego z artylerią przeciwlotniczą, od najbardziej ogólnych do najbardziej szczegółowych, powinny być dokładnie uzgadniane i ściśle przestrzegane. Do takich zagadnień należą przede wszystkim: organizacja wzajemnej informacji, wybór celów powietrznych do zwalczania, przekazywania i przejmowania celów powietrznych oraz wzajemna pomoc podczas działań bojowych.

---

x/ CAW, III-212/6, s. 66.

Z A K O Ń C Z E N I E

W ciągu niespełna dwu lat, jakie minęły od rozpoczęcia formowania 1 polskiej eskadry lotnictwa myśliwskiego w Grigoriewskoje do zwycięstw nad Berlinem, nasze lotnictwo wyrosło na poważną siłę bojową. Był to nie tylko okres ogromnego rozwoju organizacyjnego lotnictwa polskiego, ale też rosły w tym czasie i nabierały doświadczeń bojowych nasze kadry lotnicze.

W czasie dziewięciu miesięcy swych działań bojowych polskie jednostki lotnicze wykonywały zadania na kierunku działań 1 armii WP, ściśle z nią współdziałając. Właśnie cechą szczególną był fakt, że 4 MDL na całym swym szlaku bojowym współdziałała z wojskami 1 armii na zasadzie przydzielenia /operacyjnej podległości/, 1 MKL natomiast współdziałał z tą armią w operacji berlińskiej na zasadzie wsparcia /zabezpieczenia/. Były więc praktycznie zastosowane i wypróbowane dwa sposoby współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi.

Oceniając całość działań ludowego lotnictwa polskiego, należy podkreślić, że wykonywało ono przez cały czas zadania bojowe w interesach operacji wojsk lądowych, a więc zadania właściwe lotnictwu frontowemu. Dlatego też miernikiem jego wkładu do walki z najeźdźcą hitlerowskim, nie jest ilość stoczonych walk powietrznych i zestrzelonych samolotów, lecz efektywność działań bezpośrednio na korzyść wojsk lądowych.

Polska Rzeczypospolita Ludowa wysoko oceniła ofiarność i bohaterstwo żołnierzy naszego lotnictwa. Najbardziej zasłużona 4 mieszana dywizja lotnicza w uznaniu zasług w walkach na Pomorzu otrzymała zaszczytne miano Dywizji Pomorskiej oraz została odznaczona Krzyżem Grunwaldu II klasy. Sztandary wszystkich pułków 4 dywizji zostały udekorowane Krzyżami Virtuti Militari V klasy. Związki taktyczne 1 mieszanego korpusu lotniczego - 2 dywizja lotnictwa szturmowego i 3 dywizja lotnictwa myśliwskiego - za wyróżnienie się w działaniach bojowych w operacji berlińskiej otrzymały historyczne miano Dywizji Brandenburskich i odznaczone zostały Krzyżami Grunwaldu III klasy.

Naczelne Dowództwo Radzieckie wysoko oceniało czyny bojowe lotnictwa polskiego o czym świadczy fakt, że tylko 4 MDL została wyróżniona 6 razy w rozkazach Naczelnego Dowódcy Armii Radzieckiej za dobre wywiązanie się z zadań bojowych.

W ten sposób skutecznie zabezpieczając działania wojsk lądowych polskie jednostki lotnicze dokonały wielkiego wkładu do ogólnego zwycięstwa nad faszystowskimi Niemcami.

OPRACOWAŁ:

/-/ mjr dypl. Cz. KRZEMIŃSKI

Wykonano w 70 egz.
Egz.nr 1-70 bibl.jawna
Wyk. mjr Krzemiński
Druk. OH, dn. 11.1.65r.
Nr ks. 18/WW
Druk. ASG-CM-O-KV-2562

Załącznik nr 1a

OGÓLNE ZESTAWIENIE ETATOWEGO I FAKTYCZNEGO STANU PILOTÓW I NAWIGATORÓW W LOTNICTWIE WOJSKA POLSKIEGO W 1945 ROKU[x/]

Lp.	Jednostka	Stan na 1.1.1945r.				Stan na 1.2.1945r.				Stan na 1.3.1945r.				Stan na 1.4.1945r.				Stan na 1.5.1945r.			
		Piloci		Nawig.		Piloci		Nawig.		Piloci		Nawig.		Piloci		Nawig.		Piloci		Nawig.	
		Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.	Etat.	Fakt.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1.	Dowództwo Lotnictwa WP	9	5	15	5	9	5	15	5	9	5	15	15	9	5	15	5	9	5	15	5
2.	Samodz. oddz. lotn.	10	7	4	3	10	8	6	32	10	8	6	3	10	9	6	3	10	9	6	3
	Razem:	19	12	19	8	19	13	21	8	19	13	21	18	19	14	21	8	19	14	21	8
	Armijne esk. łączn.																				
3.	3 Samodz.esk.łączm.	10	8	10	10	10	8	10	10	10	8	10	10	10	8	10	10				
4.	4 samodz. esk.łączn.	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
5.	5 samodz. esk.łączn.	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	10	9	10	10	10	10
6.	103 samodz.esk.łączn.	10	10	10	8	10	10	10	8	10	10	10	8	10	10	10	8	10	10	10	8
	Razem:	40	39	40	39	40	39	40	39	40	39	40	39	40	39	40	37	30	30	30	28
	Jedn.bojowe i pomocnicze																				
7.	Dowództwo 1 MKL													5	4	4	1	5	4	4	1
8.	2 esk. łącznikowa													10	10	10	11	10	10	10	11
9.	Dowództwo 1 DLB													5	4	3	2	5	4	3	3
10.	3 plb													35		35		35	32	32	32
11.	4 plb													35	32	35	32	35	32	35	32
12.	5 plb													35	33	35	34	35	33	35	34
13.	Dowództwo 2 DLSz													5	6	3		5	6	3	
14.	6 plsz													32	32			32	32		
15.	7 plsz													32	32			32	32		
16.	8 plsz													32	32			32	34		
17.	Dowództwo 3 DLM													5	7	3		5	6	3	
18.	9 plm													32	32			32	33		
19.	10 plm													32	33			32	34		
20.	11 plm													32	32			32	32		
	Razem w 1 KLM:													327	290	128	80	327	324	128	113
21.	Dowództwo 4 MDL	5	5	3	1	5	5	3	1	5	5	3	1	5	5	3	1	5	5	3	1
22.	1 plm	46	41			46	41			46	40			46	36			46	41		
23.	2 pmb	35	40	34	33	35	40	34	32	35	40	34	32	35	41	34	32	35	38	34	31
24.	3 plsz	32	29			32	29		12	32	28			32	27			32	30		
	Razem w 4 MDL:	118	115	37	34	118	115	37	45	118	113	37	33	118	109	37	33	118	114	37	32
25.	12 pls	30	31	7	4	30	31	7	4	30	31	7	1	30	30	7	1	30	33	7	1
26.	13 plt	19	34	10	9	19	34	10	10	32	33	10	10	32	32	10	9	32	30	10	9
27.	17 plł	32	33	15	15	32	32	15	15	32	32	15	15	32	31	15	15	32	32	15	15
28.	6 esk. transp.													22	21	11	10	22	17	11	10
29.	14 pl korys.i rozp.													41	5	25	5	40	25	25	26
	Razem:	81	98	32	28	81	97	32	29	94	96	32	26	157	119	68	40	156	137	68	61
30.	Ogółem w jedn.boj. i pom.	199	213	69	62	199	212	69	74	212	209	69	59	602	518	233	153	601	575	233	206
31.	Szkoła lotnicza	79	38	14	5	79	52	14	4	79	83	14	14	79	78	14	14	88	90	24	23
32.	15 samodz.lotn.pułk zap.	45	65	8	8	45	70	8	16	45	25	8	7	45	69	8	23	45	25	8	7
	Razem:	124	103	22	13	124	122	22	20	129	108	22	21	124	147	22	37	133	115	32	30
33.	7 rejon bazow. lotn.	3	3			3	3			3	3			3	3			3	3		
	Ogółem w lotnictwie Wojska Polskiego	385	370	150	122	385	389	152	141	398	372	152	127	788	720	316	235	786	737	316	272

Opracowano na podstawie sprawozdań Oddz. Org.Mob. i Uzup. Dowództwa Lotnictwa WP /CAW/ - t. 36/DWLotn., s. 17-25; 32-39; 48-54; 73-82; 83-94; 103-115/.

Załącznik nr 2a

"ZATWIERDZAM"
DOWÓDCA 1 ARMII WOJSKA POLSKIEGO

/-/ gen.dyw. Stanisław POPŁAWSKI
Dnia 15.04.1945r.

P L A N

współdziałania oddziałów 4 mieszanej dywizji lotniczej ze związkami 1 armii WP podczas forsowania Odry i w czasie opanowywania przyczółków na jej zachodnim brzegu.

1. Zadania 1 armii WP - rano 16.4.1945r. jednoczesnym działaniem oddziałów dywizji sforsować Odrę w rejonie mostu kolejowego Cedenik i na odcinku Alt Lietzegdryckie, Giustre z zadaniem uchwycenia przyczółków w granicach kanału Stara Odra.

2. Zadanie oddziałów 4 mieszanej dywizji lotniczej na 16.4.1945r.:

   a/ Działaniami nocnych bombowców przed świtem 16.4 uderzyć na rejon rozmieszczenia dywizji piechoty npla w Bad Freienwalde w celu dezorganizacji dowodzenia wojskami.

   b/ Działaniami nocnych bombowców obezwładniać artylerię nieprzyjaciela na stanowiskach ogniowych w rejonach: Neu Glietzen, Neu Ranft, Neu Rüdnitz i Alt Reetz.

   c/ Działaniami szturmowców i towarzyszących im myśliwców od "G" 16.4 dezorganizować dowodzenie wojskami i obezwładniać artylerię na stanowiskach ogniowych w rejonach, jak w punkcie "b".

   d/ Od "G" 16.4 prowadzić obserwację działalności wojsk nieprzyjaciela na południe od Neu Karlshof, Steinbeck w celu ustalenia kierunku podejścia odwodów, ich składu oraz rejonów ześrodkowania wojsk przygotowujących się do wykonania kontrataków.

Z a d a n i e	Wydzielone siły	Jednostka	Czas działań	Uwagi:
1	2	3	4	5
1. Działaniami nocnych bombowców przed świtem 16.4 wykonując uderzenie na rejon rozmieszczenia sztabu dywizji piechoty w Bad Freienwalde, zdezorganizować dowodzenie wojskami.	5 Po-2	2 pnb	5.45-5.55 16.4.1945r.	Odstęp w czasie pomiędzy samolotami 2 minuty
2. Działaniami nocnych bombowców obezwładniać artylerię npla na stanowiskach ogniowych w rejonach: Neu Glitzen, Neu Ranft, Neu Rüdnitz i Alt Reetz.	po 5 Po-2 na każdy cel	2 pnb	5.45-5.55 16.4.1945r.	Jak wyżej
3. Działaniami szturmowców i myśliwców wykonać uderzenia na następujące cele: a/ Sztab dywizji nieprzyjaciela w rejonie Bad Freienwalde; b/ Artylerię nieprzyjaciela na stanowiskach ogniowych w rejonie Neu Glietzen; c/ Artylerię nieprzyjaciela na stanowiskach ogniowych w rejonie Neu Ranft; d/ Artylerię nieprzyjaciela na stanowiskach ogniowych w rejonie Neu Rüdnitz i Alt Reetz.	6 Ił-2 pod osłoną 6 myśliwców 6 Ił-2 pod osłoną 4 myśliwców 4 Ił-2 pod osłoną 4 myśliwców 4 Ił-2 pod osłoną 4 myśliwców	3 plsz i 1 plm	"G" 16.4.1945r.	Jednoczesne uderzenia; nie mniej niż trzy zajścia na cel

1	2	3	4	5
4. Od "G" 16.4 prowadzić obserwację działalności wojsk nieprzyjaciela na południe od Neu Karlshof, Steinbeck z zadaniem ustalenia kierunku podejścia odwodów, ich składu, jak również rejonów ześrodkowania wojsk przygotowujących się do kontrataków.	Oddzielne pary myśliwców	1 plm	"G" 16.4.1945r.	Częstotliwość rozpoznania: trzy razy w ciągu dnia

Ogólna liczba samolotolotów: nocnych bombowców - 20
szturmowców - 20
myśliwców - 24

Razem: 64

SZEF SZTABU 4 MIESZANEJ
DYWIZJI LOTNICZEJ

/-/ płk R O M E Y K O

DOWÓDCA 4 MIESZANEJ
DYWIZJI LOTNICZEJ

/-/ płk T U R Y K I N

---

x/ CAW, t. 19/1 AWP, s. 33-34.

Załącznik nr 3a

ZARZADZENIE NR 0013, KWATERA GŁÓWNA SZTABU 1 ARMII WP[x/]

Na podstawie szyfrogramu Sztabu 1 Frontu Białoruskiego nr 00489 z dnia 30 marca 1945r. ustala się następujące sygnały "JA SWÓJ SAMOLOT" na miesiąc kwiecień.

Data	Pora dnia	Sygnał zasadniczy	Sygnał dublujący
3,6,11, 17,21,25, 27	w dzień w nocy	Pochylenie ze skrzydła na skrzydło. Długotrwałe miganie światłami pokładowymi	Czerwona rakieta Biała rakieta
2,10,12, 16,24,28	w dzień w nocy	3-5 pochyleń na prawe skrzydło Krótkie miganie światłami pokładowymi	3-5 pochyleń na lewe skrzydło Zielona rakieta
4,8,11, 19,23, 29	w dzień w nocy	Pochylenie ze skrzydła na skrzydło Długotrwałe miganie światłami pokładowymi	Zielona rakieta Czerwona rakieta
5,9,15, 18,22, 30	w dzień w nocy	3-5 pochyleń na lewe skrzydło Kolejne długie i krótkie miganie światłami pokładowymi	3-5 pochyleń na prawe skrzydło Zielona rakieta
1,7,13, 20,26	w dzień w nocy	3-5 pochyleń na lewe skrzydło Kolejne długie i krótkie miganie światłami pokładowymi	Pochylanie ze skrzydła na skrzydło Zielona rakieta

Zmiana sygnałów o godz. 6.00 czasu moskiewskiego. O godz. 5.00 czasu moskiewskiego wprowadza się w życie klucze do kodowanej mapy "WNOS" - zasadniczy klucz - minus 201, zapasowy - plus 1242.

ZASTEPCA SZEFA SZTABU
1 ARMII WP

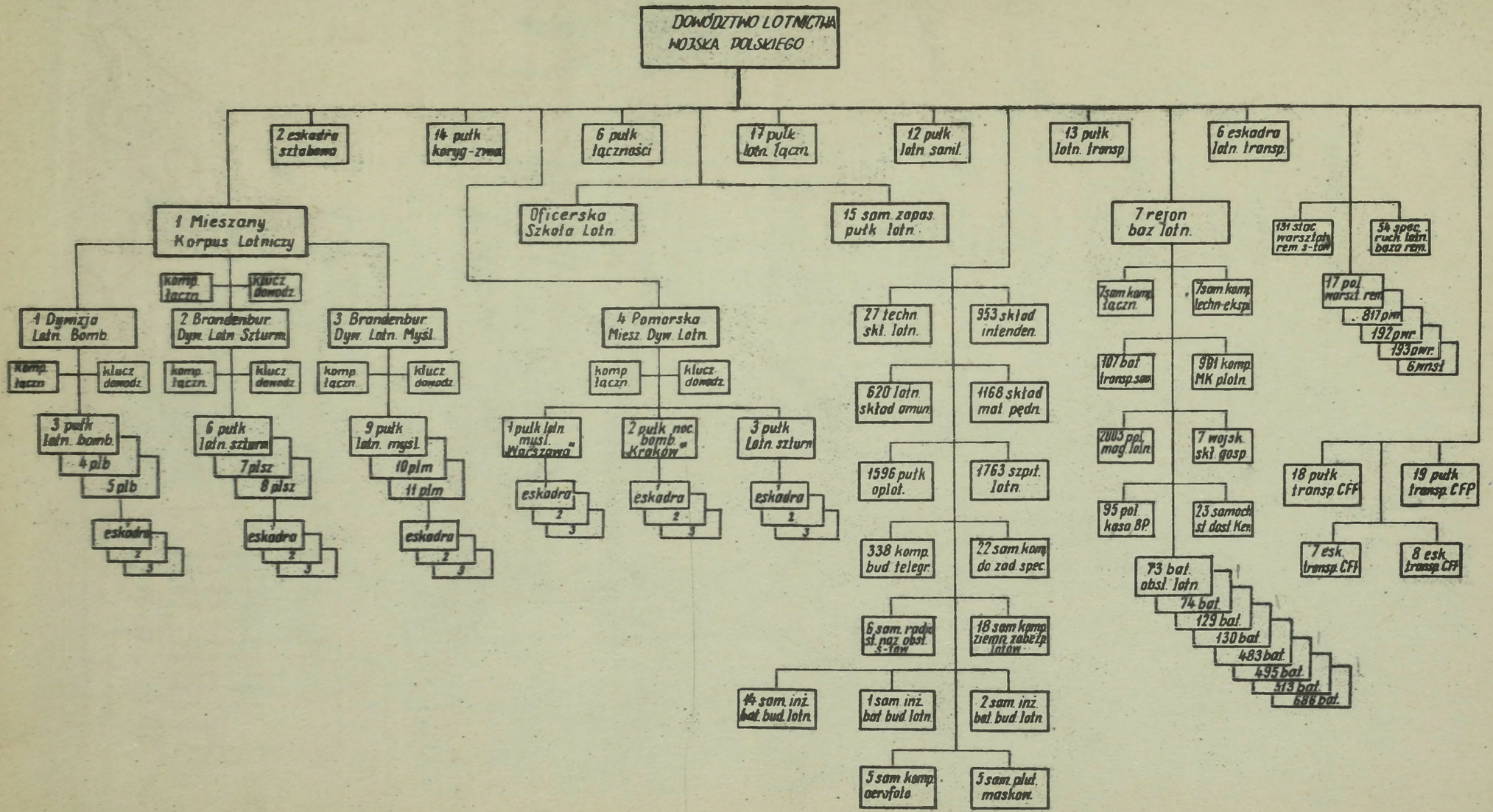
/-/ płk ŚWITELSKI

---

x/ CAW, t. 18/3 plsz, s. 8.

Załącznik nr 1

ORGANIZACJA LOTNICTWA WOJSKA POLSKIEGO W LATACH 1944-1945

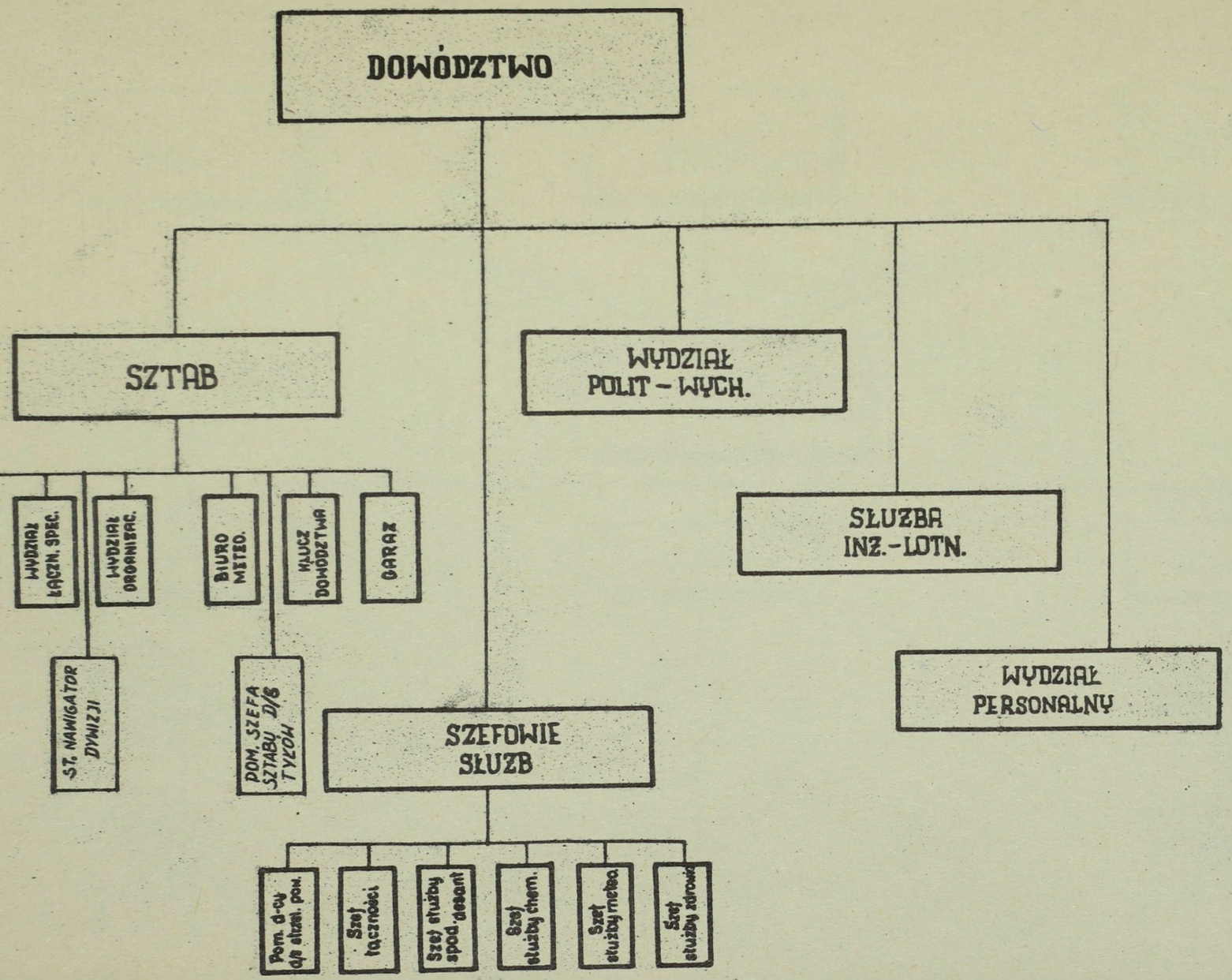

Załącznik nr 2

SCHEMAT

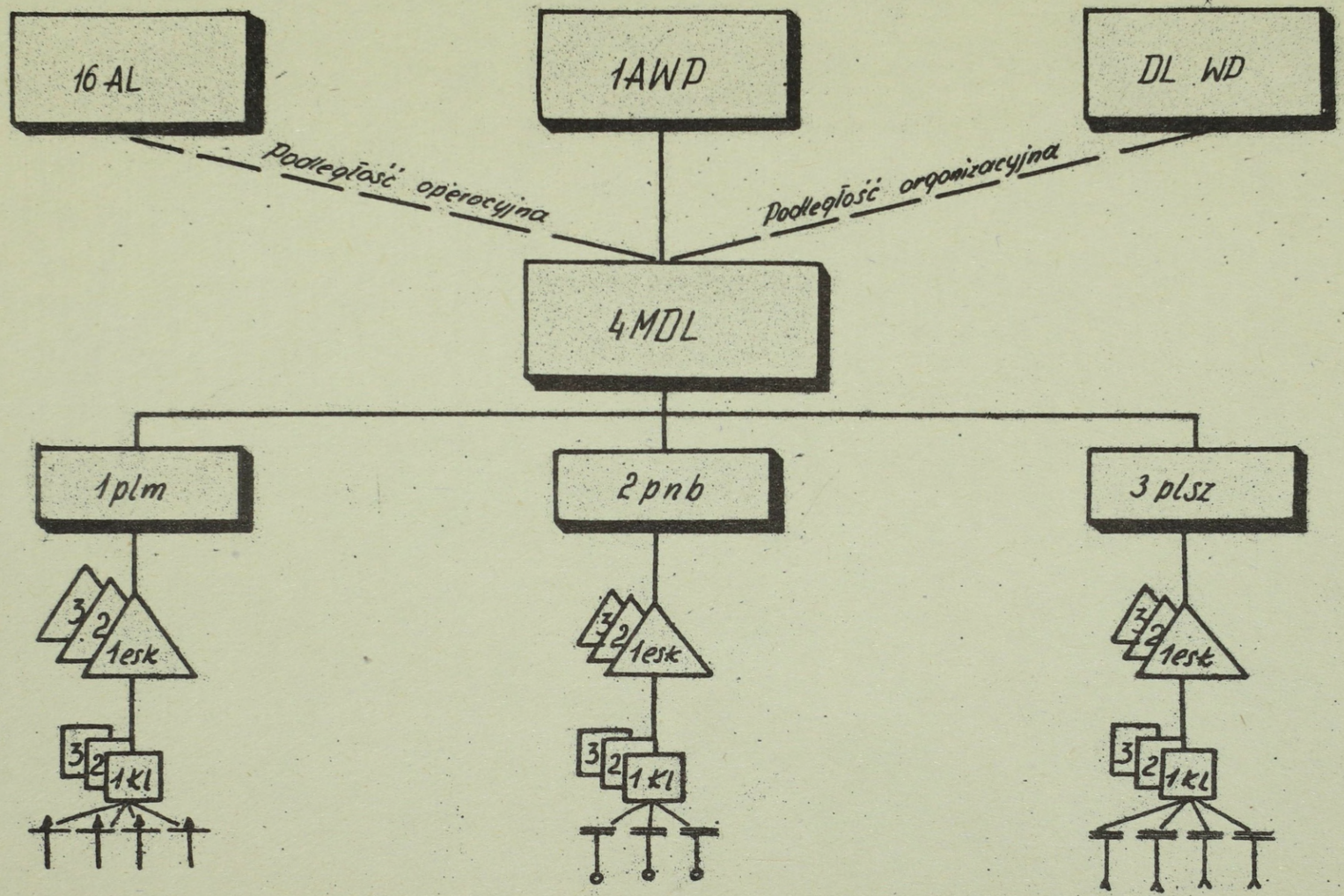
ORGANIZACYJNY DOWODZTWA I SZTABU 4 MDL

(w/g etatu 015/145)

Załącznik 3

SCHEMAT PODLEGŁOŚCI I STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ 4MDL

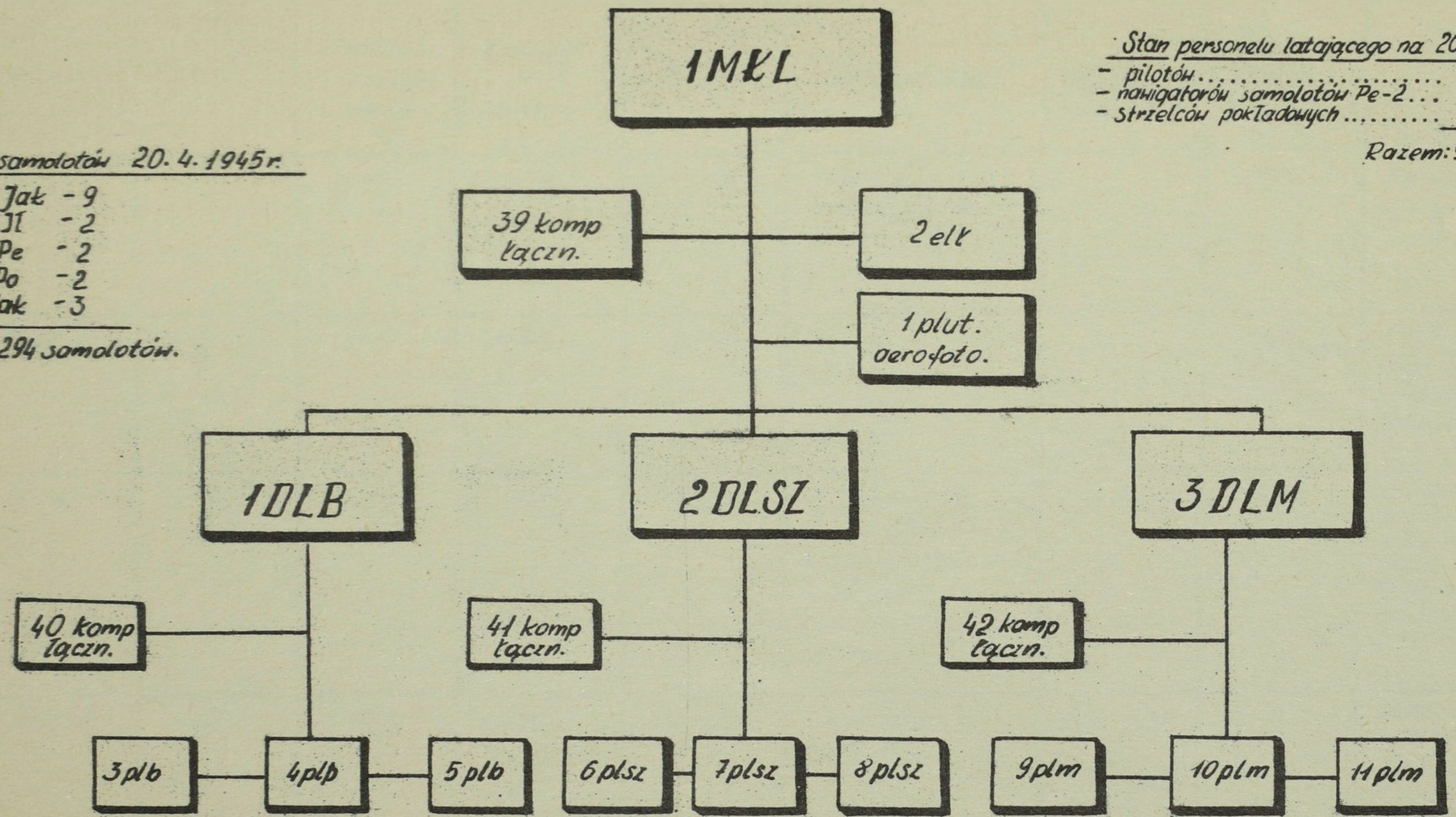
Załącznik nr 4

ORGANIZACJA 1 MIESZANEGO KORPUSU LOTNICZEGO

Stan samolotów 20.4.1945r.

- 115 Jak - 9
- 98 Il - 2
- 70 Pe - 2
- 10 Po - 2
- 1 Jak - 3

Ogółem: 294 samolotów.

Stan personelu latającego na 20.4.1945r.

- pilotów 287
- nawigatorów samolotów Pe-2 ... 67
- strzelców pokładowych 168

Razem: 522

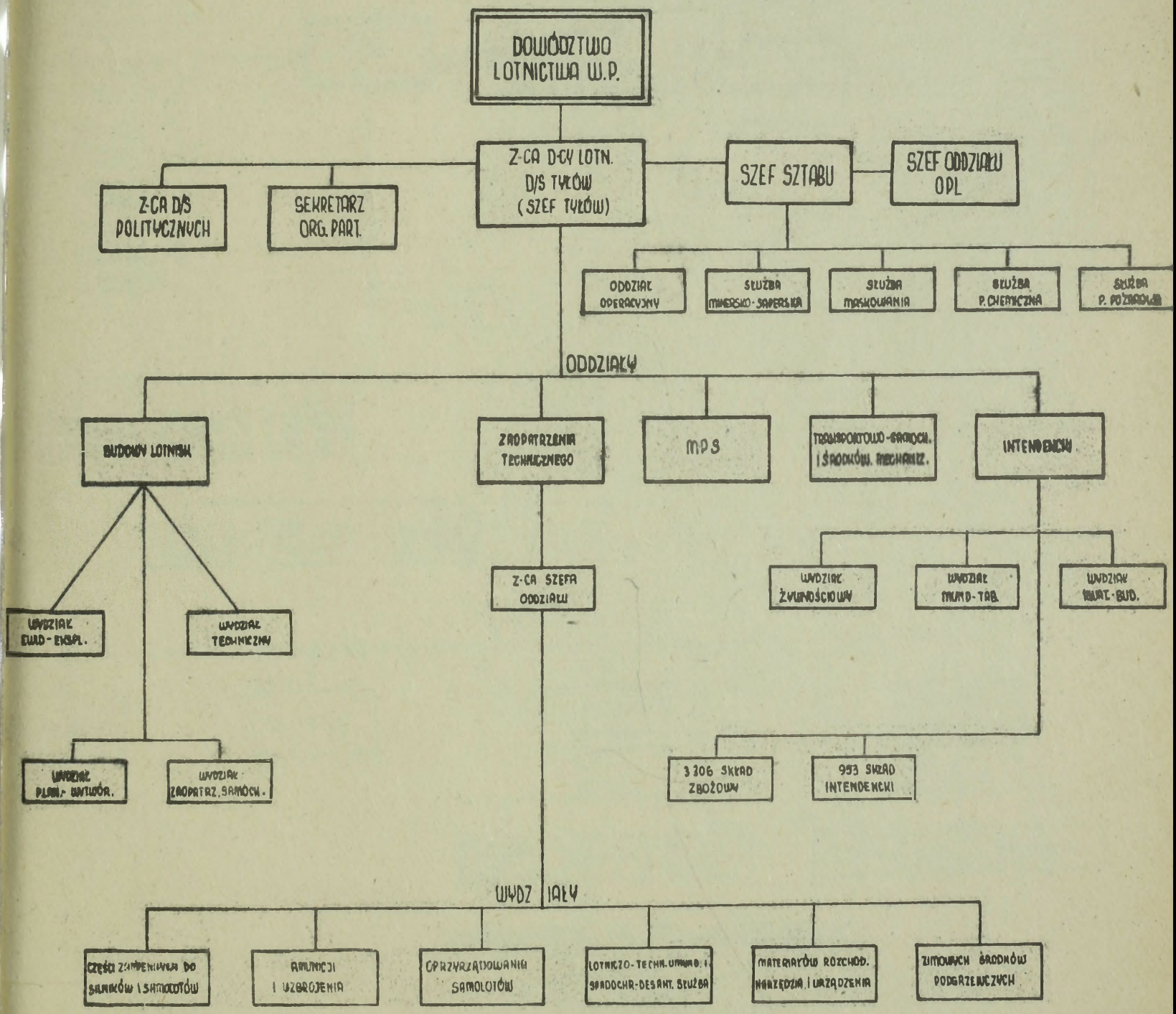
Załącznik nr 5

TABELA DANYCH TAKTYCZNO - TECHNICZNYCH SAMOLOTÓW BĘDĄCYCH NA WYPOSAŻENIU 4 MDL

Typ samolotu	Załoga	Prędkość maks. w km/h	Zasięg w km	Pułap	Uzbrojenie	Udźwig bomb w kG	Moc silnika w KM	Uwagi:
Jak-1	1	536	820	11000	1 działko Suwak 20 mm 2 x km UBS 12,7 mm		1100	Poprzednio samolot ten nosił nazwę J-26
Jak-1	1	645	1040	11000	1 działko NS-37 mm 2 x km 12,7 mm		1100	Było kilka wersji tego samolotu, które różniły się uzbrojeniem.
Il-2	2	405	800	5000	2 działka W-Ja 23 mm 2 x km Szkas 7,62 mm 1 km UBT 12,7 mm	400 - 600	1500	Samolot ten posiadał wyrzutnie do pocisków rakietowych RS-82 Przy włączeniu forsażu moc silnika wynosiła 1700 KM
Po-2	2	128	310	1300	1 km Szkas 7,62 mm	200-300	125	Dane tego samolotu podane są w wersji nocnego bombowca

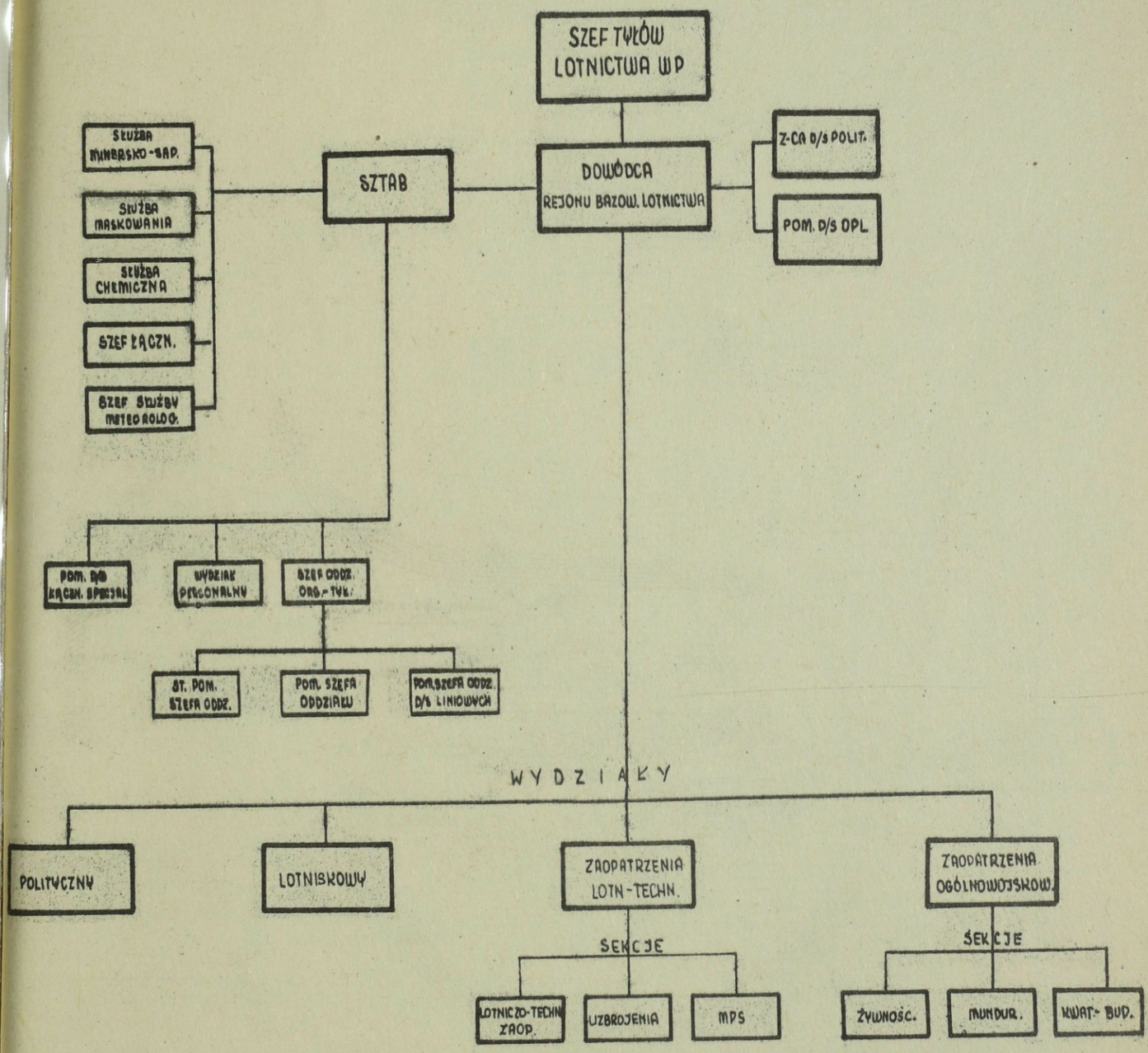
Załącznik nr 6

ORGANIZACJA SZEFOSTWA TYŁÓW DOWÓDZTWA LOTNICTWA WP

Załącznik nr 7

ORGANIZACJA DOWÓDZTWA I SZTABU 7 REJONU BAZOWANIA LOTNICTWA

DOWÓDZTWO REJONU W/G ETATU NR.015/165 POSIADAŁO:

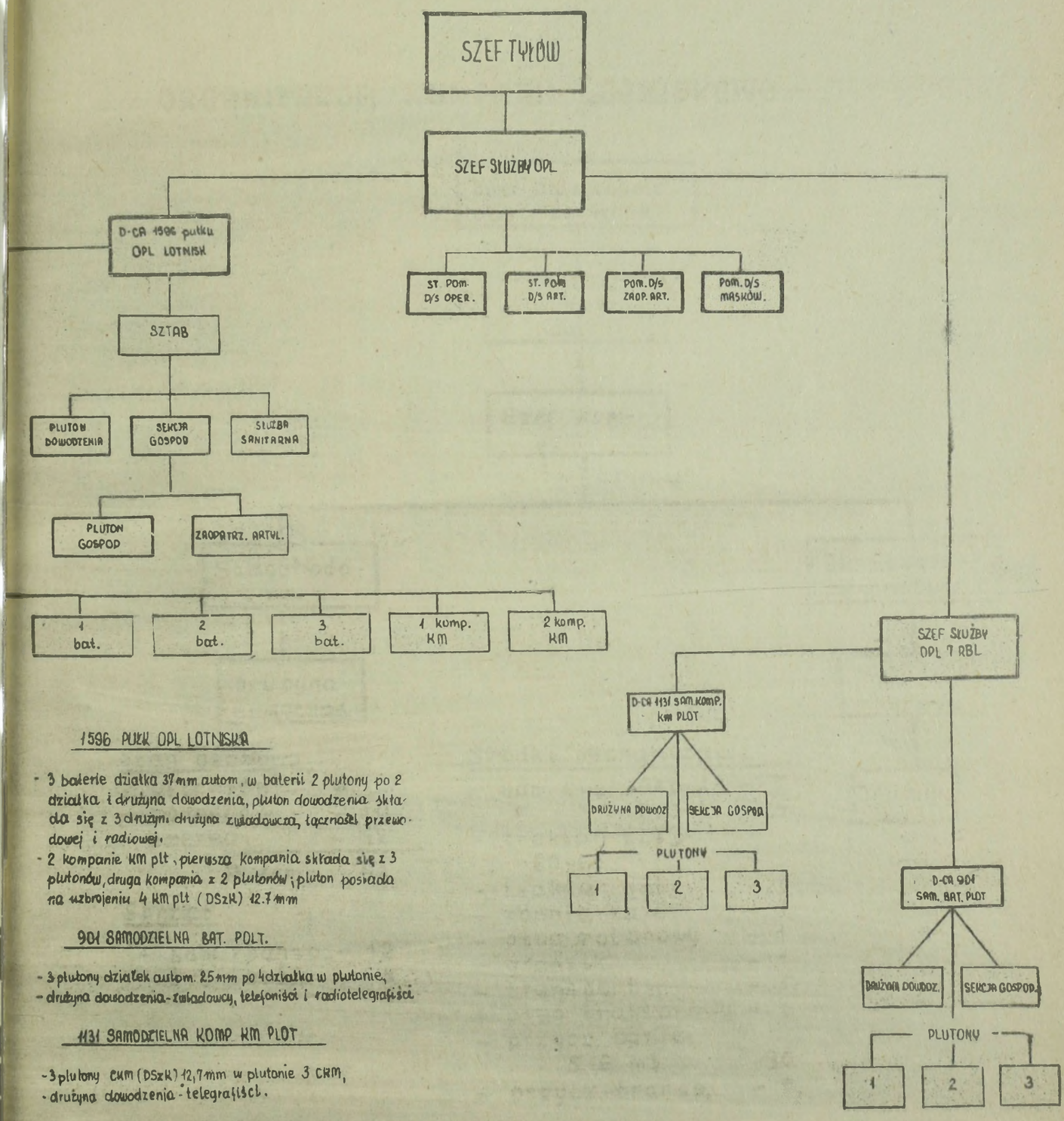
- 58 oficerów
- 6 podoficerów
- 13 szeregowych
- 16 pracowników kontraktowych

Razem 93 ludzi

- 3 samoloty Po-2
- samochody osobowe
- 3 samochody ciężarowe

Załącznik 8

ORGANIZACJA ODDZIAŁÓW I PODODDZIAŁÓW OPL TYŁÓW LUDOWEGO LOTNICTWA POLSKIEGO

1596 PUŁK OPL LOTNISKA

- 3 baterie działka 37 mm autom., w baterii 2 plutony po 2 działka i drużyna dowodzenia, pluton dowodzenia składa się z 3 drużyn: drużyna zwiadowcza, łączności przewodowej i radiowej.
- 2 kompanie KM plt., pierwsza kompania składa się z 3 plutonów, druga kompania z 2 plutonów; pluton posiada na uzbrojeniu 4 KM plt (DSzK) 12.7 mm

901 SAMODZIELNA BAT. POLT.

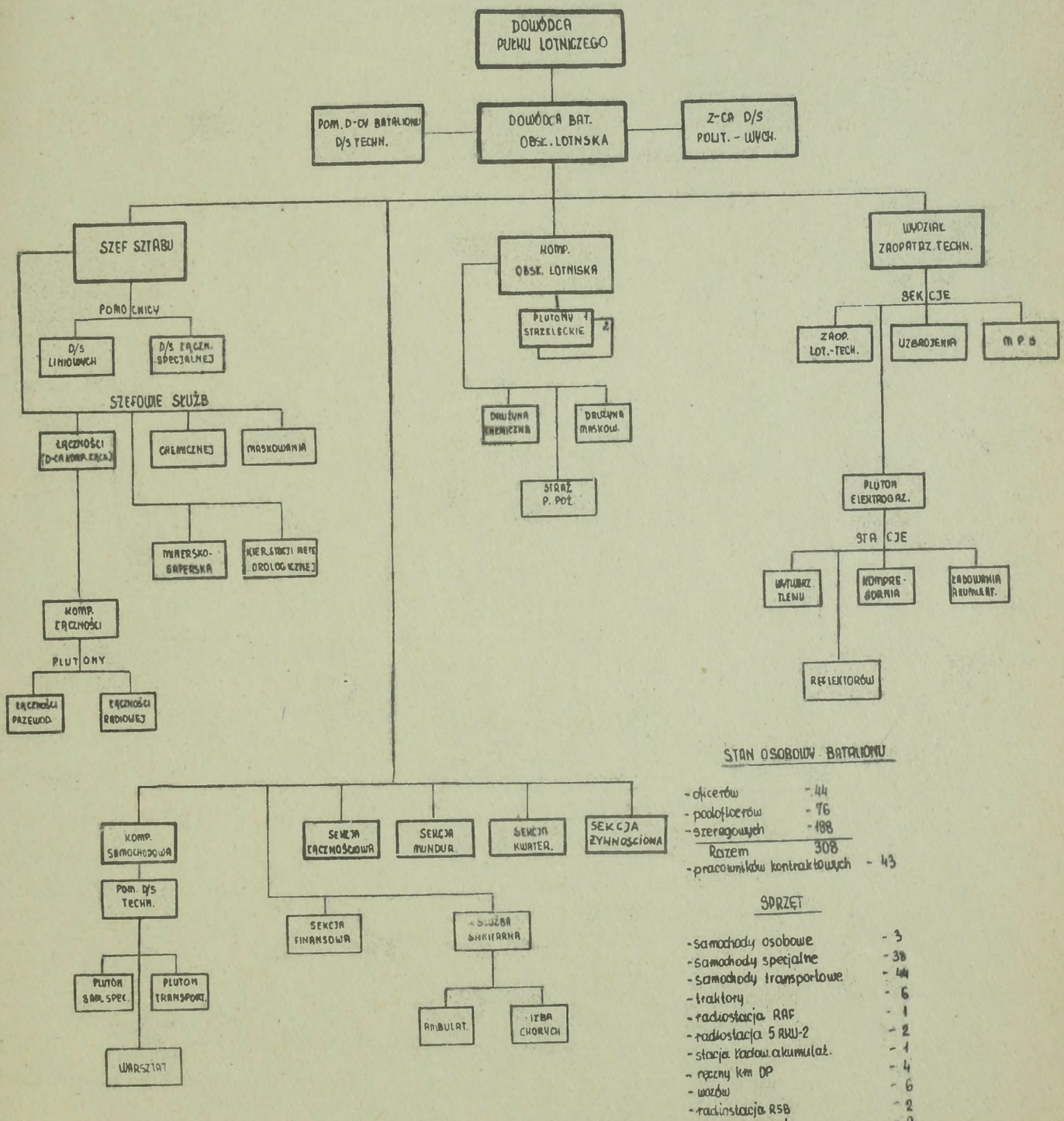
- 3 plutony działek autom. 25 mm po 4 działka w plutonie,
- drużyna dowodzenia - zwiadowcy, telefoniści i radiotelegrafiści

1131 SAMODZIELNA KOMP KM PLOT

- 3 plutony CKM (DSzK) 12,7 mm w plutonie 3 CKM,
- drużyna dowodzenia - telegrafiści.

Załącznik nr 9

ORGANIZACJA BATALIONU OBSŁUGI LOTNISK WG ETATU NR.015/343

STAN OSOBOWY BATALIONU

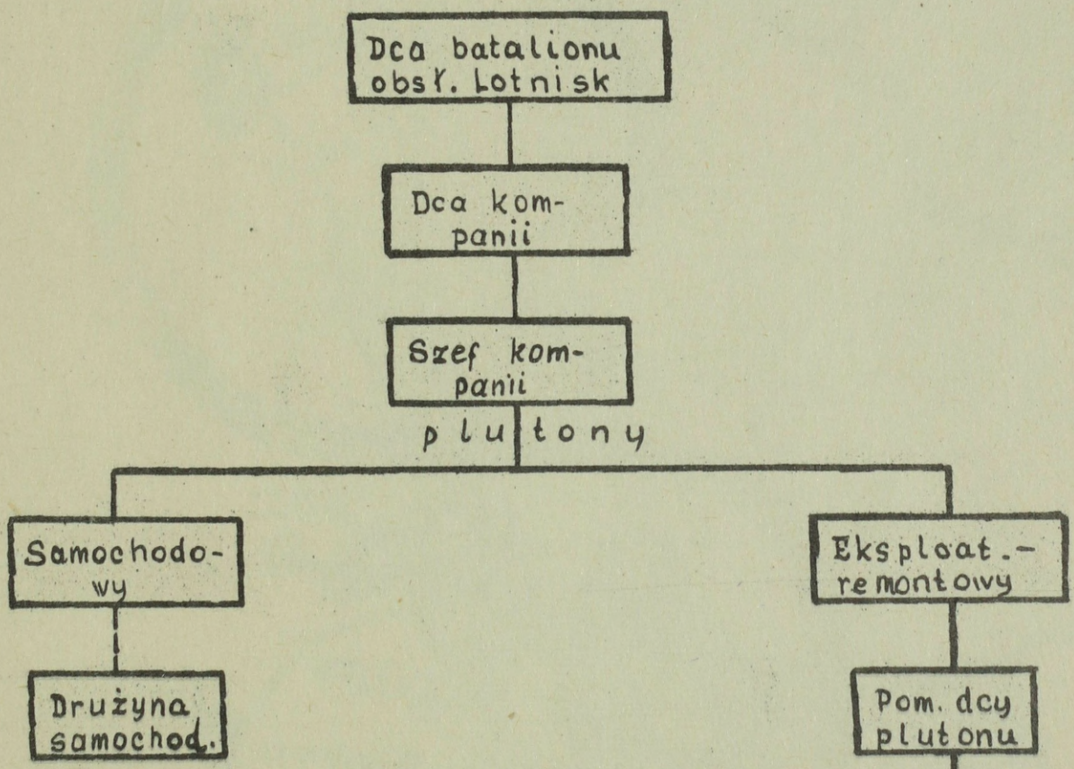
- oficerów	- 44
- podoficerów	- 76
- szeregowych	- 188
Razem	308
- pracowników kontraktowych	- 43

SPRZĘT

- samochody osobowe	- 3
- samochody specjalne	- 38
- samochody transportowe	- 44
- traktory	- 6
- radiostacja RAF	- 1
- radiostacja 5 RKW-2	- 2
- stacja ładow. akumulat.	- 1
- ręczny km DP	- 4
- wozów	- 6
- radiostacja R5B	- 2
- koni taborowych	- 9

Załącznik nr 10

ORGANIZACJA KOMPANII LOTNISKOWO - TECHNICZNEJ.

Stan osobowy

- oficerów	- 4
- podofic.	- 10
- szereg.	- 82
Razem:	96

Sprzęt

- sam. transp.	- 12
- traktorów	- 8

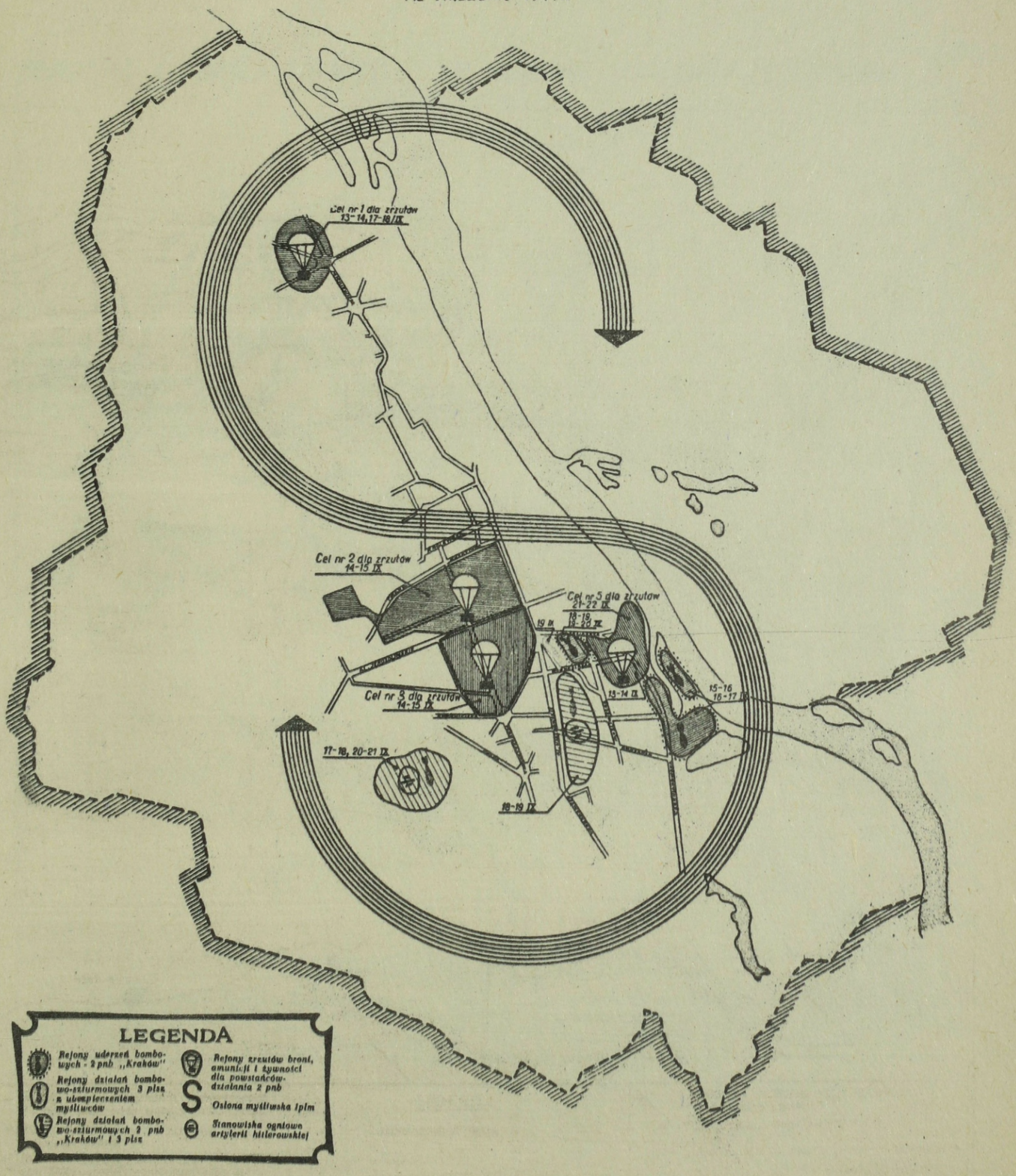
Środki mechanizacji

- sam. cięż. GAZ-AA	- 7
- " " ZIS-5	- 5
- traktor CZTZ-60-65	- 5
- traktor Nati	- 3
- równiarka GT	- 1
- pług rotorowy	- 1
- gładzik	- 1
- transporter	- 1
- pług traktorowy	- 1
- przycz. sanie 5-6 m3	-30
- przycz. transp.	- 8

Załącznik 11

DZIAŁANIA 1 DYWIZJI LOTNICZEJ NA KORZYŚĆ POWSTAŃCÓW WARSZAWY

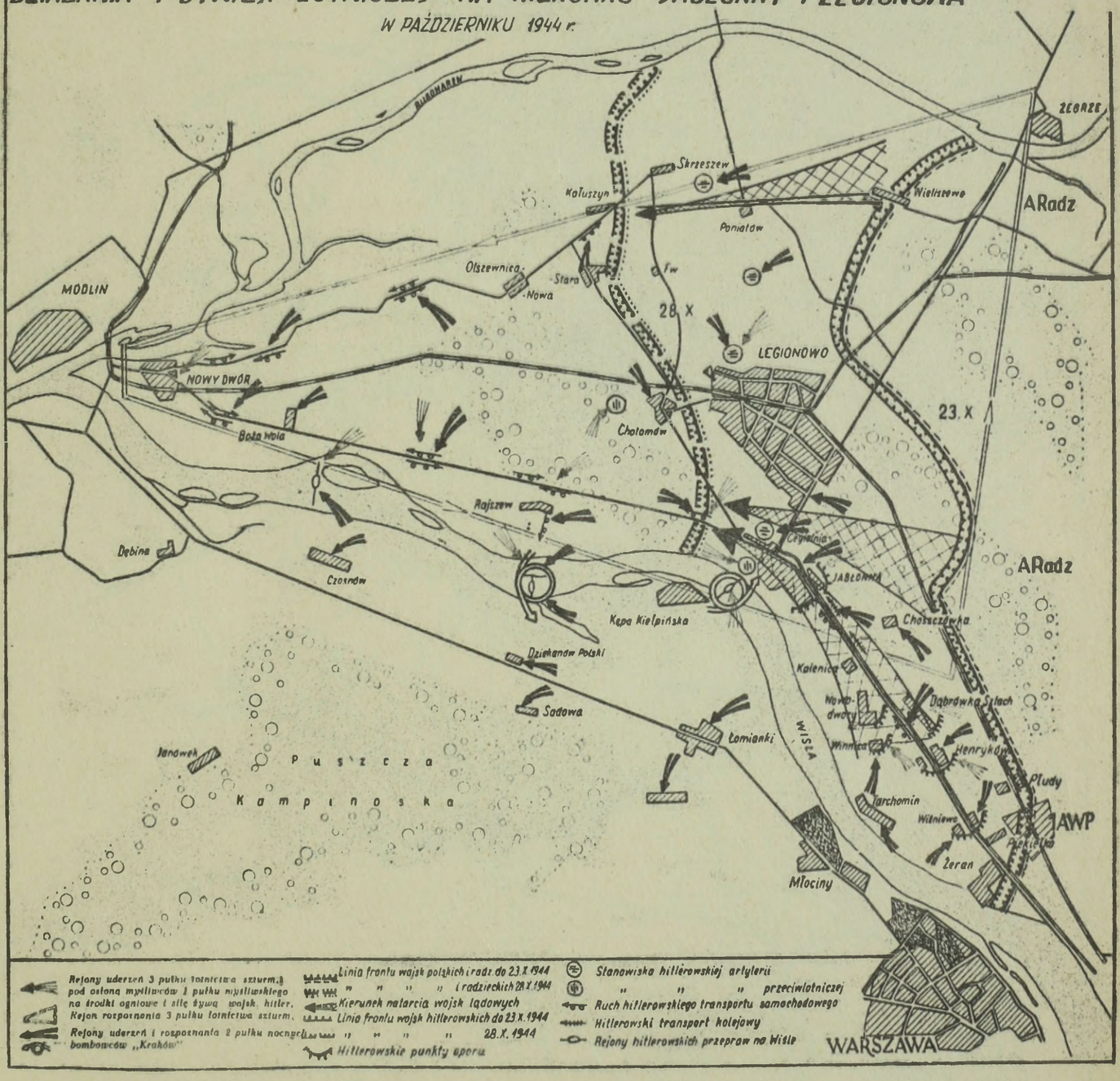
WE WRZEŚNIU 1944 r.

Załącznik 12

DZIAŁANIA 1 DYWIZJI LOTNICZEJ NA KIERUNKU JABŁONNY I LEGIONOWA

W PAŹDZIERNIKU 1944 r.

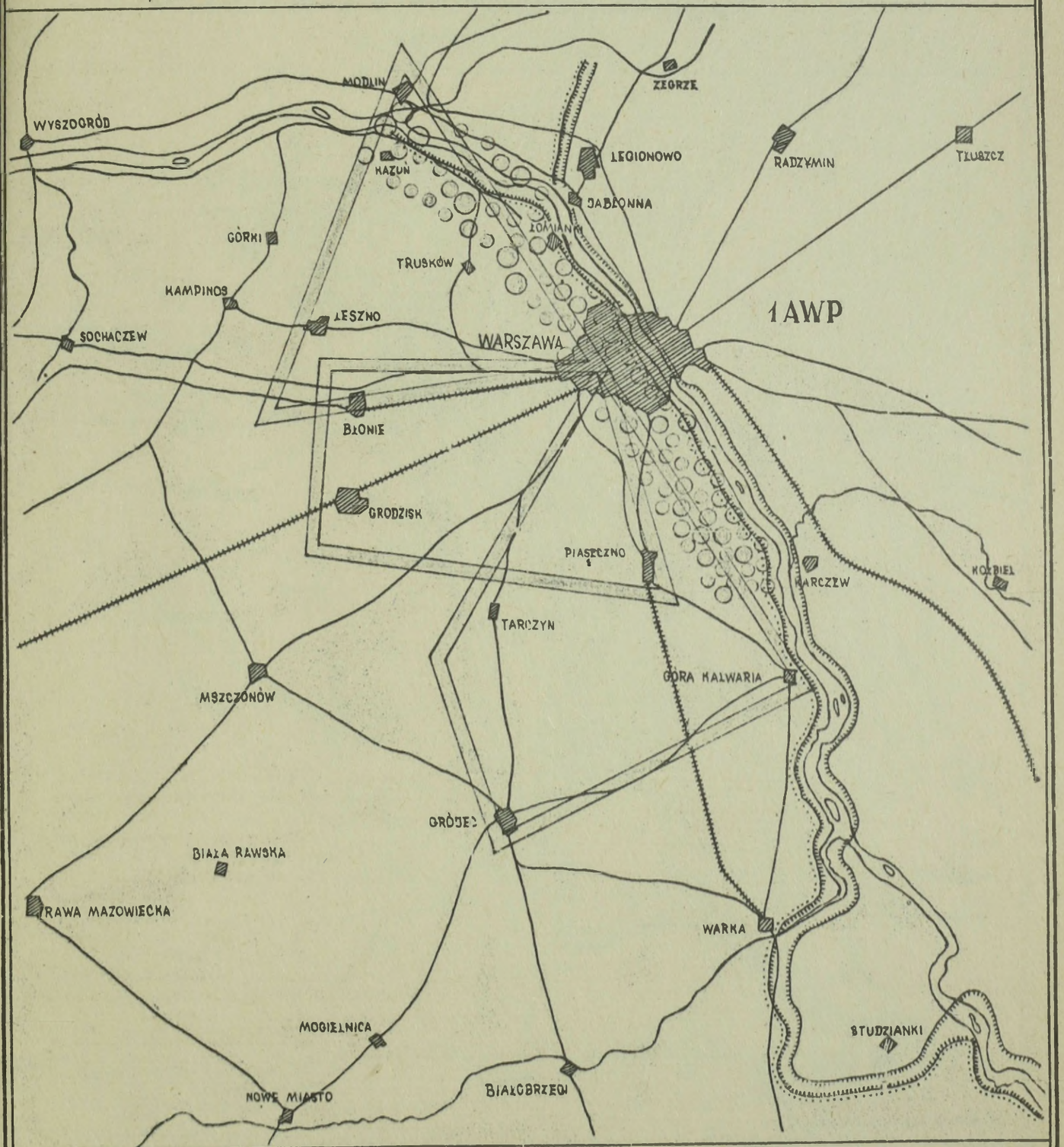

Załącznik nr 13

DZIAŁANIA ROZPOZNAWCZE 1PLM i 3PLSz

4-MIESZANEJ DYWIZJI LOTNICZEJ PRZED OPER. WARSZAWSKĄ

/LISTOPAD-GRUDZIEŃ 1944r I PIERWSZĄ POŁOWĄ STYCZNIA 1945r./

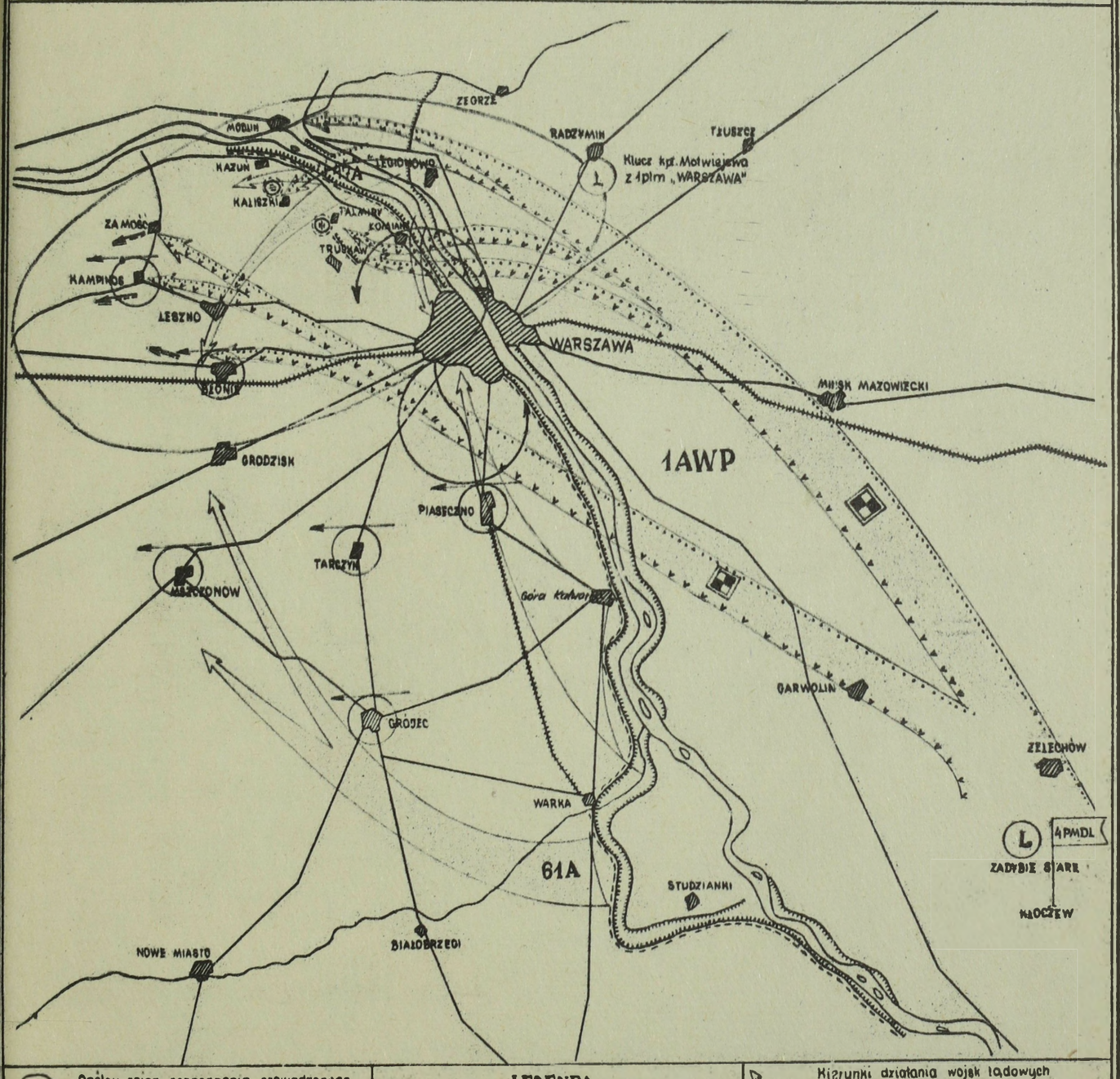
LEGENDA

- Zasadnicze rejony rozpoznania wzrokowego 1plm „WARSZAWA" i 3plsz
- Rozpoznania fotograficzne obronu npla przez 1plm „WARSZAWA"
- Linia frontu wojsk radzieckich i polskich
- Linia frontu wojsk niemieckich

Załącznik 14

DZIAŁANIA 4 MIESZANEJ DYWIZJI LOTNICZEJ W CZASIE WALK O WYZWOLENIE WARSZAWY

/16 - 19 STYCZEŃ 1945 R/

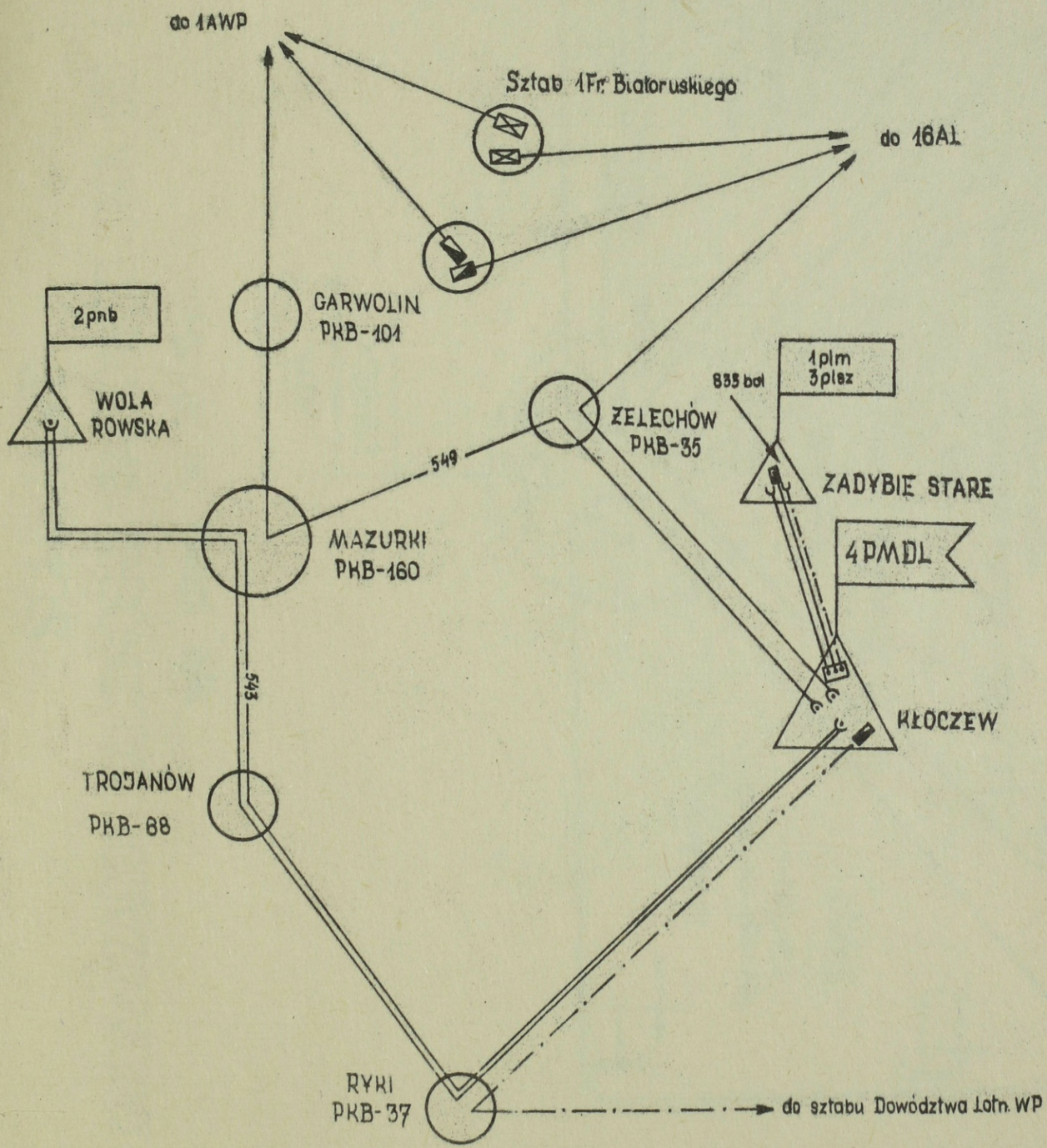

LEGENDA

- 120 – Ogólny rejon rozpoznania prowadzonego w czasie walki przez klucz wydzielony z 4 plm
- Osłona wojsk lądowych i przeprow przez 4 plm „WARSZAWA"
- Działanie bombowo-szturmowe szturmowców 3 plsz i ubezpieczenie myśliwców 4 plm
- Działanie szturmowe myśliwców.
- Rozpoznanie lotnicze
- L – lotniska
- Linie frontu Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego do 16 I 1945 r.
- Kierunki działania wojsk lądowych radzieckich i polskich.
- Linia frontu wojsk hitlerowskich
- Wycofujące się kolumny wojsk hitlerowskich
- Stanowisko ogniowe artylerii hitlerowskiej

Załącznik nr 15

SCHEMAT
ORGANIZACJI ŁĄCZNOŚCI PRZEWODOWEJ
4 MDL (w/g stanu na 1.X.1944r.)

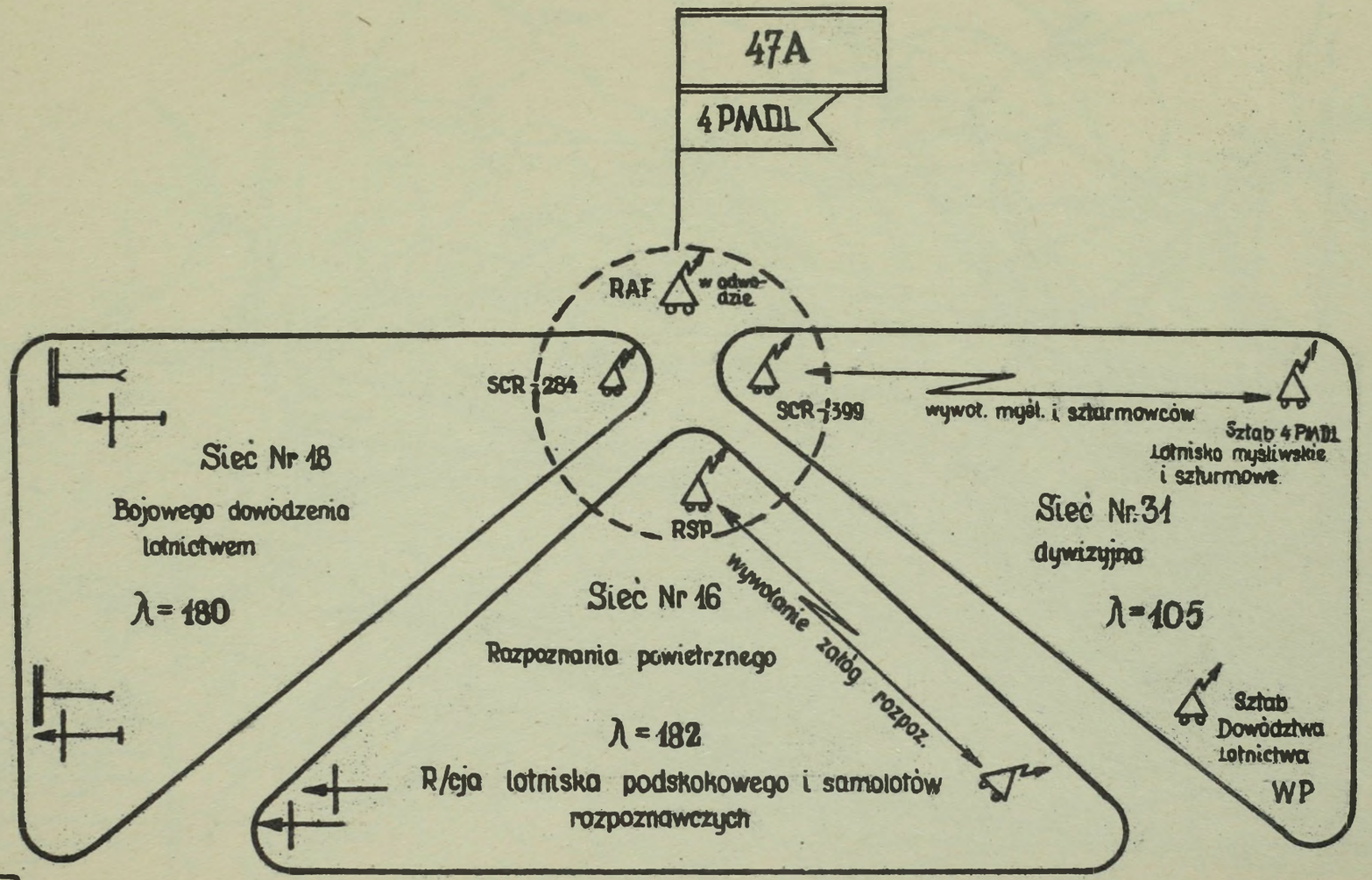
CAW sygn. DWLotn/T61

Załącznik nr 16

SCHEMAT

ORGANIZACJI ŁĄCZNOŚCI RADIOWEJ NA SD 4 MDL

w/g stanu na 20.I.1945r.

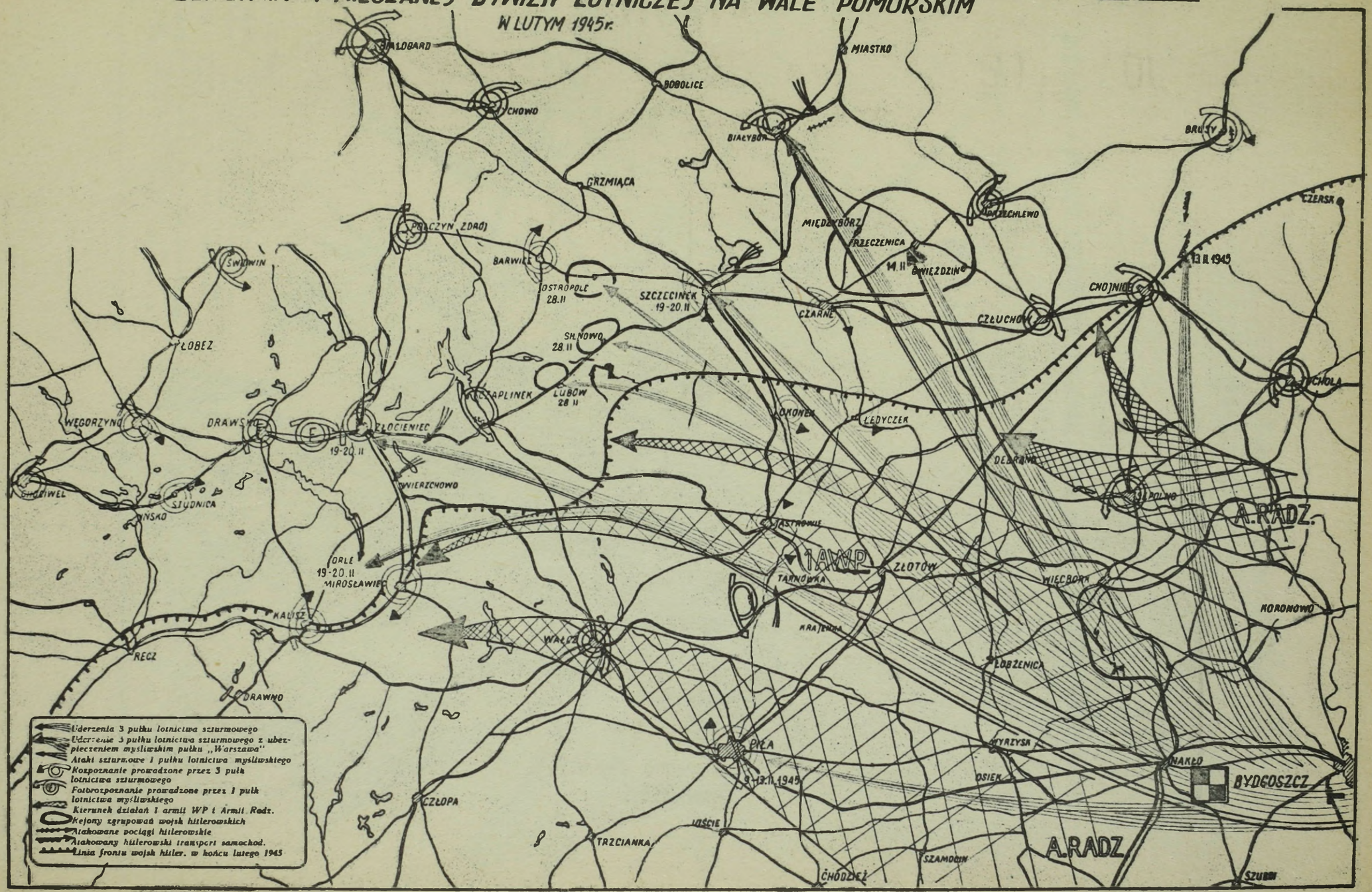

CAW sygn. DW Lotn. / T 17

DZIAŁANIA 4 MIESZANEJ DYWIZJI LOTNICZEJ NA WALE POMORSKIM

W LUTYM 1945r.

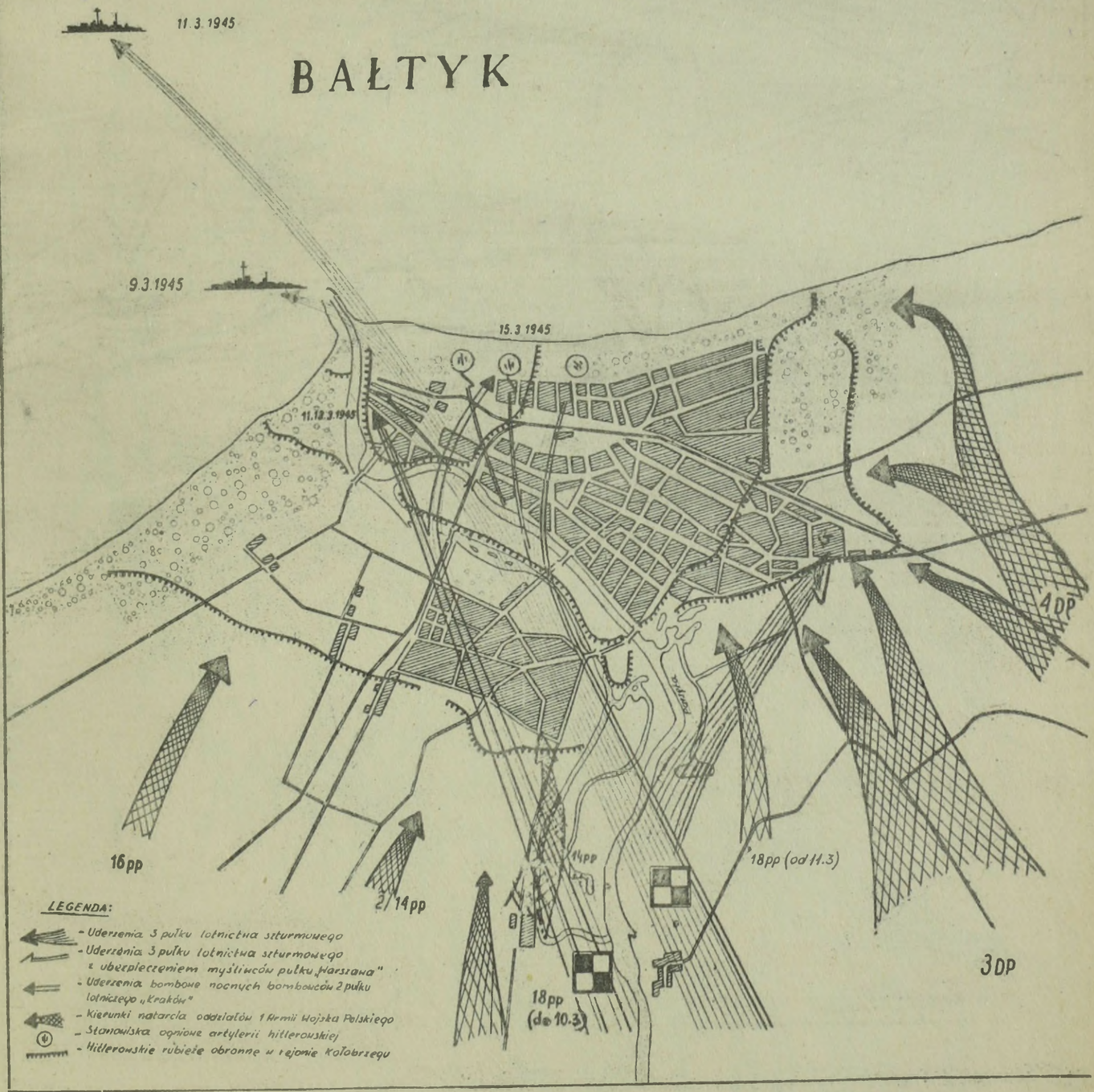
Załącznik 17

Załącznik 18

DZIAŁANIA 4 DYWIZJI LOTNICZEJ W CZASIE WALK O WYZWOLENIE KOŁOBRZEGU

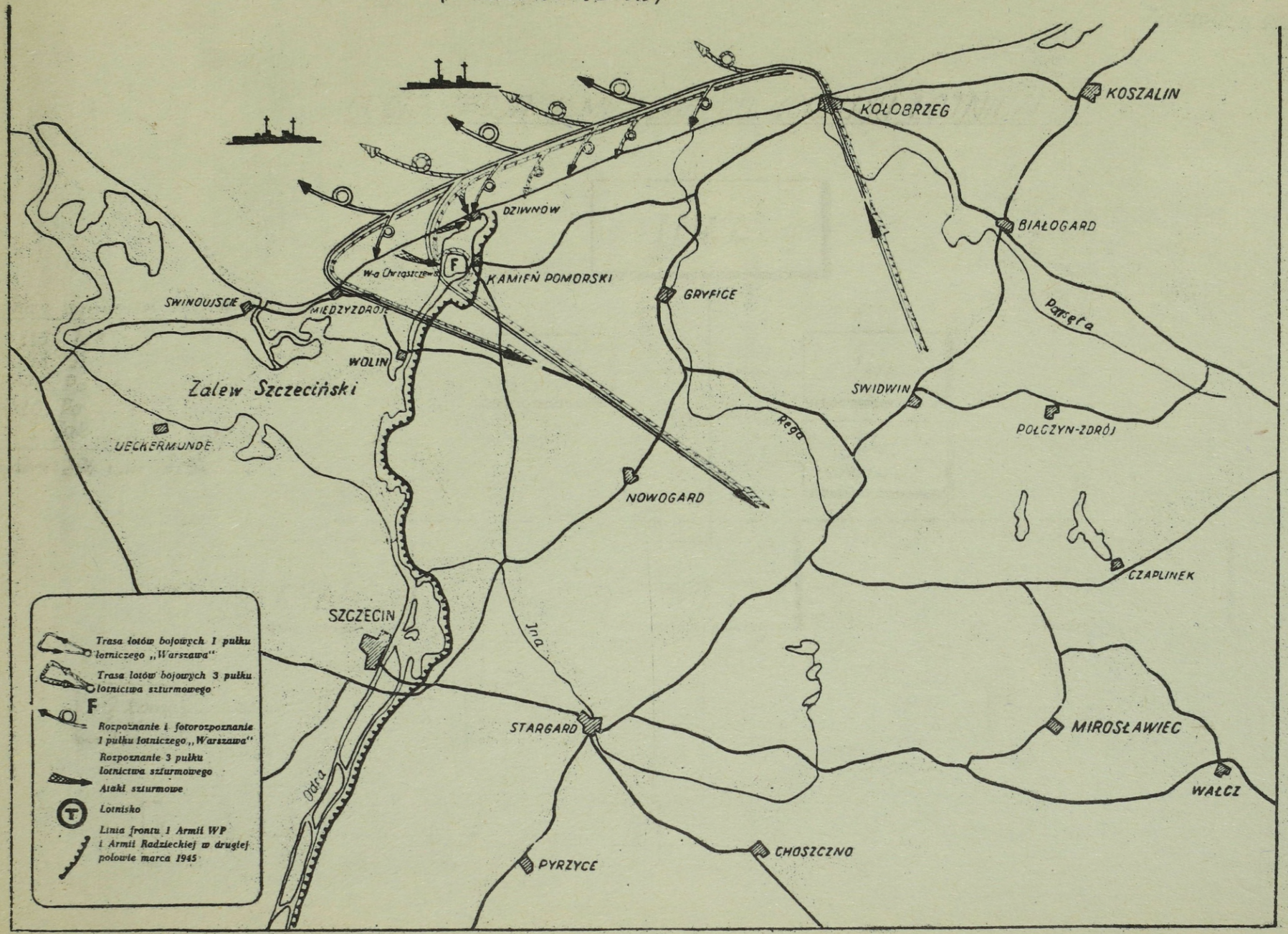
(9 - 18 marca 1945 r.)

Załącznik nr 19

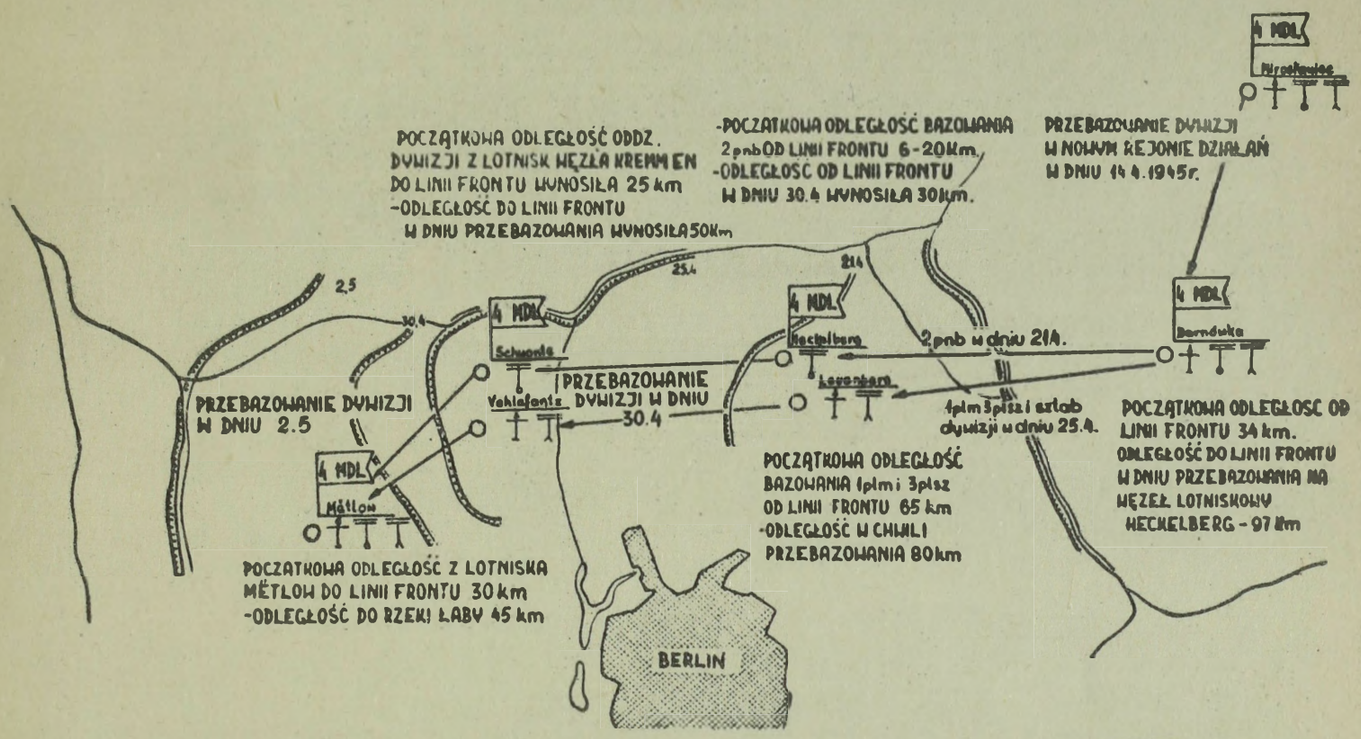
DZIAŁANIA 4 DYWIZJI LOTNICZEJ W REJONIE KOŁOBRZEG - KAMIEŃ POMORSKI

(W OKRESIE 19 III - 8 IV 1945)

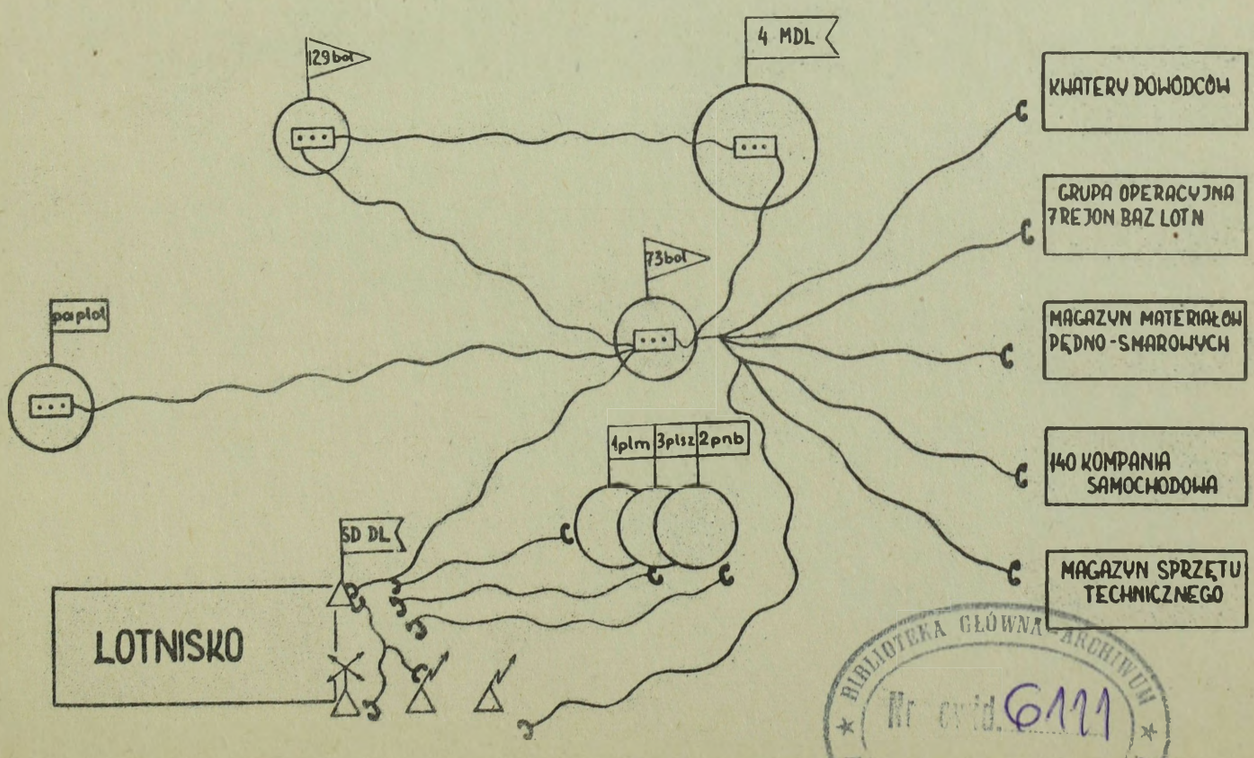
załącznik nr 20

MANEWR LOTNISKOWY 4 MDL
W CZASIE OPERACJI BERLIŃSKIEJ

526
ZAŁĄCZNIK nr 21

SCHEMAT ŁĄCZNOŚCI PRZEWODOWEJ 4 MDL
W CZASIE OPERACJI BERLIŃSKIEJ

BIBLIOTEKA GŁÓWNA I ARCHIWUM
Akademii Obrony Narodowej
Nr ewid. 6111